

VÁLASZTÓJOG

TANULMÁNYOK

Tisza István: Előszó — Az osztrák képviselőválasztás — Az osztrák képviselőház — A német képviselőválasztás eredménye — Hieronymi a választójogról — A választójog reformja és az ipari munkások — A választójogi reform küszöbén — Az általános választójog és a dinasztia

Réz Mihály: A választói jogról — Gróf Andrássy Gyula választójogi tervezete — A kor szelleme és a választójog

Méhely Kálmán: A választójogi reform kérdése és az iparosok

ELŐSZÓ.

Választójogunk reformjának ügye az idevágó törvényjavaslat benyújtásával formyszerűen is napirendre került. Csak hetek választanak el annak parlamenti tárgyalásától s rövid pár hónap múlva olyan törvénnyel szaporodik törvénytárunk, amely a jövő Magyarország képére talán hosszú időkre reásüti bélyegét?

Nemzetünk egész jövője, az ezeréves magyar állam fennállása függ attól, miként sikerült ezt a mindenütt életbevágó, de a mi bonyolult viszonyaink között hatványozott horderővel bíró problémát megoldani. Ebben a kérdésben minden magyar embernek azzal a komolysággal, becsületességgel és felelősségérzetlel kell állást foglalnia, amelyet politikai jogokra érett hazafinak tanúsítania kell, valahányszor a nemzet életbevágó érdekei fölött kell döntenie.

Komoly állásfoglalás még egyszerűbb kérdésekben sem képzelhető komoly tanulmány nélkül, de sehol sem volna a jelszavak és általános doktrínák alapján való kontárkodás megbocsáthatlanabb, mint új választójogunk megalkotásánál, ahol az élet tapasztalatainak s a mi speciális viszonyaink kívánalmainak figyelembe nem vétele a nemzet egész sorsán boszúlná meg magát.

Nagy és nemes hivatás várt volna ezen a téren a sajtóra. Ha valahol, itt kellett volna a közvélemény helyes kialakulását előmozdítania. Nem a jelszavak, nem a vádaskodás, az izgatás nemtelen eszközeivel, hanem a tények földerítésével, ismertetésével s a tényekre fektetett érveléssel és világító tényével.

Ezt a munkát igyekezett a „Magyar Figyelő” teljesíteni. A

fényképész hűségével állítottuk oda az általános szavazatjogot megvalósító vagy megközelítő választójoggal bíró külföldi államok példáját s a külföld tanulságaiból és a mi tényleges viszonyaink fölismeréséből igyekeztünk megállapítani a mi választójogunk reformjánál irányadó főbb szempontokat.

Szárason, a retouche nélküli fénykép kérlelhetetlen igazmondásával, minden dialektikai földíszítés és kiszínezés nélkül rajzoltuk meg az általános szavazatjog hatását az összes nagy kultur-államokban.

Az elmondott tények valóságáért föltétlenül kezeskedünk. Tehetjük annyival inkább, mert elhalmoztak ugyan ez akciónkért epitheton ornansokkal a választójogi radikalizmus apostolai, de még csak kísérletet sem tettek, amint hogy nem is tettek, egyetlen ténybeli állításunk megdöntésére sem.

Ezeknek a cikkeknek egy részét bocsátjuk most összefoglalva a közönség rendelkezésére.

Fogadja azokat bizalommal a szíves olvasó. Nem kész véleményt, nem egyedül üdvözítő dogmákat nyújtunk neki; megbízható anyagot kap a gondolkodásra, amelynek segítségével fölépítheti saját ítéletét. Mindenkit csak arra kérünk: tartsa eszét nyitva minden információ, a tények minden igaz bemutatása előtt s azután azzal a becsületességgel, felelősségérzettel és erkölcsi bátorsággal, amely nélkül sem egyesre, sem nemzetre nem lehet áldás a szabadság, alkossa meg saját nézetét.

Budapest, 1913 január 2.

Tisza István.

Az osztrák képviseléválasztás.

Írta: Tisza István.

Nem a most lezajlott osztrák választások szenzációjáról, a bécsi antiszemiták megsemmisüléséről akarok beszélni. Ennek a kétségtelenül érdekes és tanulságos epizódnak minden részletével alaposan megismertette közönségünket a napisajtó, tőle telhetőleg kidomborította azt és talán attól kell inkább óvnunk az olvasót, hogy túl ne becülje e szenzációs esemény horderejét.

Egészen különös körülmények összejátszása nevelte nagyra Bécsben a keresztényszocialista uralmat. A liberális bécsi adminisztrációval való (sok tekintetben jogos) elégtelenség, az irigység, az antiszemitizmus, az ősi birodalmi székváros a Kaiserstadt köznépében is olyan erősen élő osztrák centralizmus indulatai lassacskán, észrevétlenül nőttek fel hatalmas gyúanyagga, amíg végre az alkalmas pillanatban igazán elsőrendű agitátor kezében készsleges eszközzé és mindenkit bámulatba ejtő hatalmi forrássá váltak. Lueger mesterien tudott mindezen indulatok húrjain játszani, bámulatra méltó szervező képességgel tudta őket egységes akcióra, tette kelteni. Hízlekedett le és fölfelé, a csöcselék és magas állásúak szenvedélyeinek és előítéleteinek s míg egyfelől a legfektelenebb demagógia eszközeivel izgatta az alsóbb néposztályokat, ugyanakkor a trón és oltár legbiztosabb támaszának, a kihalóban levő igaz osztrák hazafiség utolsó lovagjának tudta föltüntetni magát. Bécs korlátlan urává lett. Minden eszközt fölhasználó cinizmusa és egyéniségének tagadhatatlan varázsa évről-évre növelte hatalmát. Az egész német klerikális párt élére jut; az alpesi parasztság becsületes jámbor vallásossága annak a kalandor csapatnak szolgálatába szegődik, amely az izgatás és ámítás, a

gyűlölködés és hízelgés, a féktelen demagógia és hiperlojalitás, az antiszemitizmus és keresztényi szeretet sajátságos keverékével mind szélesebb körök támogatását szerzi meg s az osztrák közéletben vezetőszererepre tör.

Állandó nem lehetett ez az alakulás; hiszen kiinduló pontja az az egészen kivételes körülmény, hogy egy nagy világváros az antiszemita, klerikális, reakcionárius demagógia kezébe jut. Kivételes körülmények összejátszása folytán előállott kivételes helyzet ez, amely semmiesetre sem tarthatott volna sokáig. Lueger halála siettetette az úgysis elkerülhetlen reakciót.

A kártyavár összeomlott, Bécs a szociáldemokraták és az ezek vontató kötelébe kapaszkodó radikálisok kezébe jutott. A keresztényszocialista párinak mintegy $\frac{4}{5}$ -e foglal helyet az új képviselőházban is, de vezérkarát s ezzel együtt speciális jellegét elvesztette. Papi befolyás alatt álló falusi kerületek klerikális pártjává lesz újból; mint ilyen meg fogja találni természetes helyét az osztrák közéletben, de a Luegerizmustól úgy Bécs, mint az osztrák parlament remélhetőleg hosszú időre megszabadult.

Sorsát minden tekintetben megérdemelte; mi volnánk az utolsók, akik részvétet, vagy sajnálkozást érezhetnénk bukása fölött. Hiszen az osztrák szívek meghódítását célzó akciójának egyik sarokköve a magyargyűlölet szítása, Magyarország s a magyar nemzet ócsárlása és szidalmazása volt, s ha ebben — fájdalom, — nincs is lényeges különbség közte és a többi osztrák párt között, a gyűlölködés perfidiájában s a hang durvaságában őt illeti az elsőség. Vegyük tehát megelégedéssel e fordulatot, de ne feledkezzünk meg a bécsi életbölcesség „selten kommt was besseres nach”-járól s az osztrák testvéreinkkel annyira kívánatos jobb viszony kulcsát abban keressük, hogy erőiknek Jássanak és respektáljanak bennünket.

Az osztrák választások eredménye sokkal mélyebb, sokkal általánosabb horderejű tanulságokat rejt a mi számunkra. Közvetlen szomszédunkban, a mieinkhez sok tekintetben hasonló viszonyok között láthatjuk az általános szavazati jog működését, konstatálhatjuk annak eredményeit, igyekezzünk tárgyilagosan, híven, a fényképező-gép lelkiismeretességével föltárni az osztrák pártviszonyokat és minden kommentár nélkül visszatükrözni azoknak az általános szavazati jog hatása alatti alakulását.

Közvetlenül a választások befejezte után állunk, azoknak

eredménye nem áll még minden részletében teljes bizonyosságban előttünk. Egyik-másik képviselőre nézve eltérők az információk és itt-ott csúszhattak be számításainkba kisebb hibák. Ezeket a leglelkiismeretesebb gondosság mellett sem lehet teljesen elkerülni, de vizsgálódásaink eredményét semmiesetre sem módosíthatják lényegesen. Az alább olvasható számok jöhetnek utóbb egy vagy más részletükben *rectificatio* alá, de az összbenyomás, amit keltenek, föltétlenül helyes; az általános szavazati jognak a népképviselő kialakulására gyakorolt hatása belőlük teljes bizonyossággal megállapítható.

Vizsgálódásunk kiindulási pontjául az alábbi összeállítás szolgál, amely 1906-tól fogva tünteti föl az osztrák pártviszonyok alakulását. Az első rovat az 1906-iki helyzetet, vagyis az általános szavazati jog behozatala előtti állapotot tünteti föl, amelyet az általános szavazati jog alapján 1907-ben végrehajtott két választás eredményével hasonlítunk össze. Hogy ezt helyes alapon tehesük, figyelemmel kell arra a körülményre lennünk, miszerint az általános szavazati jog behozatala előtt csak 425 tagja volt az osztrák képviselőháznak s hogy e szám 516-ra emelkedett*. Ha tehát az egyes pártok számarányában és relativ erejében beállott változásokat helyesen akarjuk mérlegelni, az 1906-iki adatokat is 516-ra kell átszámítanunk, vagyis minden egyes párt tagjainak számát a 425 és 516 arányában fölemelnünk. Persze ez is csak megközelíti a teljes igazságot, mert a választókerületek szaporítása nem oszlott el egyenletesen a különböző népfajok között, különösen Galícia képviselőinek száma mutat föl lényegesebb emelkedést. A lengyel és ruthén képviselők arányszáma az egész képviselőház 18%-áról annak 22%-ára emelkedett. Ehhez képest csökkent némileg majdnem minden más népfaj aránylagos képviselőléise, úgy hogy a kimutatás második oszlopában foglalt átszámítás csak megközelítése az igazságnak; jobbnak hiányában azonban ezt kell összehasonlítás alapjául elfogadnunk. Ezt hasonlítjuk tehát össze a kimutatás 3-ik, 4-ik, illetőleg 5-ik rovatában a 1907-iki választások eredményével, az akkor választott képviselőház föloszlatása előtti állapottal és az új választások eredményével. Szükséges volt a 4-ik rovat beiktatása is, mert különösen tanulságos figyelemmel kísérnünk, miként alakult át a közvélemény nyomása s az új választások várható esélyeihez képest az egyes pártok számaránya az országgyűlési ciklus folyama alatt.

Az osztrák pártok névsora és tagjainak száma tehát az említett időszakban a következő:

	1906	1906 (516-ra át- számítva)	1907	1911 feloszlítás előtt	1911 új választás eredménye
I. Német haladópart és morva közép- part	30	36	19	13	11
II. Német néppárt	42	51	28	20	35
III. Alkotmányhú nagybirtokosok . .	30	36	—	—	—
IV. Német agrárius	9	11	19	31	29
V. Német radikális	19	23	16	14	22
VI. Alldeutsch	8	10	5	3	4
VII. Pártonkívüli német	—	—	—	4	12
VIII. Keresztény szocialista	25	31	67	} 96	} 77
IX. Centrum klub	29	35	29		
X. Cseh konzervatív nagybirtokosok	19	23	—	—	—
XI. Ó csehek	—	—	6	5	1
XII. Ifju csehek	44	54	20	18	14
XIII. Cseh agráriusok	7	8	31	28	38
XIV. Cseh klerikálisok	—	—	15	17	7
XV. Cseh nacional szocial	8	10	9	13	14
XVI. Ultra cseh kisebb csoportok. . .	11	14	6	6	8
XVII. Délszlávok.	31	38	35	35	35
XVIII. Olaszok	18	22	15	15	16
XIX. Románok	5	6	5	5	5
XX. Szociáldemokraták	11	13	86	87	} 43
XXI. Cseh szociáldemokraták	—	—	—	—	
XXII. Galíciai, ruthén és olasz szociál- demokraták	—	—	—	—	} 12
XXIII. Lengyel párt	65	79	—	—	
XXIV. Lengyel konzervatív.	—	—	16	6	16
XXV. Lengyel centrum és christl. social.	—	—	15	11	2
XXVI. Lengyel néppárt.	5	6	15	21	22
XXVII. Lengyel demokrata	—	—	7	15	12
XXVIII. Lengyel allpolnisch	—	—	15	16	10
XXIX. Lengyel pártonkívüli és cionista	—	—	7	9	12
XXX. Ruthének	8	10	30	28	31
Ismeretlen.	1	—	—	—	1
Összesen	425	516	516	516	516

Hogy e tarka és bonyolult kimutatáson tisztán eligazodhasunk, bontsuk azt föl elemeire és csoportosítsuk a pártokat bizonyos alapelvek szerint. Nézzük mindenekelőtt, minő alakulást mutat föl az egyes népfajok számaránya.

Képviselek nemzetiség szerint:

	1906-ban 516-ra átszámítva	1907-ben	1911-ben feloszlatás előtt	1911-ben újválasztás után
Német	244	233	233	233
Cseh	109	111	111	109
Lengyel	86	82	82	81
Ruthén	11	31	31	34
Délszláv	38	35	35	35
Olasz	22	19	19	19
Román	6	5	5	5
	516	516	516	516

Mint e kimutatás mutatja, az egyes népfajok képviseletében mindössze az az egy lényeges változás állott be, hogy a ruthén népfaj képviselőinek száma 11-ről 34-re emelkedett. Ebben nyer a galíciai kerületek szaporodása kifejezést s ennek az emelkedésnek felel meg a többi népfajok képviseletének némi csökkenése. Az általános szavazati jog hatása tehát nemzetiségi szempontból csakis a ruthén néptörzs térfoglalásában nyilvánul, amely újabb heves nemzetiségi elleniét magvait hozza be az osztrák közéletbe és az osztrák képviselőház azon részének számát növeli, amely csekély műveltséggel és politikai érettséggel erős radikalizmust és nemzetiségi gyűlölködést párosít.

A többi nemzetiségek képviseleti aránya jóformán változatlan maradt és nem az egyes nemzetiségek képviselete között, hanem ezeken belül, az ezeket alkotó különböző politikai irányok között találunk lényegesebb eltéréseket.

A délszlávoknál, olaszoknál és románoknál erről is csak korlátozott mérvben beszélhetünk. A románok helyzete teljesen változatlan maradt. Az olaszoknál mindössze a szociáldemokrácia hódított el a polgári pártoktól egypár kerületet. A délszláv-csoport

$\frac{2}{3}$ -át alkotó 22 szlovén képviselő közül az általános szavazati jog behozatala folytán a liberális csoport 2-re morzsolódott le, a 13 horvát pedig mind szélsőbb nacionalista álláspontra jut. De nagyjában véve az összesen 55—60 főnyi délszláv, olasz és román csoportok nem mutatnak föl valami mélyreható átalakulást.

Másként áll a helyzet az osztrák politikát domináló három nagy népfajnál, a németeknél, cseheknel és lengyeleknél. Foglalkozunk össze pártállás szerint csoportosítva e 3 népiaj képviselőit s tegyük vizsgálódás tárgyává az alábbi táblázatot.

					Százalékokban kifejezve			
	1906-ban (516-ra átszámítva)	1907-ben	1911 feloszlítás előtt	1911 az új választás után	1906-ban	1907-ben	1911 feloszlítás előtt	1911 az újválasztás után
<i>I. Németek:</i>								
Mérsékelt liberális	72	19	13	11	30	8	6	5
Nacionalista liberális ¹	51	28	20	35	21	12	8	14
Nacionalista és radikális tulzó . .	44	40	52	67	18	18	23	29
Klerikális	66	96	96	77	27	41	41	33
Szociáldemokrata.	10	50	50	43	4	21	22	19
<i>II. Csehek:</i>								
Ilju, ó cseh és konzervatív nagybirt.	77	26	23	15	69	23	21	14
Szociáldemokrata.	3	24	24	27	3	22	22	25
Nacionalista és radikális tulzó . .	32	61	64	67	28	55	57	61
<i>III. Lengyelek:</i>								
Régi mérsékelt pártok ²	85	46	38	40	100	56	45	49
Szociáldemokrata.	—	7	7	7	—	9	8	9
Nacionalista és radikális tulzó . .	—	29	40	34	—	35	47	42

¹ Deutsche Volkspartei.

² A lengyel intelligencia veszteségét kellenél kisebbnek tünteti föl az a körülmény, hogy a szintén az ő rovásukra mandátumhoz jutott 20—22 galíciai rutén képviselő itt tekinteten kívül marad.

A német pártok képe már 1906-ban a zülles képét mutatja. Rég elmúltak azok az idők, amidőn az ausztriai németiség képviselőinek nagy zöme a mérsékelt liberális táborba tartozott» egymaga többsége volt az osztrák képviselőháznak és irányíthatta az osztrák politikát. Messze vinne tárgyunktól, lia az osztrák alkotmánypárt siralmas bukásának okait boncolni akarnók. A benne fölhalmozott nagy szellemi erő — fájdalom — nem állotta ki a gyakorlati politika íűzpróháját. Saját hibái, belső egyenetlenségek segítségére jöttek azon ellenséges erőknek, amelyek fokról-fokra szorították ki azt uralkodó állásából. A németiség egy részét a mindjobban lábrakapó klerikalizmus hódítja el tőle; más részét ennek és a németekkel nem boldoguló kormány frontváltztatásának ellenhatásaként politikai radikalizmus és nacionalista túlzás veti a politikai szélsőségek karjaiba.

1906-ban alkotmánypárt ezen a néven nem létezik többé, de számottevő romjai maradnak még fenn a német haladópart és az alkotmányiul nagybirtokosok csoportjaiban, amelyek együtt még mindig 60 tagot számlálnak. Ezek mellett a politikailag még elég mérsékeli, de nacionalista szélsőségekre hajló német néppárt 42, a különböző radikális csoportok pedig 36 taggal rendelkeznek, szemben az 54 német klerikális képviselővel, úgy, hogy százalékokban beszélve, 1906-ban az összes képviselők közül:

- 30% a régi liberális irány hive,
- 21% liberális nacionalista,
- 18% radikális nacionalista,
- 27% klerikális,
- 4% szociáldemokrata.

Ez a kép az általános szavazati jog behozatalával egy csapásra megváltozik. A régi liberálisok arányszáma már 1907-ben 8, 1911-ben 6, az új választások után 5%-ra olvad le, a liberális nacionalistáké 12%-ra, majd 8%-ra csökken, hogy újra 14%-ra emelkedjék, a radikális nacionalistáké 18—23, majd 29%-ra emelkedik, a klerikálisoké a múlt országgyűlésen 41%-ra szökik föl, s csak az új választásokkal csökken 33%-ra, a szociáldemokraták pedig 4%-ról 21%-ra, majd 22%-ra szaporodnak föl s az utolsó választásnál esnek vissza 19%-ra, úgy, hogy jelenleg az összes német képviselők közül:

liberális 5%,
 liberális nacionalista 14%,
 radikális nacionalista 29%,
 klerikális 33%,

szocialista 19%, vagyis kerek számokban beszélve, a német nemzet képviselétéből $\frac{1}{3}$ klerikális, $\frac{3}{10}$ radikális ultranacionalista, $\frac{2}{10}$ szociáldemokrata és a liberális és liberális nacionalista csoport együtt alig rug $\frac{2}{10}$ -re, maga a szorosan vett liberális párt pedig az egész német képviseletnek csak $\frac{1}{20}$ -át teszi.

Az evolúciónak némileg hasonló tüneteit láthatjuk a cseh képviseletben is. Ott is az ó csehek a náluk radikálisabb ifjú csehek váltják föl, de ezek pozícióját is 'megtámadják újabb pártalakulatok, amelyek hangzatos ígéretek és nemzeti gyűlölködés terén túllicitálják őket. De azért a régi parlamentben a cseh konzervatív politikát képviselő 19 nagybirtokos mellett a relatíve mérsékelt és politikailag érettebb ifjú csehek kétszer annyian vannak, mint a kisebb cseh csoportok együttvéve. Ifjú csehek, ó csehek és konzervatív nagybirtokosok együtt 1906-ban még 69%-át teszik a cseh képviseletnek a 3% szociáldemokratával és 28% radikális nacionalistával szemben. Ez az arányszám azonban az általános választói jog behozatalával éppen oly rohamos átalakuláson megy át, mint a németeknél. Már 1907-ben 56% radikális nacionalista, 21% szociáldemokrata és csak 23% mérsékelt cseh képviselő kerül ki a választásokból. E 23% a ciklus folyama alatt 21%-ra, a folyó évi választások után 14%-ra olvad le, a szociáldemokratáké 25%-ra, az ultra nacionalista csoportoké 61%-ra emelkedik. A cseh népképviseletnek alig $\frac{2}{5}$ -e maradt a mérsékelt pártok táborában, $\frac{3}{5}$ -nél több kifejezetten radikális nacionalista és ami különös figyelmet érdemel, a cseh szociáldemokrata képviselők, akik egész a mostani választásokig benn voltak a szociáldemokrata pártban, kiválnak abból, külön cseh nemzetiségi programmal és zászló alatt mennek küzdelembe és így a szociáldemokrácia túlzásaival egyesítik a nemzetiségi \iszálykodás szenvedélyeit.

Legerősebb volt a mérsékelt politikai irányok uralma a lengyelek közt. Az egész galíciai képviseletnek túlnyomó nagy része a régi lengyel klub jól fegyelmezett soraiban állott s az 5 lengyel néppárti képviselő is demokrata program mellett, de mérsékelt, józan politikai irányt követett. E két régi párt, amely

tehát a régi választói jog alapján 100%-át tette a lengyel képviselőnek, alkatelemeire bomlik az általános szavazati jog behozatalakor s 3 külön csoportban mint konzervatív párt klerikális centrum és lengyel néppárt vesz részt a küzdelemben. E három párt együttvéve a kerületek 56%-át tudja megtartani; azok 9%-a a szociáldemokrácia, 35%-a pedig különböző ultra nacionalista demokrata lengyel csoportok kezébe jut. Ez utóbbiak száma a ciklus folyama alatt is folyton emelkedik úgy, hogy az országgyűlés fölosztatásakor csak 45%-ot találunk a mérsékelt pártok soraiban 8 szociáldemokratával és 47 ultra nacionalista radikális pártival szemben.

Az új választás némileg javít a helyzeten. A három mérsékelt párt egyesül ia küzdelemre, s vállvetett erővel megtartja, sőt némileg javítja pozícióját úgy, hogy arányszáma 49%-ra emelkedik, míg a túlzó nacionalistáké 42%-ra csökken.

Végeredményként konstatálnunk kell tehát, hogy az intelligencia zömét magában foglaló komolyabb, mérsékeltbb, nacionalista és radikális túzásoktól távolabb álló liberális pártok ereje a németeknél a két képviselő 5%-ára, a cseheknek anna/14%-ára olvadt le, s ia lengyeleknél sem tudta a képviselőnek csak 49%-át megtartani. Ha pedig összefoglaljuk mindazon politikai pártokat, amelyek a 3 főnéptörzs fölvilágosodottabb, műveltebb elemeinek csak némileg mérsékeltbb, érettebb, több felelősségérzettel bíró politikai irányzatait juttatják kifejezésre, akkor azt látjuk, hogy ezen pártoknak¹ összes ereje, amely még 1906-ban 285-re rúg, 1907-ben 119-re, 1911-ben a fölosztatott házban 94-re, az új választások után 98-ra száll alá s az egész képviselőház tagjainak 55%,-áról annak 20%-ára, tehát az ezelőtti 5 évvel imég meglevő erejének $\frac{2}{3}$ -ára s az egész háznak $\frac{1}{5}$ -ére olvadt le.

Az elveszett $\frac{2}{3}$ résznek, az egész ház 35%-ának jelentékeny részét a szociáldemokrácia hódította el, amely a régi ház tagjainak 2%-áról, a most fölosztatott házban 17%-ra, az új választások után 16%-ra emelkedett. A fölosztatott háznak 87, az új háznak 82 szociáldemokrata tagja van. Jelentékeny szám, amely

¹ Német haladópart, német néppárt, alkotmányhü nagybirtokosok partja, cseh konzervatív nagybirtokosok, ó-csehek. ifjú csehek, lengyel konzervatívok, lengyel centrum, lengyel néppárt.

legalább némileg igazolni látszanék azok reménykedéseit, akik a néptömegek éhes gyomrába akarnák eltemetni a nemzeti aspirációkat és ellentéteket, ha ez ellen nem bizonyítana az a körülmény, hogy az olasz, lengyel és rihén szociáldemokraták már ab ovo mint ilyenek külön nemzetiségi alapon jutottak mandátumjhoz, éppen a mostani választások küszöbén pedig külön nemzetiségi párttá tömörültek a cseh szociáldemokraták is, úgy, hogy a maga nacionalizmustól ment tisztaságában csak a német szociáldemokrácia tartotta fenn magát.' S az eredmény azt mutatja, hogy míg az olasz és lengyel szociáldemokraták megőrizték erejüket, a csehek 24-ről 27-re szaporodtak, addig a német szociáldemokrácia olyan vereséget szenvedett Csehország német kerületeiben, amelynél fogva számuk a bécsi nagy győzelem dacára 50-ről 43-ra szállott alá. És e vereséget a legulirább nacionalista, a nagy német jelszavakkal, sokszor a hazafiság és dinasztikus hűség rovására is kacérkodó csoportok jelöltjeitől szenvedték. Úgy Játszik tehát, hogy a szociáldemokráciának is nacionalista mezbe kell bújni a nemzeti szenvedélyekre kell appellálnia, ha olyan nemzetiségi ellentétekkel és, viszályokkal saturait országban, mint Ausztriában győzedelmeskedni akar.

Á polgári pártok közül tagadhatatlanul jelentékeny arányban nyomult a klerikalizmus a liberális pártok rovására előtérbe. Ha ezek közé számítjuk a most már megszűnt cseh nagybirtokosokat s a lengyel centrumot, akkor a német, lengyel és cseh klerikális pártok számaránya a következő fejlődést tünteti föl:

Klerikális képviselő volt:

	1906-ban 516-ra át- számítva	1907-ben	1911. fel- osztatás előtt	Az új vá- lasztások után
Német	64	96	96	77
Lengyel	—	15	11	2
Cseh	19	15	17	7
összesen	83	126	124	86
az egész ház százaléka- ban kifejezve	16 ^o / _o	24 ^o / _o	24 ^o / _o	17 ^o / _o

Az általános választási jog alapján eszközölt első választás tehát tényleg a klerikalizmus malmára hajtja a vizet. Annak ereje e 3 népfajnál 50%-kai emelkedett. De úgy látszik, ez a győzelem efemer jellegű. A német klerikálisokat megtizedeli, a cseheket és lengyeleket majdnem elsepri a folyó évi választás, úgy, hogy a klerikális tábor jóformán az általános szavazati jog előtti méretekre zsugorodik össze.

A tömegek naiv vallásosságát kizsákmányoló papi korteskedés nem tudja megtartani azt a tért, amelyet a liberalizmustól az első pillanatban elhódított. Az igazi hódító, az igazi nyertes a radikalizmus és nacionalizmus legtűzösebb eszközeivel, legvadabb szenvedélyeivel dolgozó demagógia. Az ebből táplálkozó különböző polgári pártok és pártocskák tarka csoportjának összes ereje csak a németeknél, cseheknel és lengyeleknél 76-ra rúgott (516-ra átszámítva) 1906-ban; e szám 1907-ben 130-ra, a ciklus folyama alatt 156-ra emelkedett s a mostani választások után 168-ra, az egész képviselőház 33%-ára rúg.

Ne ütközzék meg senki azon, hogy a német és cseh agráriusok rohamosan emelkedő csoportját is ezen túlzó pártok közé sorozom. Nézze meg bárki közelebbről a pártok alkatelemeit, tényleg túlzó pártok azok, amelyek azonban híven követik az alsóbb néposztály megnyerésére irányuló minden demagóg árnyalat azon tendenciáját, hogy hallgatóságának körülményeihez, érdekeihez, hajlamaihoz idomítja magát. Az osztrák falusi kerületek kétféle befolyás előtt állanak nyitva: a klerikális s a radikális demagógia előli. Ez utóbbi agrárius jelszót is vesz föl, hogy a német és cseh paraszt előtt tetszetősebbé legye magát.

Reassumáljuk az elmondottakat. A jelenlegi osztrák képviselőház következő alkatelemekből alakul:

délszláv nemzetiségi	35, azaz	7%
ruthén ¹ „	31, „	6%
olasz ¹ és román	21, „	4%
szociáldemokrata	82, „	16%
keresztényszociálista	77, „	15%
német, cseh és lengyel túlzó	168, „	32%
„ „ „ „ mérsékelt	101, „	20%
ismeretlen	1, „	—

¹ A szociáldemokraták nélkül.

Az általános szavazati jog behozatala megsemmisítette a társadalom műveltebb, felvilágosodottabb, politikailag érettebb elemeinek politikai hatalmát, az ezek vezetése alatt álló szabad-elvű, mérsékelt, több érettséget és felelősségérzetet tanúsító politikai pártokat jóformán eltörölte a föld színéről. Hiszen a mérsékelteknek fönti kimutatásunkba foglalt szerény csoportja is több mint harmadrészben az erősen nacionalista német néppárthoz tartozik.

A liberalizmus által elvesztett tér kisebb részét a szociáldemokrácia és pedig majdnem fele részben nacionalista jelszavakkal kombinált szociáldemokrácia, nagyobb részét pedig a radikális és nemzeti túlzásokat képviselő politikai pártok foglalták el, míg a klerikális pártok éppen csak meg tudták védeni korábban elfoglalt pozíciójukat.

És végül konstatálnunk kell még egyet. A föladat nem éppen kellemes, de sokkal fontosabb közérdek fűződik ahhoz, hogy tisztán lássunk, sem hogy bárminő személyes tekintet feszélyeztethetne bennünket.

A liberális pártok pusztulása s a demagógia térfoglalása a képviselőház színvonalának, a képviselők egyéni értékének óriás csökkenését vonta maga után.

Egyáltalában nem kívánom az osztrák képviselőház tagjait megsérteni, vagy kisebbiteni. Lehetnek ők a legtisztéletelméletőbb emberek a világon, de az előtt a tény előtt szemet nem hunyhatunk, hogy műveltség, politikai iskolázottság, államférfíui érték szempontjából a korábbi osztrák képviselőházak színvonalának messze alatta maradnak. Nézze végig bárki a „deutsch-freiheitlich” képviselők győztes táborának 100-at meghaladó névsorát. Alig akadunk egy-egy olyan névre közöttük, amelyik államférfíui belátás és vezető képesség garanciáit nyújtaná. Az osztrák-német intelligencia politikai vezérei, azok a férfiak, akik műveltség, tehetség, politikai készűlség szempontjából kiállják a versenyt bármely más parlament kiválóságaival, az urak házába menekültek vagy eltűntek az osztrák közélet súlyeszűtőjében. A képviselők között hiába keressük neveiket. így van ez a csehek s a lengyelek táborában is. Ujjainkon számlálhatjuk meg azokat, akik egyéni súlyt visznek képviselői állásukba.

Már pedig a parlamentarizmus jövője mégis csak attól függ első sorban, hogy érvényesűléshez, politikai szerephez jut-

tassa a nemzeti társadalom legkiválóbbjait. Vonzerővel, erkölcsi súllyal csak akkor bírhat, a nemzet sorsára üdvös befolyást csak akkor gyakorolhat a népképviselő, ha az a nemzet elite-jének vezetése alá kerül. A parlamentáris kormányzat, a parlamentarizmus pedig egyenesen lehetlenné válik, ha a képviselőház küzdőterén nem a készség, tehetség és erkölcsi érték tekintetében legerősebbek kerülnek előtérbe. Ellenkező esetben erkölcsi jogosultság és belső erő nélküli üres formává válik, túléli magát, züllésnek indul és végleg lejárhatja a nemzeti önkormányzatot.

Teljes elsorvasztása a kötelességérzettel bíró, államfőntartó, egyesítő politikai irányoknak; elhatalmasodása minden gazdasági, társadalmi, vallási és nemzetiségi ellentétnek, szóval minden centrifugális erőnek; megsemmisítése az intelligencia befolyásának; leszorítása a nemzet kiválóságainak s ezekért cserében érvényesülése a politikai analfabétáknak és a demagógiának: íme ez az osztrák „népparlament”.

Az osztrák képviselőház.

Írta : Tisza István.

Foglalkoztunk az osztrák választások eredményével s igyekeztünk kipuhatolni és objektív hűséggel reprodukálni az általános szavazati jognak az osztrák pártviszonyokra gyakorolt hatását. Röviden érintettük azt a körülményt is, hogy az általános szavazati jog politikai képzettség és iskolázottság tekintetében lényegesen leszállította az osztrák képviselőház színvonalát.

A kérdésnek ez elől a részlete elől soin lehet kitérnünk, hiszen a képviselőválasztásoknak a nemzeti politika irányának, elvi tartalmának megállapításával teljesen egyenrangú hivatása, hogy azokat az egyéneket, vigye be a parlamentbe, akik rátermettséggel bírnak a képviselői funkciók megfelelő teljesítésére. A képviselőválasztásoknak a politikai szelekció bizonyos nemét kell elvégezniök. Jó választási rendszernek csak azt tekinthetjük, amelyik helyesen teljesíti ezt a földatot is s a nemzeti társadalomnak képzettség, szellemi képesség és politikai energia szempontjából legerősebb egyéneire bízva a parlamentre ruházott nemzeti jogok gyakorlását.

Áll ez a világ minden parlamentjére, mert hiszen maga a törvényalkotási munka is megsínyli azt, ha az nem a nemzeti társadalom erre legalkalmasabb elemeinek kezébe kerül, a parlamentáris kormányzatnak pedig egyenesen előfeltétele. Szégyenteljes állapotokat teremt, végképpen lejáralja és lehetetlenné teszi a parlamenti kormányzatot minden olyan választási rendszer,

amelyik erre a föladatra alkalmatlan egyének kezébe adja a parlamenti vezetést.

Lehetetlenné válik a parlamentarizmus, amint nem magas politikai műveltségű, a nemzeti politika kérdéseiben ítéletet mondani képes férfiakból kerül ki a parlament nagy zöme, akik a nemzet leghivatottabb államférfiainak vezetése alatt, föladatának megoldására képes kormánypartot és ellenzéket alkotva biztosítják a parlamentáris kormányzat nélkülözhetlen előfeltételeit.

Lét, vagy nem lét kérdése ez a parlamentáris kormányzatra nézve mindenütt a világon, lét, vagy nem lét kérdése a nemzeti politikára nézve Magyarországon is, ahol parlamentáris kormányzat nélkül magyar nemzeti politika nem képzelhető. Nemcsak a szabadelvű haladás, de a nemzeti lét szempontjából elsőrendű kötelességünk tehát a közel szomszédban rendelkezésünkre álló tapasztalatok segélyével megvizsgálunk azt, minő kilátásokat nyújt az általános szavazati jog ebben az irányban.

Ebben az eljárásunkban nincs semmi személyeskedés, vagy kisebbítő irányzat az osztrák képviselőház tagjaival szemben.

Mi sem állhat távolabb tőlünk, mint hogy ítéletet akarjunk mondani ez urak egyénisége és általános emberi értéke fölött. Szívesen elhiszünk minden szépet és jót az osztrák képviselőház minden tagjáról. Ez azonban nem akadályozhat meg annak megvizsgálásában: bírnak-e ezek az urak a politikai képzettségnek és rátermettségnek azzal a mértékével, amely egyedül tenné őket képessé a nemzeti politika helyes irányítására, a nemzet érdekeinek megóvására, a nemzeti önkormányzat sikeres kezelésére.

Becses anyagot szolgáltat e vizsgálódásunkra egy a közel múltban megjelent vastkos könyvecske, amelyben Fritz Freund az osztrák választások statisztikája mellett képekben és életrajzi adatokban bemutatja a képviselőház összes tagjait. Ez adatok az illetők bemondásán alapulnak, semmiesetre sem tartalmazhatnak tehát rájuk nézve kedvezőtlen tévedéseket, úgy, hogy az összbemondás, amelyet ez adatok összeállításából meríthetünk, a valóságnál nem lehet kedvezőtlenebb.

A dolog sokkal életbevágóbb fontossággal bír nemzetünk jövőjére nézve, semhogy félmunkával lehetne megelégednünk. Az a kép, amelyet rovatos számcsoportokra összevont konklúzióink mutatnak, mégis csak halvány leszűrése a valóságnak.

Elébe bocsátjuk tehát a képviselők nevének, foglalkozásának és képzettségének felsorolását, hogy egész drasztikus közvetlenségében álljon a helyzet az olvasó előtt.

Lássuk tehát mindenekelőtt az osztrák képviselőház tagjainak nemzetiségek és pártok szerint csoportosított névsorát.

I. Német pártok.

I Német agráriusok.

1. Schreiner Gusztáv dr. jur., nagybirtokos, volt miniszter.
2. Damm János dr. jur., nagybirtokos.
3. Kischmann Antal járási főnök, jogvégzeti.
4. Steinwender Ottó gimnáziumi tanár.
5. Schurl Károly állatorvos.
6. Gr. Barbo József földbirtokos, gazdasági akadémia.
7. Herzmanski Richard földbirtokos, gazdasági akadémia.
8. Maxner Vilmos földbirtokos, algimn. és gazd. középiskola.
9. Teltschik Vilmos földbirtokos, gazdasági középiskola.
10. Seivel Antal földbirtokos, látogatta a gimnáziumot.
11. Paulik Rudolf földbirtokos, alreálgimnázium.
12. Lukal József földbirtokos, alreálgimnázium.
13. Srukrup Márton földbirtokos, 2 gimnaziális osztály.
14. Kutscher Ferenc földbirtokos, népiskola.
15. Strziska János földbirtokos, népiskola.
16. Stahl Vencel földbirtokos és kereskedő, népiskola.
17. Keltzenbauer Gergely földbirtokos, népiskola.
18. Ansorge Ágost földbirtokos, népiskola.
19. Goll József földbirtokos, 2 népiskolai osztályt végzett.
20. Brandt Mihály földbirtokos, 1 népiskolai osztály.
21. Spiess Erdmann földbirtokos, népiskola.
22. Kurlich János földbirtokos, 2 népiskolai osztály.
23. Krütznér Péter földbirtokos, polgári iskola.
24. Lipka Erhardt néptanító.
25. Mayer József serfőző, algimnázium.
26. Brunner József pék és vegyeskereskedő, népiskola.

2. Deutsch fortschrittlich.

1. Gross Gusztáv egyetemi tanár.
2. Redlich József egyetemi tanár.
3. Bachmann Adolf egyetemi tanár.

1. Kuranda Camil nyűg. miniszteri tanácsos.
2. Dr. d'Elvert Henrik felebbviteli törvényszéki bíró.
3. Langenhahn Fűlöp dr. jur., nagyiparos.
4. Neumann Vilmos ügyvéd.
5. Licht István ügyvéd.
6. Elshehr Leonhardt lovag, ügyvéd.
10. Lecher Ottó dr. jur., ipar- és keresk. kamarai tikár.
11. Günther Ottó főmérnök.
12. Primavesi Róbert kereskedő, műegyetem.
13. Zenker Viktor író, bölcsészetet hallgatott.
14. Friedmann Miksa mérnök.
15. Keller Vilmos kalapos, reálgimnáziumba járt.
16. Denk Ágost nyomdatulajdonos, reáliskolába járt.
17. Ganser Ottó mechanikus, alreáliskolába járt.

3. Deutschrádkal.

1. Herold József ügyvéd.
2. Mühlwerth Albin lovag, ügyvéd.
3. Urban Károly dr. jur., magánzó.
4. Wichtl Frigyes dr. jur., földbirtokos.
5. Heine Rudolf főmérnök.
0. Lössl Rudolf középiskolai tanár.
7. Michl Viktor orvos.
8. Totisch Ferenc orvos.
9. Felzmann Rudolf földbirtokos, gazdasági akadémia.
10. Sommer Rudolf dr., philos., keresk. akadémiai tanár.
11. Pacher Rafael újságíró, bölcsészetet hallgatott.
12. Wolf Károly újságíró, bölcsészetet hallgatott.
13. Hummer Gusztáv gyógyszerész.
14. Schreiter Ferenc néptanító.
15. Kasper József néptanító.
16. Teufel Oszkár gyáros, reáliskolát végzett.
17. Kroy Ottó vasúti alkalmazott, járt középiskolába.
18. Bernt Ferenc földbirtokos, polgári iskola.
19. Rieger Alajos földbirtokos, polgári iskola.
20. Kopp János földbirtokos, algimnázium.
21. Krausz Vince tanár, polgári iskola.
22. Glöckner Adolf iparos, népiskola.

4. *Kis német csoportok. (Alldeutsch, Deutschnational, Deutschfreiheitlich, Deutschdemokrat, SocialpoUtiker, Deutsche Arbeiterpartei.)*

1. Hock Pál dr. közigazgatási bíró.
  2. Ofner Gyula ügyvéd.
  3. Pollauf Vilmos ügyvédsegéd.
  4. Lodgmann Rudolf lovag dr. jur.
  5. Water Lipót dr. jur., pénzügyi hivatalnok.
  6. Schürf János dr. jur., közigazgatási tisztviselő.
  7. Jäger Ödön orvos.
  8. Fahrner Ádám postakezelő, egyetemen járt.
  9. Seidl Ferdinánd újságíró, kereskedelmi akadémia.
10. Malik Vince, kadetiskola, volt főhadnagy.
  11. Wüst Károly birtokos, képzettségéről nincs adat .
  12. Iro Károly újságíró, alreáliskola.
  13. Wedra Rudolf néptanító.
  14. Stark Simon újságíró, polgári iskola.
  15. Knirsch János magánhivatalnok, 2 gimn. osztály.
  16. Kittinger Károly postamester, alreáliskola.

5. *Deutsche Volkspartei.*

1. Roller Gyula bíró, dr. jur.
2. Marckhl Richard járásbíró.
3. Waldner Viktor egyetemi tanár.
4. Erler Ede ügyvéd.
5. Koller Antal dr. jur., iparkamarai titkár.
6. Kinz Ferdinánd ügyvéd.
7. Dinghoff er Ferenc dr. jur., járásbíró.
8. Sylvester Gyula ügyvéd, dr. jur.
9. Stölzel Arthur ügyvéd, dr. jur.
10. Oberleitner Henrik dr. jur. gyáros.
11. Freissler Róbert dr. jur., iparkamarai titkár.
12. Erb Lipót reáliskolai tanár.
13. Hoffmann v. Wellenhof Pál reáliskolai tanár.
14. Ulrich Jakab mérnök.
15. Kindermann Ferenc orvos.
16. Wastian Henrik író, egyetemen járt.
17. Jesser Ferenc újságíró, egyetemen járt 2 évig.
18. Hugo Albrecht iparos, polgári és kereskedelmi iskola.
19. Dobernig József író, gimnázium.
20. Nagele József serföző, reáliskola.

10. Hartl Károly ipariskolai tanár, polytechnikum.
11. Kraft Emil kereskedő, tanítóképezde.
12. Reininger Károly gyáros, kereskedelmi akadémia.
13. Wagner Ferenc földbirtokos, népiskola.
14. Einspinner Ágost aranyműves, népiskola.
15. Lutschonig Jakab földbirtokos, népiskola.
16. Pongratz Lipót földbirtokos, népiskola.
17. Pirker Alajos földbirtokos, népiskola.
18. Hofer János földbirtokos, népiskola.
19. Hueber Antal asztalos, népiskola.

6. Christlich sociale Partei.

1. Ebenboch Alfréd dr. jur., földbirtokos, volt miniszter.
2. Baehlé József író, jogvégzeit.
3. Heilingner Alajos előljáró, egyetemet hallgatott.
4. Fuchs Viktor dr. ügyvéd.
5. Neunteufel Raimund író, egyetemet hallgatott.
6. Pantz Ferdinánd lovag, volt járási biztos.
7. Wollik Richárd párttitkár, jogvégzett.
8. Schlegel József járásbíró, dr. jur.
9. Guggenberg Athanáz tábornok.
10. Stumpf Frigyes dr. philos., tanítóképezdei tanár.
11. Kimetter Ágost gimnáziumi tanár.
12. Miklas Vilmos gimnáziumi tanár.
13. Fisslthaler Károly postamester, gazd. akadémia.
14. Hruschka Ede erdőmester, gazdasági akadémia.
15. Ilauer János pap.
16. Prisching Ferenc pap.
17. Potzinger Lipót pap.
18. Meixner Ferenc pap.
19. Schöpfer Emil pap.
20. Scheiter József pap.
21. Bauchinger Máté pap.
22. Schachinger György pap.
23. Lang József pap.
24. Bauingartner György pap.
25. Jerzabek Antal orvos.
26. Unterkirchner Péter hivatalnok, reáliskola.
27. Wohlmeyer János építőmester, reáliskola.
28. Turnher Márton, néptanító.
29. Zanegger József gyógyszerész.

30. Bogendorfer József birtokos, reáliskola 6 oszt.
31. Schachinger Károly kereskedő, alreáliskola.
32. Fuchs Ferenc újságíró, polg. iskola.
33. Siegele József földbirtokos és postamester, algimnázium.
34. Noggler József mézárós, reáliskola 2 oszt.
35. Fink Jodok földbirtokos, gimnázium 1. oszt.
36. Kuhn Vencel földbirtokos, polg. iskola.
37. Leys Paspach Emil mézárós, alreáliskola, vincellérképezde.
38. Jukel Károly korcsmáros, reáliskolába járt.
39. Eisenhut József birtokos, alreáliskola.
40. Diwald Lipót birtokos, alreáliskola.
41. Schwiswohl Mihály előmunkás, népiskola.
42. Tomaschitz János földbirtokos, népiskola.
43. Huber Ferenc földbirtokos, népiskola.
44. Schweiger Alajos földbirtokos, népiskola.
45. Mayer György földbirtokos, népiskola.
46. Wagner Ferenc földbirtokos, népiskola.
47. Berger Ferdinánd földbirtokos, népiskola.
48. Hagenhofer Ferenc földbirtokos, népiskola.
49. Medvist Antal földbirtokos, népiskola.
50. Gratz János földbirtokos, népiskola.
51. Kienzl József földbirtokos, „hat eine Nothschule besucht”.
52. Loser Ferenc cipész, népiskola.
53. Grün József földbirtokos, népiskola.
54. Stöckler József földbirtokos, népiskola.
55. Gruber Rudolf korcsmáros, népiskola.
56. Mayer János földbirtokos, népiskola és kereskedelmi iskola.
57. Höher Alajos korcsmáros, népiskola.
58. Jedek Károly fakereskedő, népiskola.
59. Lechner Alajos földbirtokos, 1 osztályú népiskola.
60. List Károly földbirtokos, népiskola.
61. Brandí Alajos pék, népiskola.
62. Frankenburger Ferdinánd földbirtokos, népiskola.
63. Eislerer János molnár, népiskola.
65. Kreilmeir János földbirtokos, népiskola.
65. Raitniger János földbirtokos, népiskola.
66. Heilmayer Ferenc földbirtokos, népiskola.
67. Krennwallner Pál földbirtokos, népiskola.
68. Rerwein József földbirtokos, népiskola.
69. Wald József földbirtokos, népiskola.
70. Grafinger Ferenc iparos, népiskola.
71. Pichler Henrik iparos, népiskola.

- 72, Weisz József korcsmáros, népiskola.
- 73, Schraffl József földbirtokos, népiskola.
- 74, Rienössl Ferenc háztulajdonos, kereskedelmi iskola.
- 75, Parrer Ferenc korcsmáros, népiskola.
- 76, Wille József földbirtokos, népiskola és földművesiskola.

7. Szociáldemokraták.

- 1. Renner Károly, dr. jur., könyvtárnok.
- 2. Ellenbogen Vilmos orvos.
- 3. Leuthner Károly újságíró, jogot hallgatott.
- 4. Pernersdorfer Engelbert újságíró, bölcsészetet hallgatóit.
- 5. Schacherl Mihály újságíró, orvos.
- 6. Adler Viktor újságíró, orvos.
- 7. Hillebrand Oswald újságíró, tanítóképezde.
- 8. Rieger Ede újságíró, polgári iskola.
- 9. Winter Miksa újságíró, algimnázium.

- 10. Jockl János újságíró, polgári iskola.
- 11. Schumeier Ferenc újságíró, népiskola.
- 12. Silberer Ferenc újságíró, népiskola.
- 13. Reumann Jakab, újságíró, népiskola.
- 14. Dávid Antal újságíró, népiskola.
- 15. Seliger József újságíró, 2 oszt. népiskola.
- 16. Résel János újságíró, 2 oszt. népiskola.
- 17. Muhits Vince újságíró, népiskola.
- 18. Bretschneider Lajos újságíró, népiskola.
- 19. Weiguny Antal újságíró, népiskola.
- 20. Wulschel Lajos könyvkereskedő, reáliskola.
- 21. Glöckl Ottó néptanító.
- 22. Riese Arnold néptanító és újságíró.
- 23. Seitz Károly néptanító.
- 24. Winarsky Lipót egyleti alkalmazott, polgári iskola.
- 25. Domes Ferenc egyleti alkalmazott, polgári iskola.
- 26. Schliegl Vilmos egyleti alkalmazott, polgári iskola.
- 27. Forstner Ágost egyleti alkalmazott, polgári iskola.
- 28. Skarez Ferdinánd egyleti alkalmazott, népiskola.
- 29. Hanusch Ferdinánd egyleti alkalmazott, népiskola.
- 30. Schäfer Antal egyleti alkalmazott, népiskola.
- 31. Löw Domonkos egyleti alkalmazott, népiskola.
- 32. Palme Ferenc egyleti alkalmazott, népiskola.
- 33. Döisch Albin egyleti alkalmazott, népiskola.
- 34. Pongratz József egyleti alkalmazott, népiskola.

35. Sniiska János egyleti alkalmazott, népiskola.
36. Tomtschik József egyleti alkalmazott, népiskola.
37. Schlinger Antal egyleti alkalmazott, népiskola.
38. Abram Simon kereskedő, ipariskola.
39. Wildholz Lőrinc asztalos-segéd, népiskola.
40. Volker Károly magánalkalmazott, népiskola.
41. Polke Emil magánalkalmazott, népiskola.
42. Gingr Péter magánalkalmazott, népiskola.

II. Csehek.

1. Cseh agráriusok.

1. Bukwaj József járásbíró.
2. Seriák János egyesületi igazgató, jog- és műegyetem.
3. Kotlar Vaclav állatorvos.
4. Viskovsky Károly egyleti titkár, műegyetem.
5. Vacek János pap.
6. Velich Lajos gazd. akadémiai tanár, dr. med.
7. Donát Waclaw földbirtokos, egyetemet hallgatott.
8. Stanek Frantisek földbirtokos, műegyetem.
9. Svejik József földbirtokos, gazd. akadémia.
10. Srdinko Ilynek földbirtokos, kereskedelmi akadémia.
11. Zvarsky József földbirtokos, reáliskola.
12. Udrzal Ferenc földbirtokos, gazdasági akadémia.
13. Padvur Jindrich földbirtokos, reáliskola.
14. Hys József földbirtokos, reáliskola.
15. Rataj János földbirtokos, reáliskola.
16. Mlcoch Tamás földbirtokos, gimnázium.
17. Prasek Károly földbirtokos, volt miniszter, polg. iskola.
18. Kotlant János földbirtokos, polgári iskola.
19. Chaloupka Frantisek földbirtokos, polgári iskola.
20. Prosek József földbirtokos, népiskola.
21. Bradaó Bohumir földbirtokos, népiskola.
22. Rychtera Jaroslav földbirtokos, népiskola.
23. Spacek József földbirtokos, alreáliskola.
24. Felsl Stanislav földbirtokos, alreáliskola.
25. Krz Vojtek földbirtokos, népiskola.
26. 20. Okiestek Frantisek földbirtokos, népiskola.
27. Nemes Frantisek földbirtokos, népiskola.
28. Rozkozny János földbirtokos, népiskola.
29. Rydlo Antal földbirtokos, középiskola. (?)

30. Zahradnek Izidor pap, dr. philos.
31. Dürich József malomtulajdonos, gimnázium.
32. Janovec Tamás korcsmáros, reálgimnázium.
33. Vojta Milos postamester, gimnázium.
34. Kulich František házaló, népiskola.
35. Masrata Frantisek bodnár, népiskola.
36. Mechura János földbirtokos, népiskola.
37. Pavlok Frantisek földbirtokos, 2 oszt. népiskola.
38. Rolsberg Károly báró földbirtokos, egyetem és gazd. akadémia.

2. Cseh nemzeti katolikusok.

1. Hruban Móric ügyvéd.
2. Valousek Ferenc pap.
3. Stojan Antal pap.
4. Silinger Tamás pap.
5. Kadlcak József újságíró, reáliskola.
6. Navratil Frantisek korcsmáros, reáliskola 3 osztálya.
7. Samalik József földbirtokos, népiskola.

3. Cseh haladó néppárt.

1. Masaryk Tamás egyetemi tanár.
2. Sileny Vaclav újságíró, ügyvéd.
3. Stransky Adolf ügyvéd.
4. Prunar Vaclav újságíró, dr. jur.
5. Kalina Antal tisztviselő, jogvégzett.
6. Vodnansky Frantisek titkár.
7. Smrcek Antal műegyetemi tanár.
8. Pokorny János birtokos, alreáliskola.

4. Ifjú cseh (és 1 ó-cseh).

9. Pacák Bedrich ügyvéd, volt miniszter.
9. Fudler Frantisek egyet. tanár, volt miniszter.
9. Kramar Károly dr. juris, gyáros.
9. Funk Vilmos egyetemi tanár.
9. Kverner Ede ügyvéd.
9. Rasin Alajos ügyvéd.
9. Franta Bohuslav dr. jur., tisztviselő.
9. Hrászky János műegyetemi tanár.
9. Tobolka Zdenik egyet. hivatalnok, dr. philos.
10. Lukavsky Frantisek gimnáziumi tanár.

11. Mastalka Indrich gyáros, keresk. akadémia.
12. Cech László kereskedő, polgári és kereskedelmi iskola.
13. Subri Ede orvos.
14. Kratochvil Frantisek lakatos, reáliskola 2 osztálya.
15. Neumann József mérnök.

5. Cseh nacional-social.

1. Baxa György ügyvéd.
2. Sriha Károly járásbíró.
3. Formanek Manó orvos.
4. Hübschmann Ottokár ügyvéd.
5. Klofác Vaclav újságíró, bölcsészetet hallgatott.
6. Choc Yaclav irodai alkalmazott, bölcsészetet hallgatott.
7. Stribrny Jiri újságíró, némi reáliskola.
8. Exner Károly néptanító.
9. Slavicek János újságíró, népiskola és magániskola.
10. V. Vojna János vasúti alkalmazott, polgári iskola.
11. Lisy Cenek néptanító.
12. Konceny Alajos néptanító.
13. Fresl Vaclav munkás, polgári iskola.

6. Cseh szociáldemokrata.

1. Winter Leó ügyvéd.
2. Smeral Gottlieb ügyvédjelölt, újságíró.
3. Tomasek Frantisek újságíró, bölcsészetet hallgatott.
4. Tusar Vlastimil újságíró, algimnázium és keresk. iskola.
5. Memec Antal újságíró.
6. Sveceny Antal újságíró, polgári iskola.
7. Habermann Gusztáv újságíró, polgári iskola.
8. Pik Lajos újságíró, polgári iskola.
9. Klicka Junek újságíró, polgári iskola.
10. Stejskal Jaroslav újságíró, polgári iskola.
11. Bechyne Rudolf újságíró, polgári iskola.
12. Modracek Frantisek újságíró, gimnázium 2 oszt.
13. Hybes József újságíró, 2 oszt. elemi iskola.
14. Prokes János újságíró, 5 éoszt. elemi iskola.
15. Filipinszky János újságíró, elemi iskola.
16. Svoboda Frantisek újságíró, 2 oszt. elemi iskola.
17. Burival Frantisek egyleti alkalmazott, polgári iskola.
18. Aust Lajos egyleti alkalmazott, reáliskola 3 oszt.
19. Jaros Rudolf egyleti alkalmazott, reáliskola 3 oszt.

20. Binovec Frantisek egyleti alkalmazott, 3 oszt. elemi iskola.
21. Jirasek Ferdinánd egyleti alkalmazott, 3 oszt. elemi iskola.
22. Hnatek Ferenc egyleti alkalmazott, elemi iskola.
23. Charvat Metodej egyleti alkalmazott, elemi iskola.
24. Vanek Károly egyleti alkalmazott, elemi iskola.
25. Cerny Vilmos szerelő, alreáliskola.
26. Marék Jaroslav vas munkás, elemi iskola.

III. Lengyelek.

1 Lengyel konzervatívok.

1. Korytovsky Witold dr. jur., földbirtokos, volt miniszter.
2. Zaleski Vencel lovag dr. jur., földbirtokos, miniszter.
3. Bilinsky Leó lovag dr. jur., földbirtokos, volt miniszter.
4. Abrahamovicz Dávid lovag földbirtokos, volt miniszter.
5. Jawirsky László lovag egyetemi tanár.
6. Halvein Alfréd egyetemi tanár.
7. Serwatowski László herceg földbirtokos, jog és gazd. akad.
8. Kozłowski-Boleslav Vladimír földbirtokos, dr. jur.
9. Lubomirsky Endre herceg földbirtokos, dr. juris.
10. Czaykowski László földbirtokos, ügyvéd.
11. Strzemie-Vysoczki Kázmér lovag földbirtokos, jogvégzeit.
12. Rosner Ignác dr. jur., miniszteri tanácsos.
13. Steinhaus Ignác ügyvéd.
14. Matekiewicz Antal járásbíró.
15. Baworowsky György gróf földbirtokos, jogot hallgatott.
16. Hallerburgi Haller Cäsar földbirtokos, műegyetemet hallgatott.
17. Götz v. Ochocim János báró földbirtokos, gazd. akadémia.
18. Starowicyski Szaniszló lovag földbirtokos, egyetemen tanult.
19. Osuchowsky Boleslav földbirtokos, egyetemen tanult.
20. Goluchowski Ádám gróf földbirtokos, gimnáziumot végzett.
21. Londzin József pap.
22. Stern Bernát polgármester, gimnázium 6 osztályát.

2 Lengyel centrum.

1. Dobija József pék, gimnáziumba járt.
2. Poticzek János földbirtokos, polgári iskola.

3. *Lengyel demokrata haladó.*

1. Lisievvicz Sándor ügyvéd.
2. Leo Gyula egyetemi tanár, dr. jur.
3. Lazarski Szaniszló ügyvéd.
4. Steslowicz László keresk. kamarai titkár, dr. jur.
5. Kolischer Henrik gyáros, dr. jur.
6. Zaránski János bányatanácsos, jogvégzett.
7. Rychlik Ignác gimnáziumi igazgató.
8. Zieleniensi Ödön gyáros, műegyetem.
9. German Ludomil volt iskolafelügyelő, dr. philos. ,
10. Kleski János földbirtokos, jogot hallgatott.
11. Junosz Hypolit lovag építőmester, gimnázium.
12. Gall Rudolf nagyiparos, réal és némi műegyetem.

4. *Lengyel nemzeti demokraták.*

1. Glabinszki Szaniszló egyetemi tanár, volt miniszter.
2. Buzik József egyetemi tanár, dr. jur.
3. Tersil Tádé ügyvéd.
4. Jablánski Tádé lovag törvényszéki bíró.
5. Ptás József törvényszéki bíró.
6. Debski László törvényszéki bíró.
7. Gora-Skarbek Alfréd gróf földbirtokos, dr. jur.
8. Zamorski János gimnáziumi tanár.
1. Rauch Ödön iparos, alreál és keresk. iskola.
10. Lewiczki Antal földbirtokos, elemi iskola.

5. *Lengyel néppárt.*

1. Michajda János ügyvéd.
2. Wrobel Ignác államvasúti főtisztviselő, dr. jur.
3. Banas Antal járásbíró.
4. Lasocki Zsigmond gróf tisztviselő, dr. jur.
5. Bialy Szaniszló törvényszéki bíró.
6. Ruebenbauer Ádám földbirtokos, dr. jur.
7. Werszowec-Rey Miklós gróf földbirtokos, dr. jur.
8. Dlugosz László gyáros és földbirtokos, műegyetem.
9. Kedzior András földbirtokos, műegyetem és gazd akadémia.
10. Bunba Antal földbirtokos, gimnázium 7 osztálya.
11. Myjek Vince földbirtokos, gimnázium 6 osztálya.
12. Jachowicz József földbirtokos, gimnázium 4 osztálya.

- . Jchowicz József földbirtokos, gimnázium 4 osztálya.
- . Bis János földbirtokos, polgári iskola.
- . Lyszczarz Ferenc földbirtokos, népiskola.
- . Kubik János földbirtokos, népiskola.
- . Sredmanski András földbirtokos, népiskola.
- . Rusin József földbirtokos, népiskola.
- . Smilowski Szaniszló földbirtokos, népiskola.
- . Witos Vince földbirtokos, népiskola.
- . Jerynak Mihály földbirtokos, népiskola.
- . Bojka Jakab földbirtokos, népiskola.
- . Madej Jakab földbirtokos, népiskola.
- . Przerwa-Tetmayer Vladimir lovag, festőművész akadémia.
- . Stapinski János újságíró, 2 évig jogot hallgatott.
- . Angermann Claudius iparos, műegyetem.

6. Zsidó és cionista.

1. Gross Adolf ügyvéd.
2. Straucher Benno ügyvéd.

7. Lengyel szociáldemokrata.

1. Diamand Henrik ügyvéd.
2. Marék Zsigmond ügyvéd.
3. Liebermann Herrmann ügyvéd.
4. Moraczewski András lovag mérnök.
5. Daszinszki Ignác újságíró, egyetemet hallgatott.
6. Klemendiewicz Zsigmond újságíró, egyetemet hallgatott.
7. Reger Tádé újságíró, kitiltott gyógyszerészethallgató.
8. Hudec József egyleti alkalmazott, algimnázium.

IV. Délszlávok.

1. Szlovén néppárt.

1. Fon József törvényszéki bíró.
2. Benkovic Iván ügyvéd.
3. Sustersic Iván ügyvéd.
4. Pogacnik József földbirtokos, jogot tanult.
5. Jankowic Ferenc orvos.
6. Verstovsek Károly gimnáziumi tanár.
7. Jarc Jenő gimnáziumi tanár.

8. Porse Ferenc gazd. iskolai igazgató, gazd. akadémiát végzett.
9. Korosec Antal pap.
  - . Koch János pap.
  - . Zatnik Ignác pap.
  - . Hladnik János pap.
  - . Gregorcic Antal pap.
  - . Jaklic Ferenc néptanító.
  - . Roskar János földbirtokos, polgári iskola.
  - . Pisek Ferenc földbirtokos, elemi iskola.
  - . Brencic Mihály földbirtokos, elemi iskola.
  - . Demsar Ferenc földbirtokos, elemi iskola.
  - . Gostincar József földbirtokos, elemi iskola.
  - . Grafenauer Ferenc orgonakészítő, elemi iskola^

2. Szlovén szabadelvű-párt.

1. Radnihar Vladimir ügyvéd.
2. Gregorin Gusztáv ügyvéd.
3. Rybar Ottokár ügyvéd.

3. Horvát szlovén nemzeti párt.

1. Ircyic Vince ügyvéd.
2. Smodlaka József ügyvéd.
3. Angrija Mesko ügyvéd.
4. Bianchini György újságíró, pap.
5. Tresic-Parisic Antal újságíró, dr. philos.
6. Mandiz Masko újságíró, bölcsészetet hallgalotl.
7. Spincic Vjickoslav pap.

4. Tiszta horvát jogpárt.

1. Dulibic Antal törvényszéki biró.
2. Laginje Maskó ügyvéd.
3. Sesarvic Antal ügyvédjelölt.
4. Peric József gimn, tanár.
5. Prodan Ivo újságíró, pap.

5. Szerb.

1. Baljak Dusán ügyvéd.
2. Vukotic Bozidar ügyvéd.

V. Ruthének és oroszok.

1. *Rutén nemzeti.*

1. Lewyekyj Leó törvényszéki bíró.
2. Dnisírianskyj Szaniszló egyetemi tanár.
3. Schilling-Syngalewylsch Wladimir lovag járásbíró.
4. Semaka Elias lovag törvényszéki bíró.
5. Olesnicki János ügyvéd.
6. Okuniewsky Teofil ügyvéd.
7. Lewickyj Jenő ügyvéd.
8. Petruszewycz Jenő ügyvéd.
9. Lewyekyj Constantin ügyvéd.
10. Holubowycz Izidor ügyvéd.
11. Cehelskyj Longin ügyvédjelölt.
12. Lukaszewicz Antal lovag földbirtokos, jogvégzeü.
13. Wassilko Miklós lovag földbirtokos, jogvégzeü.
14. Kolessa Sándor egyetemi tanár, dr. philos.
15. Stocki István egyetemi tanár, dr. philos.
16. Romanczuk Julián gimn. tanár.
17. Ceglinski György gimn. tanár.
18. Folis Róbert pap.
19. Spennl Miklós néptanító.
20. Budzynowskyj Wiacislaw újságíró, egyetemen hallgatott.
21. Petryckyj Mihály újságíró, tanítóképezde.
22. Staruch Timót földbirtokos, polgári iskola.
23. Onyszkiewycz István, pap.

2. *Rutén radikális.*

1. Lahowinskyj Miklós ügyvéd.
2. Drylonskyj Kyrilo ügyvéd.
3. Baczynskyj Leó ügyvéd.
4. Stefanyk Wasyl író, orvos volt.
5. Lawruk Pál földbirtokos, 4 hónapig járt elemi iskolába.

3. *Rutén szociáldemokrata.*

1. Wityk Semel szerkesztő, gimnázium.

4. *Orosz nemzeti.*

1. Burylowicz Wladimir törvényszéki bíró.
2. Markow Demeter ügyvéd.

VI. Olaszok.

1. *Olasz néppárt.*

1. Crnci Henrik ügyvéd.
2. Bugatto József Bezirkshauptmann.
3. Grandi Rudolf ügyvédjelölt.
4. Gentili Guido pap.
5. Dehegan Balthazar pap.
6. Vardutti Alajos pap.
7. Degasperi Alcide újságíró, dr. philos..
8. Spadaro Péter számtanácsos, reáliskola.
9. Tonelli Albin kezelőhivatalnok, reáliskola.
10. De Carli German vándortanító, földmíves-iskola.

2. *Olasz szabadelvűek.*

1. Ussai Dénes fő törvényszéki bíró.
2. Rizzi Lajos dr. jur., Landeshauptmann.
3. Gasser Ede ügyvéd.
4. Dr. Malffatti Valér földbirtokos, Polytechnikum.
5. Pitacco György dr. jur., városi tisztviselő.
6. Candassi-Giardo Victor bérkereskedő, kereskedelmi akadémia.

3. *Olasz szociáldemokraták.*

1. Battist Caesar újságíró, dr. philos.
2. Rettoni Valentin egyleti alkalmazott, keresk. iskola.
3. Oliva József nyomdász, reáliskola 3 osztály.

VII. Románok.

1. Dr. Hornuszaki Sándor Landeshauptmann, dr. jur.
2. Simonovici Teofil főörvényszéki bíró.
3. Onciul Aurél lovag, Landeshauptmann, dr. jur.
4. Isopescul-Grecul Constantin egyetemi tanár.
5. Serba György erdőmester, gazdasági akadémia.

Román szociáldemokrata.

1. Grigorovici György, újságíró, egyetemen hallgatott.

A képviselők pártállására, foglalkozására és képzettségére vonatkozó adatokat, nemzetiségek szerint elkülönítve alábbi táblázatok mutatják ki:

I. Németek.

Párt megnevezése	Tagok száma	Jogvégezetti	Más felsőiskolát látogató	Középiskolát végzett	Némi középiskolát látogató	(szaknépiskolát)
Német agrárius	26	3	2	2	9	10
Fortschrittlich	17	10	4	2	1	—
Deutschradikal.	22	4	7	5	5	1
Kis csoportok	16	6	2	3	5	—
Volkspartei	30	10	8	2	3	7
Christlich-social	76	7	16	6	13	34
Szociáldemokrata	43	2	4	5	9	23
Összesen	230	42	43	25*	45	75
%-ban	—	18·3	18·7	10·9	19·5	32·6

* Ebből néptanító 7.

II. Csehek.

Cseh agrárius	38	2	8	5	12	11
Cseh nemzeti kath.	7	1	3	—	2	1
Cseh haladó néppárt	8	6	1	—	1	—
Ifjú csehek és 1 ó-cseh	15	7	5	1	2	—
Cseh nemzeti szocialisták	13	3	3	3	3	1
Cseh szociáldemokrata	26	2	1	—	13	10
Összesen	105	21	21	9*	33	23
%-ban	—	19·6	19·6	8·5	30·8	21·5

* Ebből néptanító 3.

III. Lengyelek.

Lengyel konzervatívok	22	17	2	2	1	—
Lengyel centrum	2	—	—	—	2	—
Lengyel demokrata haladó	12	7	3	2	—	—
Lengyel nemzeti demokrata	10	7	1	—	1	1
Lengyel néppárt	25	7	5	—	5	8
Zsidó és cionista	2	2	—	—	—	—
Lengyel szociáldemokrata	8	3	3	1	1	—
Összesen	81	43	14	5	10	9
%-ban	—	53·1	17·3	6·2	12·3	11·1

IV. Délszlávok.

Párt megnevezése	Tagok száma	Jogvégszelet	Más főiskolát látogatót	Középiskolát végzett	Nemzeti köznevelés látogatót	Csak népi iskolát
Szlovén néppárt	20	4	8	2	1	5
Szlovén szabadelvű	3	3	—	—	—	—
Horvát és szerb	14	8	6	—	—	—
Összesen	37	15	14	2	1	5
%-ban	—	40·6	37·8	5·4	2·7	13·5
V. Ruthének és oroszok.						
Ruthén nemzeti demokrata	23	14	7	2	—	—
Ruthén radikális	5	3	1	—	—	1
Ruthén szociáldemokrata	1	—	—	1	—	—
Orosz nemzeti	2	2	—	—	—	—
Összesen	31	19	8	3	—	1
%-ban	—	61·3	25·8	9·7	—	3·2
VI. Olaszok.						
Olasz néppárt	10	3	4	1	2	—
Olasz szabadelvű	6	4	1	1	—	—
Szociáldemokrata	3	—	1	—	2	—
Összesen	19	7	6	2	4	—
%-ban	—	36·9	31·6	10·5	21	—
VII. Románok.						
	6	4	2	—	—	—
%-ban	—	67	33	—	—	—

E csoportosítások eredményét összegezve a képviselők képzettségi foka nemzetiségek szerint összevonva a következő:

	Németek	Csehek	Délszlávok	Lengyelék	Orosz és ruth.	Olaszok	Románok	Összesen
Jogvégzett	42	21	15	43	19	7	4	151
Más főiskola	43	21	14	14	8	6	2	108*
Teljes középiskola . . .	18	6	1	5	1	2	—	33
Néptanító	7	3	1	—	2	—	—	13
Némi középiskola . . .	45	33	1	10	—	4	—	93
Népiskola	75	23	5	9	1	—	—	113
Összesen.	230	107	37	81	31	19	6	511
Volt miniszter	2	3	—	5	—	—	—	10
*Ebből pap 26.								
Ugyanaz %-ban								
Jogvégzett	18·3	19·6	40·6	53·1	61·3	36·9	67	29·5
Más főiskola	18·7	19·6	37·8	17·3	25·8	31·6	33	21·2
Teljes középiskola . . .	7·9	5·7	2·7	6·2	3·2	10·5	—	6·4
Néptanító	3	2·8	2·7	—	6·3	—	—	2·5
Némi középiskola . . .	19·5	30·8	2·7	12·3	—	21	—	18·2
Csak népiskola	32·1	21·5	13·5	11·1	3·2	—	—	22·2
Tehát:								
Főiskolát látogatott . .	37	39·2	78·4	70·4	87·1	68·5	100	50·7
Csak középisk. végzett.	10·9	8·5	5·4	6·2	9·5	10·5	—	8·9
Azt sem	52·6	52·3	16·2	23·4	3·2	21	—	40·2

Megdöbbenéssel konstatáljuk e kimutatásból, hogy az osztrák képviselőháznak csak mintegy fele bír felsőiskolai képzettséggel, ezeken kívül alig $\frac{1}{10}$ -e végzett be valamely középiskolai tanfolyamot, $\frac{4}{10}$ -e ellenben a legjobb esetben csak némi alsófokú középiskolát látogatott s ezeknek nagyobb fele, vagyis az egésznek több mint $\frac{1}{5}$ -e egyáltalában csak népiskolai képzettséggel bír.

Megdöbbenő ez a tény önmagában véve, de fokozza annak sötét tanulmányait az, ha e számadatokat az egyes néposztályok szerint elkülönítve vesszük vizsgálat alá. A főiskolai képzettséggel bíró képviselők százalékszámja 37 a németeknél, 39 a csehekénél, 68 az olaszoknál, 70 a lengyeleknél, 77 a délszlávoknál, 87 a ruthénekénél és 100 a románoknál, míg a csak népiskolai vagy legföljebb némi középiskolai kvalifikációval bíróké ugyanezen népfajoknál: 52, 52, 21, 23, 15, 3, illetőleg 0%. Világosan látszik tehát, hogy a megválasztott képviselők képzettsége az illető népfaj gazdasági erejével és műveltségi fokával ellenkező arányban? áll. Kezdetlegesebb fokon álló népfajoknál legalább egyelőre megtartja az értelmiség vezető pozícióját az általános szavazati joggal fölruházott néptömegek fölött is; erősen meginog ez a pozíció már az olaszoknál és lengyeleknél, a németeknél és csehekénél pedig reménytelenül csődöt mond és alig biztosíthatja a kerületek $\frac{1}{3}$ -ában magasabb műveltségű képviselők megválasztását. Olyan államban tehát, amelyben különböző műveltségi és gazdasági színvonalon álló népfajok egyesülnek egy politikai nemzetben, a műveltség és vagyonság tekintetében előrehaladottabb nép faj; fog sokkal kisebb képzettségű elemeket beválasztani a kezdetlegesebb viszonyok közt élő népfajoknál.

Súlyosbítja ezt a képet az, hogyha folytatva vizsgálódásainkat kutatjuk, hogy a megválasztott magas műveltségű képviselők között is hány olyan van, aki politikai múlttal rendelkezve, bizonyos vezető hivatottságról tett már tanúbizonyságot. Hogy ilyenek vannak sokan Ausztriában, ki fogná azt kétségbevonni.

A múlt század hatvanas és hetvenes éveinek parlamentáris története egész sorozatát mutatja föl az osztrák németiség fényes tehetségű politikusainak, s ezeknek volnának méltó utódai ma is,, ha a szerencsétlen választási rendszer ki nem zárná őket a képviselőházból. Az utolsó évtizedek politikai eseményei hihetetlen gyorsasággal vetették föl egymásután a kormányokat és azok sorában tényleg találkozunk valóban elsőrendű szellemi és morális kvalifikációval bíró, kiváló férfiakkal. De vajjon hányan vannak ezek közül a jelenlegi képviselőházban?

Az összes német képviselők közül csak ketten: az agrárius Schreiner és a keresztényszocialista Ebenhuch voltak, mint földművelésügyi miniszterek tagjai egy-egy kabinetnek, a csehek közül hárman: Pacák, Fiedler és Prasek voltak miniszterek. Vezető

politikusoknak ezek közül egyetlen egy sem tekinthető és csakis a lengyeleknél találunk öt volt miniszterre (Glabinski, Koritovszki, Bilinski, Zaleski és Abrahamovic) s ezek között olyanokra, akik valóban vezető tényezők az osztrák politikának. A többi képviselő között azok is, akik igyekeznek figyelemmel kísérni Ausztria parlamenti életét, alig egynéhány olyan férfiú nevére bukkanhatnak, akinek politikai működése kiválóbb politikai szakértelmet és hivatottságot árult volna el. Politikai szelekció ez valóban, de fejtetőre állítva. Az erősek, a hivatottak kirekesztése a nemzeti létküzdelemből.

Lehet, hogy azok, akik mindenütt gazdasági vonatkozásokat állítanak előtérbe, e sivár képpel szemben abban keresnek megnyugtatót, hogy hiszen a népparlament első sorban a társadalom gazdaságilag tevékeny rétegeit van hivatva vezetőszeréhez juttatni s hogy ám szoruljanak le a hivatásos politikusok és foglalják el ezeknek helyét a kereső társadalom vezető kiválóságai. Vizsgáljuk meg tehát a helyzetet ebből a szempontból is.

Eltekintve a 82 szociáldemokratától, aki természetszerűleg a munkásosztály érdekeit képviseli s legnagyobb részben munkásokból vagy volt munkásokból állván, magasabb iskolai képzettséggel a dolog természeténél fogva nem bírhat, a mezőgazdaságban, iparban és kereskedelemben elfoglalt tőkét és vállalkozást az egész képviselőház 186 tagja képviseli. Ezek közül 49 látogatott főiskolát, 59 némi alsó középiskolát, 78 pedig csak népiskolát. Százalékokban kifejezve 26.4, 31.7, illetőleg 41.9%, úgy hogy az összes földbirtokosok, iparosok és kereskedőknek alig $\frac{1}{4}$ része bír magasabb műveltséggel s képviselheti a kellő szakképzettséggel hivatásának gazdasági érdekeit.

Még sokkal kedvezőtlenebb a helyzet itt is, ha külön tesszük vizsgálat tárgyává a két művelt népfajt, a németet és a csehet, s 186 itt szóba jövő képviselő közül német és cseh 133, míg a többi néposztályokra csak 53 esik.

Ezek közül:

	főiskolát látogatott	némi középiskolát	népiskolát
Német és cseh	20	50	63
Más nemzetiségű	29	9	15
%-okban kifejezve német és cseh	15	37.6	47.4
Más nemzetiségű	54.7	17	28.3

Végül még egy adat: A képviselőház összes tagjai közül 198-an emlékeznek meg katonai szolgálatukról. Ezek közül mint orvosok, gyógyszerészek stb. saját szakmájukban nyertek katonai rangot 11-en, tartalékos tisztek 70-en, altisztek 61-en és közemberek¹ 56-an.

Befejeztük föladatunkat. Csak fényképezni akartunk, minden hozzáfűzött kommentár és okoskodás nélkül. A kép itt van az olvasó előtt, mindenki levonhatja belőle a konzekvenciát. Kérve kérünk mindenkit, vizsgálja meg elfogulatlanul a tényeket, ne induljon ki jelszavakból, apriorisztikus elvi álláspontokból. Gondolja meg, képes-e a parlament munkájának elvégzésére, jogainak gyakorlására és kötelességének teljesítésére egy ilyen „népparlament” és állapítsa meg önmaga saját véleményét: szolgálatot tesz-e a felvilágosodás, a haladás, a szabadság ügyének, erősíti-e a nemzet súlyát és hatalmát, szóval szabadelvű és nemzeti politika-e az a választójogi reform, amely ehhez tenné hasonlónak a magyar képviselőházat?

¹ Jegyzet. Közemberek közé vettem föl azt az egynéhány képviselőt is, aki csak a csapattestet nevezi meg, amelynél szolgált, anélkül, hogy elért katonai rangjáról megemlékeznék. Ha itt egy-két tévedés csúszhatott is netalán be, föltehető, hogy a kérdésről leginkább azon képviselő urak hallgatnak, akik tiszti, vagy altiszti rangot sem szereztek.

A választójogi reform kérdése és az iparosok.

Írta : Méhely Kálmán mérnök, a Magyar vasművek és gépgyárak országos egyesületének vezértitkára.

A magyar kereskedelem, kis- és nagyipar több központi egyesülete az általános, egyenlő, titkos és községenként! (röviden „radikális”) választójog mellett foglalt állást.

Bármily érdeemesek és tekintélyesek is e testületek, gondos tájékozódás után ama nézetünknek kell kifejezést adnunk, hogy ez az állásfoglalás nem képviseli az iparosok és kereskedők többségének véleményét, nem minősíthető az egész magyar iparosság egybehangzó kívánalmának, sőt bizvást állíthatjuk, hogy a kereskedőknek, de különösen az iparosoknak nagy tömegei e kérdésben részben még teljesen indifferensek, sőt nagyrészt véleményük a fentivel ellentétes.

E sorok célja a választójogi kérdésnek az iparosok, s általában a termelő osztályok szempontjából való megvilágítása.

Mindenekelőtt röviden rekapituláljuk a szóbanlévő egyesületi határozatok indoklásában hangoztatott véleményeket. Ezek szerint:

a magyar nemzeti állam kiépítésének, az ország demokratikus és gazdasági fejlődésének, s főképpen a hazai iparosságnak érdekében az általános, egyenlő, községenkénti és titkos választójog kívánatos,

mert noha ezzel elsősorban az ipari munkásság kerül nagyobb számban a parlamentbe, ez csak előnyös lehet,

mert az önálló iparosoknak és az ipari munkásságnak érdekei a parlamentben csaknem teljesen azonosak, továbbá, mert a múlt és jelen példái bizonyítják, hogy az iparúzó-polgárságnak leghatalmasabb, legértékesebb és legmegbízhatóbb politikai szövetségese a munkásság, amiért is az iparosság érdeke kívánatosá teszi a szociáldemokrata pártnak a képviselőházban való megjelenését.

Az egyik egyesület a vonatkozó emlékiratában egyrészt ugyan kétségtelennek vallja azt, hogy

e munkásképviseleknek a parlamentben való megjelenésével mind az a szenvedély és túlzás, mely évek óta a munkaadók és munkások közt állandósult harcban tapasztalható, a képviselőházban fog medret ásni magának és elöntéssel fenyegeti a magyar iparnak nem éppen erős hajtású gyökereit,

mindazonáltal ugyanezen élabora tumában már néhány sorral alább visszafordul, s ama meggyőződést tolmácsolja, hogy

a választójognak kiterjesztése az ipartelepeknél szükséges fegyelem meglazítását nem vonná maga után, a szociális békét nem fenyegetné, sőt a munkásosztálynak a képviselőházban való képviseltetése alkalmas volna a szociális harc élességének csökkentésére.

E nézetet egy másik ipari egyesület még aláhúzza, azzal az állításával, mely szerint

sokkal veszedelmesebb az úgynevezett fölforgató elemeket kívül hagyni az alkotmány sáncain, semmint bebocsátani őket a parlamenti tanácskozás termébe, hol az iparnak, * általában a haladásnak igen értékes, hasznos szövetségeseivé válhatnak.

Vizsgáljuk ezeket az állításokat első sorban a kisipar szempontjából. A radikális reform híveinek okoskodása e tekintetben a következő:

At 1874. évi XXXIII. t.-c. 6. §. d. e. pontjai szerint az iparosok a városokban 105 forint évi jövedelem után, falvakban pedig, ha egy segéd után fizetnek adót, szavazati joggal bírnak. Ez a 105 forintos cenzus oly szerény, hogy minden jogos igényt kielégíthetne; ámde időközben a kisipar főleg a külföldi gyáripár nyomása alatt *elpusztult*. A törvény tehát a gyakorlatban azt eredményezte, hogy nincsenek itt azok, akik megkapták a szavazati jogot, ellenben itt van egy nagy társadalmi réteg, mely azt nélkülözi.

Kisiparunk tehát állítólag elpusztult, s minthogy ennek következtében immár kisiparos szavazó sincsen, az iparosok helyeit, s ezeknek érdekében, a bérmunkások volnának szavazatjoggal fölruházandók.

Hibás kiindulásból, — veszedelmesen helytelen következtetés.

Az egész okoskodás a kisipar elpusztulásáról szóló érzelgős legendán alapszik, mely onnét keletkezett, hogy néhány elavult iparág technikai átalakulásából rögtön az egész kisiparra és pedig helytelen túlzással általánosítottak. A statisztika kétségbevonhatlanul beigazolja, hogy annyi iparosunk még sohasem volt, mint ma van, s kisiparosaink száma nemhogy megfogyatkozott volna, hanem éppen ellenkezőleg folyton növekszik. A kisipar helyzete nagy mértékben nem változott meg, s arról, hogy kisiparunk pusztulóban van, egyáltalában nem beszélhetünk. Igaz ugyan, hogy a technikai fejlődés következtében a tömegtermelésre áttért iparok (cipőgyártás, timáripár, textilipar, fazekasság, lakatos-, kádár- és kémiai ipar, gyertyagyártás stb.) terén a kisipar a nagyiparral csak nehezen avagy egyáltalában nem versenyezhet, más iparok ellenben, mint például az élelmezési (hentes, pék, cukrász stb.) és építőiparok, hasonlóképpen a nagy gépgyárak mellé telepődő különböző mechanikai üzemek a nagyipari jellegűvé átalakult avagy eltűnt kisiparoknál észlelt veszteséggel szemben sokkal nagyobb mértékű gyarapodást mutatnak.

Így néhány nagyobb népességű iparágban a kisiparosok számának gyarapodása, illetőleg apadása 1890-től 1900-ig a következő volt.

iparág	keresők 1890.	száma 1900.	10 évi szaporodás (+) avagy apadás (-) %-ban
asztalos	40972	50502	+23.3 ^o / _o
szabó	61059	74352	+21.8 ^o / _o
lakatos	15499	20596	+32.9 ^o / _o
cipész	111686	111476	— 0.2 ^o / _o
dék	14872	18924	+27.2 ^o / _o

Hasonlóképpen a kisipar fejlődését bizonyítja az évenként keletkező új iparvállalatok száma is. Már pedig a kiadott iparengedélyek és iparigazolványok száma 1907-ben az 1906. évi 45.464-ről 53.915-re (18.6%) emelkedett, mely gyarapodás 1908-ban 57.040-re való növekedés folytán még további 5.8%-ai nagyobbodott.

Mint hogy ezek szerint a kisiparosok szavazati jogukat már most is igen messzemenő mértékben gyakorolhatják, s mint hogy különösen a jelenleg sérelmesen egyenlőtlen cenzus megfelelő módosításával majdnem az összes, még pedig igen nagyszámú kisiparosok szavazati jogot fognak nyerhetni, a kisiparosoknak egyáltalában nincs szükségük arra, hogy politikai érdekképviselőiket a munkásaikra bízzák. Ami nem is igen volna ajánlatos, mert hiszen a kisiparosok legjobban tudhatják, hogy az ipari munkásoknak a politikai dolgokkal foglalkozó, tehát nem indifferens része túlnyomó többségben szociáldemokrata, a szociáldemokrácia hitvallásának pedig egyik legelső tétele éppen a kisiparnak elpusztítása, mely szerinte a mai kapitalisztikus rendszerben nem életrevaló, munkasnyűző, egészségtelen alakulat. Az erőteljes szakszervezetekbe tömörült munkások az egymástól izoláltan álló kisiparosokkal, — miként azt egyebek között a kollektív szerződések fejlődése is mutatja, — sokkal könnyebben elbánnak, mint a nagyiparral, amiért is taktikájuk elsősorban a kisipari munkaadók önállóságának megtörésére irányul.

Meg kell még jegyeznünk, hogy a kisiparosoknál a radikális választójog mellett való pártállást valószínűleg a függetlenségi politikával való összekapcsolódása is befolyásolta. A kisiparosok tradicionális ellenzékiek, minek következtében a radikális választójogot is részben az ellenzéki programért hozandó áldozat gyanánt vélik elfogadhatni.

A kisipari és nagyipari munkaadóknak érdeke a választójogi kérdésben teljesen azonos. A legközelebbi feladatunk most már vizsgálni, vajjon a mai viszonyok között a munkaadók és a munkás érdeke szintén közösnek minősíthető-e?

Elméletileg ez kétségbe sem vonható; ennek okvetlen így kellene lenni. A természetes állapot tényleg az volna, ha a munkás belátná, hogy érdekei a gazdájának érdekeivel tökéletesen azonosak, mert hiszen a vállalkozó tevékenységének legközelebbi következménye tulajdonképpen minél állandóbb jellegű munkaaltsalmak alkotása, szervezése és föntartása. Ha azonban a munkások annyira szorongatják a vállalkozást, hogy az már nem jár kellő haszonnal, úgy elkedvetlenedik, s kedvezőbb helyen keres boldogulást. Hasonlóképpen kellene a munkaadóknak is gondolkozniuk és tartózkodni a munkásaik kizsárolásától. Csakhogy sajnos, éppen a kölcsönös visszaélések okozták a munkaadó és

munkás, a tőke és a munka közötti érdekellentét dogmájának kialakulását, mely Marx és követői által bibliába foglalva a nagy munkás tömegek hitvallásává vált. Minő képtelenség a tőkét a munkával szembeállítani és mégis, a munkaadó és munkás közötti természetadta és így elsimíthatlan ellentét hite folyton és pedig rohamosan tért hódít. Nem ok nélkül, mert hiszen az általános szociálistikus közhangulat kedvezése folytán e fölfogásnak ugyancsak nagyszámú terjesztője van, hiszen magában Németországban ennek a hitnek a terjesztésén, ennek az ellentétnek a folytonos kiélesítésén dolgozik a Struggle for life szilajtségével a szociáldemokráciának az a hadserege, mely például a német 4 milliónyi munkásságon 30.000 munkástitkárból álló, szigorúan fegyelmezett tisztikarral uralkodik. Ahol pedig a „munkásság” részére a parlament megnyílik, nem a független és önálló munkások, hanem e felekezetnek szenvedélyes papjai tódulnak be, kik pedig egzisztenciális érdekük minden leheletével a munkaadók ellen küzdenek. Oly dogmatikus ellensége a szociáldemokrácia a jelenlegi polgári pártoknak, a termelő osztályoknak, de különösen az ipari munkaadóknak, hogy vele az iparosoknak soha semmi-féle okokból sem szabadna fraternizálniok.

Különösen a kereskedelmi köröknél mégis bizonyos hajlandóság mutatkozik arra, hogy nehány látszólag közös érdek okából a szociáldemokráciával szövetkezzenek. így leginkább két oly kérdés volt, melyekben az agrárizmus ellen a szociáldemokráciával közösen vélt elv, küzdelem az egyik a szövetkezetek, a másik a drágaság kérdése. Ámde immár ezek sem lehetnek többé stabilis érintkezési pontok. A kereskedők és a munkásság állásfoglalása ma már a szövetkezeti kérdésben is ellentétessé vált. A szocialisták előtt a szövetkezeti eszme tényleg sokáig ellenszenves volt, azonban a benne rejlő nagy morális erőt fölismerve, az 1910. évi koppenhágai nemzetközi szocialista kongresszus hivatalosan a szövetkezetek mellé pártolt, minek hatása a munkásság különösen fogyasztási szövetkezeteinek erőteljesebb fejlődésében tényleg észlelhető is. A másik érintkezési pontnak a drágaság, speciálisan a húsdrágulás kérdését tartják. Figyelemmel kísérve az e kérdés körül kifejlődött merkantil-agrár háborúskodás fejleményeit, a mesterségesen fölvert nagy zaj csillapultával különösen a németországi és ausztriai tanulságok arról győznek meg, hogy általában az egész drágaság, de különösen a húsdrágulás je-

lentőségét és okait tendenciózusan túlozták. Ily múltó jelentőségű gazdasági érdekelletétek a különböző termelési ágak, a nyersanyag termelők, féglyártmány és készgyártmány készítőök között szinte naponta fölmerülhetnek.

Az agrárizmus túlzásai ellen irányuló ez a bizonyos mértekig jogosult antagonizmus mesterséges izgatás következtében túlzásba ment, s általában az egész mezőgazdaság ellen fordult. E harcot a kereskedelem vezeti, melynek azonban részben sikerült az ipart is magával rántania. Ahelyett, hogy az iparral, kereskedelemmel vagy mezőgazdasággal foglalkozók a saját tulajdon üzemeikben és a maguk speciális szakegyesületeikben produktív gyakorlati vagy tudományos kérdésekkel, a többtermelés problémáival kölcsönös türelmet és alapos szaktudást igénylő intenzitással foglalkoznának, a mezőgazdaság fejletlenségének és bajainak okozója gyanánt a kereskedelmet és ipart szeretik vádolni, és viszont. Bármiképp forgatjuk is a dolgot, Magyarországon ma még a mezőgazdaság az erősebb, s bármily kívánatos is iparunk és kereskedelmünk fejlesztése, bármennyire örvendetes is azoknak rohamos erősbbödése, — mely fejlődés mértéke relative kétségtelenül sokkal nagyobb mint mezőgazdaságunké, — az erőviszonyok természetes túlsúlya ez idő szerint még a mezőgazdaság oldalán van. Amennyire érthető tehát az, ha e miatt ma még a politikai vezetés is nagyobb mértékben van a mezőgazdaság kezében, viszont teljesen jogos és méltányos az ipar és kereskedelem ama törekvése, hogy a politikai téren való érvényesülése is megfelelő mértékben növekedjék. Ámde mivel indokolható a kereskedelem és ipar ama elhatározása, hogy e törekvésében inkább a szociáldemokráciával is fajlandó egyesülni, csakhogy a mezőgazdasági képviseltek állásfoglalásának érvényesülését gyöngítse?!

Mert hogy több kereskedelmi és ipari egyesülés a választójogi kérdésben a radikalizmus felé hajlott, abban e versengésnek is sok része van.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy e három alapfoglalkozás egymásra van utalva, s hogy különösen munkaadó jellegű kérdésekben a mezőgazdaság és az ipar érdekei közel kongruensek. Sőt munkaadói kérdésekben a mezőgazdaság munkaadói társadalma belső karaktere folytán sokkal egységesebb, megállapodottam^ s így megbízhatóbb, mint az ipari munkaadóké,

mely sokkal heterogénebb, mert hiszen tagjai százféle ellentéttel vannak egymástól szétválasztva. Már pedig a választójogi kérdés az összes termelő osztályok szempontjából egyaránt első sorban *munkaadói kérdés*, amiért is ebben az iparnak, kereskedelemnek és mezőgazdaságnak a jelenlegi sajnálatos ellentét helyett egységes véleménnyel kellene bírnia.

Megjegyezhetjük egyébként, hogy a három termelő osztály közötti ez az ellenségeskedés nemcsak nálunk van meg, hanem a külföldön is, sőt nincs kizárva, hogy legalább részben németországi beáramlásnak eredménye. E tekintetben a híres Hansabund oly tanulságos példát mutat, mellyel a mi viszonyainkra vonatkoztatható analógia okából érdemes közelebbről megismerkednünk.

A Hansabund 1909 nyarán alakult a kisipar, nagyipar és kereskedelem vezető testületeinek spontán elhatározásából azzal a céllal, hogy ezeknek az érdekköröknek a közös érdekeit megvédje és az ellenük intézett támadásokat visszaverje. A gazdasági liberalizmus jegyében jött létre, mert miként a Hansabund elnöke az alakuló gyűlésen zúgó lelkesedés közt proklamálta: „mindnyájunk léterdeke a szabad mozgás, az igazságos és gyors adminisztráció, a szabad közlekedés, a minden gát nélküli szabad gondolat és alkotás üdítő atmoszférája . . .”. A Hansabund létesítésének szükségét mi sem igazolhatja inkább mint az, hogy tagjainak létszáma már az alakulás évében az 1/4 milliót meghaladta, s hogy majdnem az összes kereskedelmi és ipari egyesületek köréje tömörültek. Az ily centrális szervezkedés tehát a kereskedelmi és ipari érdekek politikai érvényesítése végett tényleg közszükségletet képezett.

A német ipari munkaadók azonban a Hansabund egyik főfeladatául tekintették azt is, hogy a kisipar, nagyipar és kereskedelem teljesen egységes érdekében, a szociáldemokrácia és általában a szociálpolitikai dolgok újabb alakulása ellen a leghatározottabban föllépjen, még pedig azért, mert nézetük szerint a szociáldemokrata frakció, céltudatosan és tervszerűen dolgozik a magánipari tevékenység ellen, sőt az ipari munkásság nagy számbeli tömegeinek nyomása alatt a német birodalmú választásokon a polgári pártok is szinte versengenek a szociáldemokratákkal a termelő osztályok ellen intézett szociálpolitikai követelések hangoztatásában.

A Hansabund elnöke azonban a kereskedő körök agrárelle-
 nes törekvéseinek deferálva, a szociáldemokraták elleni küzdel-
 met az „elmaradott elemeknek a törekvő polgárság haladása el-
 leni kapálódzása” gyanánt jelképezte, s már az 1911. évi Junius
 12-én tartott első Hansatagon a mezőgazdaság. é& minden konser-
 vatív párt elleni küzdelmet és evégből a szociáldemokráciával való
 fegyverbarátságot tűzte zászlójára. A komoly és öntudatos német
 nagyipar, — miként illetékes szaklapjaiban kinyilatkoztatta, —
 ebben „a polgároknak a nemesség elleni demagóg uszítását látta,
 érdekképviseleti mozgalom helyett osztály gyűlöletet, mely a po-
 rosz kisnemesség vele született öntudatát és biztonságos nyugal-
 márt irigyl, mely pedig csakis megfelelő karakterképzés, de nem
 híg locsogás, könnyed szellemi mozgékonyosság és túlzott alkalmaz-
 kodás által szerezhető meg. A német nagyiparosok mindig meg-
 tudták ítélni, hogy mely határokig mehetnek együtt a Bismárck-
 fele nemzeti gazdaságpolitikában régi fegyvertársaikkal, a konser-
 vatívokkal és a mezőgazdákkal. E hű társak ellen fegyverkezni
 a német ipar részéről nemcsak a saját existenciájának megdön-
 tése, hanem az állam és a közjólét alapjai elleni való legsúlyosabb
 vétéség volna. Az önállóan gondolkozó, józan és öntudatos ipar-
 nak ezek után a Hansabundban többé helye nincs”. A Central-
 verband deutscher Industrieller elnöke a Hansabund elnökségé-
 ből az első Hansatagon törtétek miatt azonnal kilépett, s vele
 kivonultak a német nagyipar leghivatottabb képviselői, kik nél-
 kül pedig a Hansabund hatalma ugyancsak kétségessé vált. Ha-
 sonlóképpen a Reichsdeutscher Mittelstandsverband, mely a régi
 középosztály, t. i. a kisiparosok, kiskereskedők stb. köréből szin-
 tén hatalmas szervezettel hálózza be a német birodalmat, tagjai-
 nak a választási kérdésben egyedül a szociáldemokrácia elleni
 leghatározottabb küzdelem jelszavát adja. /

így bomlott meg a német alapossággal megalkotott Hansa-
 bund is a kereskedelem és mezőgazdaság közötti ellentét mester-
 séges szítása miatt, mely nem akarta a nemzeti munka mérsékelt
 védelme s a túlzott védvámosság, a mezőgazdaság jogos védelme
 és a túlzott agrárizmus közötti különbséget fölismerni, de össze-
 omlott főképpen a szociáldemokratákkal való fegyvertársulás esz-
 méjének első föllobbanásán. És ily meggyőző példa után vajjon
 lehet-e a mi munkaadóinkban egyetlen pillanatig is kétség azon
 állítás helyessége tekintetében, hogy az ipar és a szociáldemo-

krácia érdeke a parlamentben közös, s hogy az ipar érdeke, ha minél több szociáldemokrata jut a képviselőházba?!

A német iparosok e meggyőződésükre a saját tapasztalataik árán jutottak. A tapasztalat pedig noha drága, de legalább a legjobb iskola. E sorok írójának alkalmá volt néhány hónap előtt Németország összes nagyobb munkaadó szervezeteit fölkeresni s vezetőik véleményét hallhatni: „Általános választójog? Amíg csak lehelni tudnak, küzdjenek ellene. Sajnos, mi elmulasztottuk, de nálunk az akkori politikai viszonyok kényszere miatt nem is igen lehetett ellene küzdeni és most már csak alig hogy fékezni tudjuk a szociáldemokrácia pusztítását, de többé meg nem akadályozhatjuk. Az általános választójog nem egyéb, mint a mai társadalmi rend fölforgalására törekvő szociáldemokrácia érvényesülésének legfőbb posztulátuma, a proletarizmus uralmának biztosítója.”

Németországban az általános választójog, — Bismarck saját szavai szerint, — a német egységre vágyó törekvésekért hozott áldozat. Hátrányos következményei mihamar annyira érezhetőkké váltak, hogy a 90-es évek elején már maga Bismarck is el volt határozva annak korlátozására. A németek.....hatalmas közgazdasági életének leghivatottabb vizsgálói komoly aggodalmakat táplálnak a német ipar és vállalkozás további fejlődése tekintetében, melyre a legkülönfélébb szocialisztikus szabályozások és törvények mind súlyosabb anyagi és erkölcsi teherrel nehezedenek. Az utóbiak, vagyis az erkölcsi momentumok különösen figyelembe veendőek, mert mindinkább tapasztalják, hogy a hagyományos német fegyelem, s általában a törekvés és haladás mélyebben fekvő erkölcsi rugóinak ereje, a szocialisztikus szabályozásokkal minden téren rohamosan terjedő állami gyámkodás hatásainak érvényesülése következtében csökkenőben van.

A német nagyipar és középosztály hivatott központi testületeinek ezen állásfoglalását a január 12-én lefolyt német választások eredménye teljesen igazolta; a szociáldemokrácia az ő polgári támogatóit, fegyvertársait a legelső kínálkozott alkalommal kivetette a nyeregből, s az eddig őt támogatót német liberalizmust agyonütötte.

De itt van az osztrák példa is. A „szociálpolitika” cégére alatt — mely cégér a mai humanisztikus mámorban senyvedő emberiség előtt szentséghez hasonló sérthetlenséget biztosít — a szociáldemokrata párt az osztrák parlamentet oly törvényjavas-

latok özönével árasztja el, melyek velejünkben semmi mást sem céloznak, mint a szakszervezeti, a szocialisztikus, a szociáldemokrata párszervezetnek törvényes úton és eszközökkel a mai társadalom, az államfenntartó kereső osztályok költségén való fejlesztését, a mai társadalmi rend megbontását, s ezzel a szociáldemokrata állami és társadalmi ideál megvalósítását. Az osztrák államnyomda alig bírja szállítani, a képviselők pedig teljességgel nem képesek figyelemmel elolvasni e szinte nap-nap után fölburjánzó javaslatokat, mert csak így történhetett meg például az, hogy „a szerződészegés büntetésének eltörlésére” vonatkozó törvényjavaslatot a kifáradt képviselőház egyhangúlag megszavazta, ami nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági körökben is oly erőteljes ellenmozgalmat keltett, hogy az urakházának kellett a nyugalmat e javaslat visszautasításával helyreállítani. Ha a szociáldemokrácia kívánságának megfelelően felsőházak már nem volnának, úgy az osztrák termelő osztályok ezt a szociálpolitikai eretlenséget ma már hosszú évekre kihatólag sínylenék. Hasonló törvényjavaslatokat terjesztettek elő, és pedig hihetetlen bőséggel, a munkaidő csökkentésére, a munkakönyv eltörlésére, a bányászok és vasutasok, továbbá az állami üzemek alkalmazottainak szervezkedési szabályozására, a művezetőkre és ipari alkalmazottakra, ipari bíróságokra, kartellekre, általános munkásvédelmi törvényekre, az otthon- és a gyermekmunkára, a munkáslakásokra és az egészségügyi szabályozásokra, a munkások kötelező évi szabadságidejére, munkás- és szociális biztosításra, betegség-, baleset-, rokkantság-, munkanélküliség stb. stb. elleni biztosításokra és még más efélékre vonatkozólag, mely kérdések valamennyi csoportjában a legkülönbözőbb módokon és eszközökkel és oly szívós kitartással dolgozzák meg a képviselőházat, hogy az ellenállás végre is ellanyhul és a javaslatból egyszer csak törvény lesz. Az egyszer fölvetett ily indítvány többé el nem tüntethető. — Előrelátható, hogy nálunk is az osztrák parlamentéhez hasonló viszonyok állnának elő, melyeken pedig mit sem segíthetne az inkompatibilitási törvény oly hön kívánt revíziója sem, mert hiszen a képviselőházba bekerülő szociáldemokrata képviselők ott is oly tömör, egységes pártszervezetben küzdenének, mely pártszervezethez hasonló a Házba esetleg szintén nagyobb számban bejutó iparosok természetes heterogenitásuk következtében aligha állíthatnának szembe.

De fokozott mertekben közrejátszhatott még a kereskedői és ipari körök állásfoglalásában a liberalizmusnak a szocializmus és a demokrácia fogalmai között való összezavarodása is.

Szocializmus és liberalizmus egymásnak ellenfelei.. A szocializmus tömegjogokat, tömegjólétet és tömeguralmat kíván, és ettől vár magasabb anyagi és erkölcsi kultúrát. A liberalizmus ellenben a haladást és kultúrát az egyén fölszabadításában, az individualizmus erejében, a* nemzet minden fiában szunnyadó természetes erők spontán megnyilatkozhatásában látja. A liberalizmus azt jelenti, hogy a létező gazdasági, szellemi és társadalmi erőknek szabad játékot kell hagyni, és az esetleges kinövéseket csakis ott szabad megnyírni, ahol azt a közjólét érdeke kívánja. Ez a szellem egyedül képes arra, hogy a néptömegekből férfiak léphessenek elő és fejlődjenek olyanokká, kikre a néptömegeknek a közösség érdekéből legmegfelelőbb adminisztrációja nyugalommal bizható. Az iparos, a kereskedő, ha kicsi, ha nagy, e tiszta liberalizmus után vágyódik, s mégis oly sokakat elragad a liberajizmiának a demokráciával, a minden emberre kötelező szociális érzésnek a szociáldemokráciával való összetévesztése. A demokrácia fogalma egyáltalában tisztázatlan; hiszen csak az, mit e szó alatt Franciaországban és Angliában avagy Amerikában értenek, egymással teljesen ellenkező/A demokrácia a latin népeknél az egyéni akaratnak és iniciatívának teljes eltörlését és a mindent monopolizáló, magában felölölő államnak preponderenciáját jelenti. Az angolszász népeknél és különösen Amerikában ezzel éppen ellenkezőleg a demokrácia alatt az egyéni akarat intenzív kiművelését és érvényesülését és az államnak lehetőleg teljes visszaszorítását értik. A kontinentális államokban és így nálunk is a szocialisztikus áramlat behatása következtében nemcsak a demokrácia, hanem a liberalizmus is a tömeguralom elismerésére vezető ama fölfogás felé hajlik, hogy az egyszerű számszerű többség pusztá határozatából bármiféle törvényes szabályozások, kényszerkorlátozások létesíthetők. így állanak elő a munkaadó és alkalmazott közötti viszony erőszakos szabályozására vezető kényszerszabályozások, melyek elkeserítik a vállalkozást és csökkentik az egyéni felelősség érzetét. Mert ugyan mit jelent mást a szocialisztikus szabályozásokkal erősödő állami dajkálás egy amúgy is önállóság, vállalkozási hajlam nélküli, tunyaságra hajló népre? Karakterét nem hogy javítaná, hanem egyenest visszafejleszti.

Minden vágyakozásunkkal az egyéni önállóság nevelésére törekszünk, mely igyekezettel *szemben* minden állami beavatkozási ténykedés csupán arra való, hogy az egyéni önálló gondolkodást, az önmagával szemben köteles felelősségérzetet, a vállalkozási képességet ellanyhítsa, s a szocialisztikus társadalom állami kintartottjait nevelje.

A népek fejlődésének nagy rugói sohasem az észbeli megfontolás igazságai, hanem mindig az érzelem téves illúziói voltak. És a szocializmus azért oly hatalmas, s még folyton azért fejlődik, mert a ma létező legáltalánosabb illúziót képviseli, a politikai és társadalmi egyenlőségét. Az általános választójog iránti törekvést is ezen egyenlőség utáni áhítozás indokolja. És a tömegeknek e vágyakozása ellen hiába a természettudományok minden tanítása, hogy ez az egyenlőség teljesen természetellenes, mert az emberi társadalom akként van alkotva, hogy bármily egyenlő és szabad társadalmi rend alkottassék is, a javak elosztásában a régi egyenlőtlenlégek mihamar újból előállanak. A szellemi és anyagi jólét különböző fokozatai az emberek közti szellemi és testi egyenlőtlenlégeken alapulnak, amin pedig a választójogi egyenlőség teljességgel mit sem változtathat. Amíg valamennyi ember nem lesz testileg, lelkileg tejjélfüregyenlo, addig az „egyenlőség” mesetérseges korlátait az élet mindig lerontja.

A haladás bármiféle útja mindenki előtt nyitva áll; nyugodt fejlődés azonban csak stabil viszonyok közt lehetséges. Ámde az általános választójog mindenütt az osztályokká aprózott társadalom izgalmas nyugtalanságát a pártok, vezetőségek, kormányok fokozottabb és minden haladást akadályozó változékonyságát eredményezte. Az általános választójog hívei azt osztályuk magánérdekeinek kielégítése végett áhítazzak, mely fölfogásuk téves és helytelen, mert a választás állami tevékenység, mely a közjólét érdekében gyakorlandó. Az általános választójog az amúgy is tagolt társadalmat szakszervezeti szellemben egymással késharcra menő felekezeti, nemzetiségi és szocialisztikus osztályokra bontja, s a parlamentben a közérdek szolgálata helyett osztályérdekek marakodását honosítja meg.

De egyébként is a politikai tevékenység épp oly tanulást, önképzést és specializálódást kíván, mint bármely más foglalkozás. Az általános választójog mellett azonban a törvényhozók megválasztása sokkal inkább van a véletlen esélyeinek kitéve, sem-

mint a cenzusos választásoknál. Mintha az emberi szervezetben az agyvelőtől uralmát elvinnék, s fölváltva a csontok, a zsír, a hús tömegeire ruháznák.

Az általános választójog híveinek még egy érve ragadta meg az iparszféra és pedig az, hogy a bürokrácia rohamos erősödése a jelenlegi képviselői rendszer eredménye; már pedig az ipar és kereskedelem kívánta liberalizmusnak a bürokratizmus szintoly ellensége, mint tán maga a szociáldemokrácia. Hát ezzel szemben szintén kétségbevonhatlanul beigazolható, hogy a szociáldemokrata uralom még sokkal rohamosabban fejleszti a bürokráciát, sokkal jobban bürokratizál, mint bármely más. Miként iszt a nagyvárosok adminisztrációja franciaországi és amerikai városok, Newyork, Chicago versus Irlamburg, Bréma avagy egyéb német városok) bizonyítja, az általános választójog teljesen képtelen az adminisztrációra, s az általános választójog által még a községek háztartásában sem lehet szakavatott, energikus és taktikus vezetést érvényesíteni.

A tényleg általános választójog szemfényvesztés; sem a közvélemény hű kifejezésére, sem megfelelő vezető egyéniségek kiválogatására, sem a politikai egyensúly és a tényleges közérdek biztosítására nem képes.

A termelő osztályok szempontjából tehát választási reformmunk irányát és terjedelmét a cenzus igazságos egyenlősítése és a választói kerületek újabb arányos beosztása állapítja meg. A választójog közjog, s mint ilyen közkötelesség, mely tehát föltétlenül nyilvánosan gyakorlandó. Értelmi és vagyoni cenzus eltörlése okvetlen a közjólét színvonalának süyedésére, demagógiára, politikai és társadalmi megrázkódtatásokra és mindezzel nemzeti létünk súlyos megtámadására vezetne. Pártatlan, céltudatos közgazgatás, szociálpolitikai és közgazdasági evolucionárius fejlődéssel az alsóbb néposztályok jólétének és társadalmi színvonalának emelése, egyszerűval szervezett nemzeti munka az egyetlen garanciája és eszköze a nemzet haladásának. Ez pedig csakis konzervatív árnyalatú, a régi értelmű tiszta liberalizmussal, de semmiképpen sem az általános választójog törvényesítésével szentesített szociáldemokráciával lehetséges.

A választójogi reform kérdésében tehát a konzervatív mezőgazdaság és a liberális ipar és kereskedelem egymásnak legtermészetesebb fejtartásai.

A német képviselőválasztás eredménye.

Írta: Tisza István.

A január hónapban lezajlott német képviselőválasztások a szociáldemokrácia újabb térfoglalásáról tesznek tanúbizonyságot. Amíg a megelőző képviselőházban 43 tagot számlált e párt, addig ezúttal a német Reichstag 397 mandátuma közül 110-et sikerült elhódítania s az ő jelöltjei kapták a leadott szavazatoknak több mint $\frac{1}{3}$ -át.

Valóban nevezetes eredmény ez, de meglepetésszerű, meg-rázó hatást csak azokra gyakorolhat, akik nem kísérték nye-lemmel a német politikai élet kialakulásának állandó jelenségeit. A szociáldemokrata képviselők számában mutatkozó óriási ugrás ugyanis csak látszólagos, mert hiszen már az 1903-iki Reichstag-ban 81 szociáldemokrata képviselőt találunk és az 1907-iki vá-lasztás eredménye tekinthető kivételnek a szociáldemokrácia föl-tartóztathatatlan előnyomulásának szabályával „,szemben.

Ez a kivételes eredmény Bülow kancellár magas államférfiúi kvalitásainak tulajdonítható, aki a képviselőházat akkor oszlatta föl, amidőn sikerült a szociáldemokrácia ellen az összes többi pártokat mozgósítania s egy táborba egyesítenie. Ez a körülmény okozta a szocialista párt mandátumainak megtizedelését és nem, az, mintha maga a párt tért veszített volna. Hiszen a szociál-demokrata jelöltekre leadott szavazatok 1903-ról 1907-re 3,010.000-ról 3,259.000-re szaporodtak, úgy, hogy ha nem is nagy-mérvű, de mégis számottevő emelkedést mutatnak föl és csak azért jutottak annyival kevesebb kerületben diadalra, mert az

összes többi pártokra leadott szavazatok száma 6,485.000-ról 8,045.000-re emelkedett és mert a pótválasztásoknál szociáldemokrata jelölttel szemben a többi pártok egymás jelöltjeit támogatták.

A német pártviszonyok alakulását nem lehet tehát csak az utolsó két választás eredményeiből fölismerni. A német birodalom megalakulása óta letelt egész 40 éves időszakra kell visszanyúlnunk, hogy helyes képet alkossunk a különböző politikai irányok erőviszonyairól s megítélhessük azt a hatást, amit ennek a magas kultúrájú, higgadt észjárású, egységes nemzetnek közéletére az általános szavazatjog gyakorol.

A német képviselőház pártjainak erőviszonyait 1871-től napjainkig az alábbi táblázat tünteti föl:

A német képviselők pártállás szerint:

A német képviselők pártállás szerint:

Választás évszáma	Konzervatív párt	Antiszemiták parasztszövetség s más jobboldali frakciók	Birodalmi párt	Nemzeti szabadelvű	Haladópárt s más radikális frakciók	Klerikálisok (centrum)	Szociáldemokraták	Dán, welf, elzászi és lengyel	Egyéb	Összesen
1871	57	—	37	155	47	63	2	21*	—	382*
1874	22	—	33	158	50	91	9	34	—	397
1877	40	—	38	128	52	93	12	34	—	397
1878	59	—	57	99	39	94	9	40	—	397
1881	50	—	28	47	115	100	12	45	—	397
1884	78	—	28	51	74	99	24	43	—	397
1887	80	1	41	99	32	98	11	33	2	397
1890	73	5	20	42	76	106	35	38	2	397
1893	72	20	28	53	48	96	44	35	1	397
1898	56	24	23	46	49	102	56	35	6	397
1903	54	19	21	51	36	100	81	33	2	397
1907	60	30	24	54	49	105	43	29	3	397
1912	45	21	13	43	42	90	110	33	—	397

Ez a táblázat azonban egymagában nem nyújt teljes képet a pártok erőviszonyai felől. A német birodalom népsűrűségi viszonyai ugyanis a szóbanforgó 40 esztendő alatt lényegesen eltolódtak, úgy hogy egy-egy választókerület választóinak száma 9500 és 248.000 között váltakozik. Emellett annyi kisebb pártra oszlott közéletben, aminő a német is, a mandátumok legnagyobb része pótválasztáson kerül eldöntésre, ahol is a véletlen szerencsének és egyes pártok egyezkedési ügyességének végtelen tere nyílik, úgy hogy például az 1907-iki választás alkalmával a szociáldemokrata párt 3,259.000 szavazattal 43 képviselőt küldött a parlamentbe, míg a konzervatív párt 1,060.000 szavazattal 60-at, az antiszemita 248.000 szavazattal 16-ot. Tehát minden megválasztott szociáldemokrata képviselőre 78.000, konzervatívra 17.000, antiszemitára 15.000 szavazatot esett. Még szembeszökőbben mutatja a pótválasztások zavaró hatását az a tény, hogy a szociáldemokrata szavazatok száma 1903-ban 3,010.771, 1907-ben 3,259.909, 1912-ben 4,250.000 volt, a megválasztott képviselőké pedig 81, 43, illetőleg 110. Míg tehát 1—1 megválasztott képviselőre 1903-ban 37.000, 1912-ben 38.000 szavazatot esett, addig ez a szám 1907-ben 78.000-re emelkedett, aminek egyszerű oka az, hogy ezen választásnál sikerült Bülownak az összes polgári pártokat a szociáldemokraták ellen egyesíteni, úgy, hogy azok a második szavazásnál valamennyien egymás jelöltjeire adták szavazataikat.

Ha tehát azt akarjuk vizsgálni, minő tért foglalnak el az egyes pártok a nemzeti közvéleményben, akkor az azok jelöltjeire az első választásnál leadott szavazatok összes számát kell szemügyre vennünk. Természetesen az első választásnál s nem a pótválasztásoknál, amidőn a szűkebb választásból lemaradt jelöltek párthívei tartózkodnak a szavazástól, vagy más pártok jelöltjeire kénytelenek szavazni.

Ha ebből a szempontból vizsgáljuk a dolgot, minden pártnál a szavazatok számának növekedését fogjuk konstatálni, mert hiszen a szóbanforgó időszak alatt a német birodalom népessége 40,997.000-ről 65,407.000-re, a választók száma 7,656.000-ről 14,442.000-re emelkedett. A tényleg leadott szavazatok száma még sokkal nagyobb emelkedést mutat. Míg ugyanis 1871-ben az összeírt választóknak csak mintegy fele, 3,855.000 adta le szavazatát, addig 1912-ben már a választók 84¹/₂ %-a, 12,207.000 vett

részt a szavazásban, úgy, hogy a leadott szavazatok száma 40 év ftlatt több mint megháromszorozódott.

Ezen körülményre való tekintettel a leadott szavazatoknak nem abszolút, hanem egymáshoz viszonyított relatív értékét kell összehasonlitanunk, hogy a pártok erőviszonyainak eltolódásáról tiszta képet nyerhessünk, miért is következő táblázatunk az egyes pártok jelöltjeire esett szavazatoknak százalékszámait tünteti föl.

Az egyes pártok jelöltjeire az első szavazás alkalmával leadó 11 szavazatok százalékos aránya:

Az egyes pártok jelöltjeire az első szavazás alkalmával leadott szavazatok százalékos aránya:

Választás évszáma	Konzervatív	Antiszemita parasztszövetségi és más jobboldali frakciók	Birodalmi párti	Nemzeti szabadelvű	Haladóparti és más radikális frakciók	Klerikális	Szocialdemokrata	Dán és welf	Elszászi	Lengyel	Elforrácsolt szavazat	Összesen
1871	14·1	—	8·9	37·4	9·3	18·6	3·2	2·1	—	4·5	1·9	100
1874	6·9	—	7·2	30·8	9·0	27·9	6·8	1·7	4·5	4·3	1·8	100
1877	9·7	—	7·9	27·2	11·1	24·8	9·1	1·9	4·0	3·9	0·4	100
1878	13·0	—	13·6	23·1	10·5	23·1	7·6	2·1	3·1	3·6	0·3	100
1881	16·3	—	7·4	14·6	23·2	23·2	6·1	2·0	3·0	3·8	0·4	100
1884	15·2	—	6·9	17·6	19·3	22·6	9·7	2·0	3·0	3·5	0·2	100
1887	15·2	0·2	9·8	22·2	14·1	20·1	10·1	1·6	3·1	3·6	—	100
1890	12·4	0·6	6·7	16·3	18·1	18·6	19·8	1·7	1·4	3·5	0·9	100
1893	13·5	5·3	5·7	13·0	14·2	19·1	23·2	1·5	1·5	3·0	—	100
1898	11·1	6·9	4·4	12·5	11·1	18·8	27·2	1·6	1·4	3·6	1·4	100
1903	10·0	5·0	3·5	13·9	9·2	19·8	31·7	1·2	1·3	3·7	0·7	100
1907	9·4	4·9	4·2	14·5	11·0	19·4	29·0	1·0	1·0	4·0	1·6	100
1912	9·2	3·1	3·5	14·1	12·0	16·3	34·8	0·9	1·3	3·6	1·2	100

Főntebbi két táblázatunk tanúsága szerint a német birodalom megalakulásakor a művelt német középosztály liberális elemei ragadták a vezetést magukhoz. A kevésbé művelt néprétegek kevésbé vettek még részt a választásban, hiszen, mint láttuk, a választóknak alig fele élt szavazati jogával. Emellett a német egység nagy műve egybeforrasztotta a liberális német polgárságot a porosz kormánnyal s az a szövetség Bismarck s a német liberálisok között, amelynek Sadowánál rakták le alapjait, a német birodalom első esztendeiben érlelte meg leggazdagabb gyümölcsseit. Az 1871-iki országgyűlésen a megválasztott képviselők 40%-a a nem-

zeti liberális párthoz tartozik, amelyik a 47 radikálissal, vagy a nálánál csak kissé konzervatívabb színezetű Reichspartei tagjaival többséget alkot és jóformán minden kérdésben keresztülviheti akarátát. Ennek a liberális tömbnek erőviszonyait nem változtatja meg az 1874-iki választás sem, ez azonban más irányban nagy-érdekű jelenséget tüntet föl.

Teljes Kulturkampfban vagyunk s az ecclesia militans egész: vehemenciával fordul Bismarck kormányzata ellen. Az eredmény szembeszökő. 57 konzervatív közül csak 22 tartja meg mandátumát, a klerikális centrum ellenben 63-ról 91-re gyarapodik s ezzel azt a megdönthetetlen pozíciót foglalja el, amelyet jó és rossz időkben, kormánytámogatás mellett, vagy a kormány ellenére is változatlanul sikerült föntartania, úgy hogy ez időtől kezdve a centrum tagjainak száma 93 és 106 között ingadozik s a mostani választásnál a védvamos politika túlhajtásától elkedvetlenedett radikálisok által támogatott szociáldemokrácia diadalmas előnyomulásának időszakában is csak 90-re olvadt le.

A 70-es évek második felében lassan áll be az a frontváltoztatás, amely Bismarck a liberálisokkal helyezi ellentétbe s a kormányt mindjobban a konzervatívok karjaiba kergeti. Ez eredmény elérésében különböző okok hatottak közre. A doktrinár liberalizmus egyoldalúsága és túlhajtásai, a Kulturkampf által föl-idezett nehézségek és veszedelmek, s talán mindenekfölött a szociáldemokrácia fenyegető föllépése és merényletei, amelyek a politikai és gazdasági reakció malmára hajtják a vizet, de egyúttal fokozott érdeklődést keltenek a szociálpolitikai problémák iránt. Ezek az események már az 1877-iki választásnál előrevetik árnyékukat, 1878-ban pedig, amidőn a német császár ellen elkövetett két merénylet hatása alatt apellál Bismarck a nemzetre, ez irányváltozás hatása teljes mértékben érvényesül. 42 mandátumot veszítenek a liberálisok és radikálisok majdnem kizárólag a konzervatívok javára, akik 116 szavazattal a képviselőháznak csaknem 30%-át alkotják s tetszésük szerint s az egyes kérdések természete szerint a nemzeti liberálisokkal vagy a klerikálisokkal szövetkezve biztosítják maguknak a képviselőház többségét.

Ettől fogva, ha a későbbi választások hullámzó eredményeit vizsgáljuk, két állandó jelenséget észlelhetünk. Az egyik a szociáldemokrácia soha nem sejtett mértékben való térhódítása. A szociáldemokrata szavazatok csak 1884-ben érik el a félmilliót,

hogy aztán 1890-ben másfél, 1898-ban 2, 1903-ban 3 millióra, 1912-ben pedig 4,250.000-re emelkedjenek. S a szociáldemokrata képviselők száma is, amely 1878-ban még csak 9-re rúgott, az 1887-iki és 1907-iki visszaeséstől eltekintve állandóan, föltartóztathatatlanul emelkedik, amíg végre a mostani számot, 110-et éri el.

Ez a térhódítás természetesen a többi pártok rovására esik. Kiveszik abból részüket liberálisok és konzervatívok egyaránt; csak egy párt van, amelyik jóformán érintetlenül őrzi meg birtokállományát, a klerikális centrum, úgy, hogy a német birodalmi gyűlés pártjainak tarka-barka vegyülékében két gránitoszlop, két fix pont található, amely kettő együtt a képviselőház abszolút többségét képviseli: a szociáldemokráciáé és az ultrámontanizmusé.¹

A többi pártok föltartóztathatatlanul veszítik a tért s veszítik konzisztenciájukat, mert — s ez a második jelenség, amire utalnunk kell — a bomlás kétségtelen jeleivel találkozunk úgy a konzervatív, mint a liberális táborban. A műveltebb, mérsékelt, értékesebb elemek háttérbe szorulnak itt, mint amott s helyüket a demagógia eszközeivel dolgozó szélsőségek foglalják el.

Nézzük a liberális tábor. Míg kezdetben 155 liberális képviselő állott 47 radikálissal szemben, addig alig 10 év múlva már csak 47 liberálisra és 115 radikálisra találunk. Igaz, ez az arány utóbb ismét a mérsékeltettek javára módosul s jelentékeny hullámzások után azt eredményezi, hogy a két árnyalat körülbelül egyenlő erővel jut be a képviselőházba. A mostani házban is 43 liberálist találunk 42 radikális mellett, úgy, hogy 40 évi fejlődés végeredményeképpen konstatálhatjuk azt, hogy a radikálisok száma 47-ről 42-re, a liberálisoké 155-ről 45-re apadt. Ha pedig a leadott szavazatok számarányát tekintjük, úgy a radikális szavazatok az összes szavazatoknak 9.3%-ára rúgtak 1871-ben, 12%-ára most, a liberálisok pedig 39.5%-ról 14.1%-ra szállottak le.

¹ Hogy a klerikalizmus általános szavazatjog mellett katolikus államokban minő hatalmat képvisel, azt csak akkor látjuk igazán, ha fonatólora vesszük, hogy a német birodalom lakosságának csak 36%-a katolikus, úgy, hogy a katolikus választóknak közel fele klerikális jelöltre adta szavazatát.

A konzervatív pártok belélete ugyanerre a jelenségre mutat. Ezeket 3 csoportra kell osztanunk: a liberális konzervatív reichspartei-ja, amely a német társadalom legmagasabb műveltségű rétegeinek fölvilágosodott elemeiből alakul és számos kiváló férfiút számíthat tagjai közé, továbbá a német konzervatívokból és végül azokból a kisebb csoportokból (antiszemita, Mittel ständerek, Bund der Landwirte stb. amelyek különböző hatást keltő jelszavakkal s demagóg eszközökkel igyekeznek a falusi köznépet hatalmukba keríteni. Három csoport, amelyet röviden fölvilágosodott, maradi és demagóg konzervatívoknak nevezhetünk. Ez utóbbiak külön existenciája csak 1887-ben kezdődik. Akkor találunk csekély számú antiszemita szavazatot s attól fogva mutat e demagóg irányzat rohamos szaporodást, úgy hogy az ezen csoportokra eső összes szavazatok száma 1907-ben 533.000-re rúgott.

E konzervatív árnyalatok közül legszomorúbb sors várt a Reichsparteira, amelyeknek 1878-ban 57 s még 1887-ben is 41 tagja volt, jelenleg azonban mindössze 13 taggal szerepel a parlamentben, míg a konzervatívok még mindig 45, a demagóg csoportok pedig 21 képviselőt küldhettek oda. Az összes konzervatív szavazatok számaránya 1871-ben 23% volt, 1878-ban 26-al kulminált s jelenleg csak 16-ra rúg. De míg 1878-ban a 26% egyenlő arányban oszlott meg a Reichspartei és a német konzervatívok között, addig most a Reichspartei mindössze 3.5%-al szerepel, a konzervatívokra 9.2%, a demagóg csoportokra 3.1% esik.

Foglaljuk össze a mondottakat. A német társadalom felvilágosult, művelt, politikailag érett elemeinek vezetése alatt álló pártok (Reichspartei és nemzeti liberálisok) az összes szavazatok 45%-ával rendelkeztek 1871-ben s a képviselőháznak éppen felét foglalták el, ma ellenben az összes szavazatoknak csak 17.6%-a esett az ő jelöltjeikre s azok közül mindössze 58-at, a képviselőháznak alig $\frac{1}{7}$ -ét sikerült megválasztaniok.

Íme itt áll tehát előttünk az általános szavazójog negyven évi hatályának eredménye a német társadalomnak sok tekintetben annyira kedvező viszonyai között. A képviselőház abszolút többségét két, majdnem egyenlően erős párt, a szociáldemokrata és a klerikális párt tartja kezében, amelyek közül ez utóbbi változatlanul tartja pozícióját, amaz pedig föltartóztathatatlannal nyomul előre. A többi mandátumokból 33 a partikularisla és nemzetiségi csoportokra esik, 164 marad a konzervatív és liberális

irányzatoké. Ezeknek azonban mind nagyobb hányadát a szélsők hódítják el, úgy hogy a nagy német nemzet felvilágosult intelligenciájának egész ereje, egész szellemi, erkölcsi és politikai tőkéje a képviselőház csekély töredékében nyer csak képviseltetést.

E körülmény csakis azért nem jár katasztrofális következményekkel a német nemzetre nézve, mert a német közélet perhorreszkálja a parlamentáris kormányzatot. Azok a küzdelmek, amelyeket előrehaladottabb német pártok 1848-tól kezdve folytattak a parlamentarizmusért, a monarchikus kormányzati rendszer teljes diadalával értek véget s ma már nincs Németországban komoly tényező, amelyik a parlamentnek a végrehajtó hatalom gyakorlására, a kormányzati irány megszábasára ingerenciát kívánna adni.

Nem pusztá véletlen, hogy ezek a törekvések az általános, szavazatjog behozatalával egyidejűleg értek véget, mert hiszen rövid néhány esztendő, alig pár választás tapasztalata meggyőzött róla mindenkit, hogy az általános szavazatjog parlamentjére nemzeti veszedelem nélkül nem bízhatják a birodalom kormányzatát.

A választói jogról.

Írta : Réz Mihály.

Az 1874: XXXIII. t.-cikk meghozatala óta közel négy évtized telt el s ezen idő alatt e törvény rendelkezéseinek alapjául szolgáló viszonyok nagyrészt megváltoztak. A viszonyok ezen megváltozása teszi ma igazságtalanná e törvény némely rendelkezéseit. A gazdasági és kulturális fejlődés folyamán az ipar, kereskedelem és értelmiség oly rétegei képződtek, amelyekről az 1874: XXXIII. t.-cikk nem tendenciózus szűkkebléségből, hanem csak azért nem rendelkezett, mert azok a rétegek akkor még jelentőséggel nem bírtak.

Anakronizmus tehát a törvény *akkori* intencióit *a mai* viszonyok alapján ítélni meg. Anakronizmus az is, ha figyelmen kívül hagyjuk azon gazdasági változásokat, melyeknek folytán bizonyos elemek a törvény intenciói ellenére elvesztették politikai jogaikat.

Sem az, hogy *új* rétegek keletkeztek, sem az, hogy a jogosultak közül *régiek* kimaradtak, nem a törvény osztályuralmi intencióját, hanem gazdasági fejlődésünk irányát mutatja meg. Az indirekt adók aránytalan megnövekedésére ugyanaz áll.

A mai megváltozott viszonyok között az 1874: XXXIII. t.-cikk célszerűtlen és igazságtalan. Igazságtalan, mert nem számol az új értékes elemekkel s nem biztosítja azok jogát, kik a gazdasági élet fejlődésének irányára folytán e jogokat elvesztették. Célszerűtlen mert nem szolgálja az értelmiség és a magyarság szupremáciájának céljait. De ez a célszerűtlensége, épp úgy mint igazságtalan-

sága, főképp a viszonyok változásából ered. Várady röpirata is rámutat arra, hogy míg a felvidéki egynegyed úrbéri telek értéke (a legújabb időket kivéve) alig változott, addig az alföldi negyedtelek értéke „megtízszereződik, sőt ötven- és százszoros értékre is emelkedik”. Ezáltal épp a magyar vidék részesül hátrányban az amúgy is kedvezőbben elbírált nemzetiségi vidékek fölött. Kétségtelen. De az aránytalanság mai foka nem tendencia, hanem a megváltozott viszonyok folytán beállott változása a helyzetnek, amelynél fogyja az egynegyed telekre vonatkozó rendelkezések, a magyar szupremácia szempontjából ma már célszerűtlenek.

Ennek a szemmeltartása különösen azért fontos, mert az általános, egyenlő és titkos választójog hívei, programjuknak nemzetiségi szempontból való következményeit rendesen azzal hasonlítják össze, hogy milyen értéke van nemzetiségi szempontból az 1874: XXXIII. t.-cikknek. Ez az okoskodás abszolúte hamis. Téves a mai helyzet szempontjából, mert hiszen irányadó tényezőink között e törvényt senki sem akarja föntartani. Mindenki a változtatást akarja, s midőn a megváltoztatás módjairól tanácskozunk, akkor nem a régi eltörlésre szánt rendszerrel, hanem az új javaslatokkal s azoknak következményeivel kell az általános választói jog következményeit összehasonlítani.

Téves az is, ha a múltra vonatkozólag hivatkoznak nemzetiségi tekintetben e törvényre az általános választójog hívei, bizonygatva, hogy ha ez a törvény nem rontotta meg, akkor az ő programjuk sem fogja megrontani a magyar szupremáciát. Ez ismét anakronizmus, mely a múltat a jelen viszonyai szerint átéli meg.

Ezernyolcszázhetvennégy óta a nemzetiségi viszonyok gyökeresen megváltoztak. Erős román és tót parasztbirtokos osztály keletkezett, tót iparososztály s egy mindinkább növekedő román és lót intelligencia, mely céltudatos közgazdasági politikával szervezi és vezeti ezen elemeket. Az ország minden részében meggyöngült a magyar középosztály s a nemzetiségek fölötti gazdasági és politikai vezetést kezéből kiejtette. Egyes vidékeken majdnem egészein kipurult ez az elem. A magyar földbirtokos helyett román és tót parasztké a föld s fölöttük a magyar birtokos befolyása helyett az „Albina” és a „Tátra-bank” nyert befolyást. Csak másfél évtizede, hogy a felvidék egyes részein a nemzeti

párt magyar katonai programja érdekében mozgósított tiszta tót tömegeket a földesúri befolyás; tizenöt év múlva a klerikalizmus s néhol a pánszlávizmus fogja gyakorolni a vezetést.

Mindez nem volt így 1874-ben, mindez azóta változott meg. Csak két évtizede annak, hogy az oláh bankok akciójukat megkezdették s a középosztály rohamos leromlása is főként erre az időre esik. Ne hasonlítsuk tehát az általános választói jog folytán beálló nemzetiségi politikai számarányokat azokhoz a számarányokhoz, melyeket egy régi törvény a mai viszonyok között eredményez. Mert az a törvény ma tarthatatlan és épp oly tarthatatlan minden javaslat, mely ahhoz képest nem mutat *lényeges* javulást.

Ennek a javulásnak, amint azt már Tisza István gróf is ki-mutatta, nem *országos*, hanem *kerületi* javulásnak kell lennie. Mert hiszen ha egy tiszta magyar kerületben jövőre tízszer annyi szavazó lesz, mint van ma, ez statisztikailag lényegesen javítja a magyarság országos arányát, de gyakorlati szempontból semmit sem ér. Ellenben olt, ahol megsokszorozza a nemzetiségi választók számát: ezekben az eddig passzív tömegekben fölbreszti a faji öntudatot s az állambontó törekvéseknek tápot ad. Amíg ez a választóközönség kicsiny, addig a magyar értelmiség ellensúlyozhatja e törekvéseket; ha megnövekedett, mindent elborít. Ez áll azokra a vidékekre, ahol, mint Erdély és a Felvidék nagyobb részében a nép nagy tömege idegenajkú, az intelligencia ellenben magyar. Ott, ahol, mint Erdély több megyéjében, nagyrészt idegennyelvű, de részben magyar a nép: a széles alapokra fektetett választójog a magyarság majorizálására vezet. A statisztika százalékokról beszél, de a gyakorlati életben ott, ahol 8 vagy 10% különbség majorizálást jelent, a százalékok értéke s jelentősége egészen más természetű. És itt is áll az, hogy a választói jog kiterjesztése pari passu emeli a nemzetiségek faji öntudatát s a gyakorlati élet mulatja, hogy a faji öntudat mindig uralomra tör. Az aránynak ilyenén megváltozása a vegyes ajkú vármegyékben nem ennyi vagy amannyi százalékot, hanem majorizálást jelent. A majorizálás folytán a törvényhatósági életben elvész e vármegyék magyar jellege; a közigazgatás egy államellenes tendenciájú izgatás exponenseinek kezébe kerül s az állam saját szerveiben bírja legnagyobb ellenségeit.

Ami végre a nemzetiségi intelligenciájú s tisztán nemzeti-ségi vidékeket illeti, itt a magyarság nem veszíthet semmit a sta-

tisztika szerint. De a tapasztalás mutatja, hogy a nagy tömegek politikai jogai mindig alkalmas talajnak mutatkoznak, a demagógia itt faji és vallási elfogultságot s fanatizmust jelent. A doktrinerek remélhetik, hogy minél alsóbb osztályok kezébe kerül a politikai hatalom, annál radikálisabb lesz az ország által követett politika. De aki a népet ismeri, az tudja, hogy ez mekkora tévedés. Mert a nép nem demokrata. Minél alacsonyabb fokán áll a műveltségnek, annál kevésbé értheti meg a maga érdekét s a felekezeti és faji előítéletekre annál fogékonyabb.

És csodálatos, hogy éppen azok, akik nemcsak a felekezetieskedést, hanem a tiszta vallásosságot is, a tudatlanság és elmaradottság szükségképpeni produktumának hiszik; azt remélik, hogy a felekezeti előítélet nem fog ott uralkodni, ahol a kultúra legalacsonyabb s az elmaradottság a legnagyobb.

Azok, akik panaszkodnak, hogy Magyarország arisztokráciájának egy része a keresztyén világnézet sötéttségében tévelyeg; hogy a magyar értelmiség tudatlanságában sovíniszta jelszavak által vezeteti magát; hogy a polgári osztály nem látja és nem követi a maga demokratikus érdekeit; a nép legelmaradottabb, legművéletlenebb rétegeitől mindezek ellenkezőjét elvárják.

Ha a magyar polgári osztálynak valóban az az érdeke, hogy lerázza az eddigi vezető tekintélyt, hogy szabadgondolkodó legyen és nemzetközi; és ha a magyar polgári osztály ezt eddig még sem tette meg; hogyan várhatni mindezt a nemzetiségek kulturálatlan tömegétől? És *mennyi idő* kell ahhoz (hogy ha — mint hiszik — lehetséges), míg a népet minderről fölvilágosítják? *És mi fog történni ezen idő alatt?*

Az általános választójog hívei koncedálják, hogy eleinte klerikális és nemzetiségi pártok fognak tért nyerni, de azt remélik, hogy rövid időn a nép belátja tévedését s azokhoz pártol, akik az ő gazdasági helyzetén kívánnak segíteni. És addig is — úgy hiszik — nemcsak e reakciós irányzatoknak, hanem a radikalizmusnak is nagyobb érvényesülést biztosít a széles kiterjedésű választói jog. Ennek a hitnek alapja épp oly téves, mint az a fölfogás, amely egyébként a radikalizmustól távol álló mérsékelt gondolkozási szabadelvű emberek között is meglehetősen elterjedett, hogy tudniillik a radikalizmus *ellensúlyozza* a klerikalizmust és a faji izgatást. Az én meggyőződésem szerint ez a legnagyobb tévedés; az alapvelő tévedések egy egész sorozata.

Téves azt hinni, hogy a széles kiterjedésű választói jog a radikálisnak *már ma* jelentékenyebb sikert biztosítana. Téves azt hinni, hogy ez az állapot egyhamar megváltoznék. Hiszen például Németországban négy évtizede van meg a demokratikus választói jog s a szocializmus a győzelemtől mégis mily távol áll. Négy évtized multával az agrárius párt s a klerikális párt ma is milyen erős. Pedig Németország csak inkább protestáns ország s ipari fejlettsége is a miénken él talán csak mégis nagyobb. Miért nem értette ott meg a nép — ahogy az elmélet szerint meg kellett volna értenie, — hogy a klerikális párt nem szolgálja az érdekét s hogy kizárólag radikálisokra kell szavaznia? Azért, mert a nép ragaszkodik vallási és faji érzelmeihez. És ha valaki ezeket oktanoknak deklarálja, azzal még meg nem szüntette *létezésüket*. A reális politikusnak a tényekkel kell számolnia; a szimpatikus és antipatikus tényekkel egyaránt.

Azt hiszik a radikális választói jog hívei, hogy a nép belátja, hogy a faji izgatás nem áll érdekében és ezt belátva, azok után megy, akik szociális helyzetén akarnak javítani. Ennek a hitnek alaptalanságát tények tanúsítják. A magyar középosztály anyagi romlása közepett, minden egyébvel törődött, mint egy osztályát megmentő céltudatos birtokpolitikával. És minél szélesebb rétegek omlottak össze, annál szenvedélyesebben rontotta egymást közjogi pártharcaiban. Múlófélben vannak a harcok, de túlságosan demokratikus választói reform e közjogi harcok helyébe a *fajok* harcát hozná be életünkbe. És ha politikailag iskolázott művelt középosztályunk képes volt ilyen öngyilkos politikára, hogyan higyjük, hogy a műveletlen s politikailag iskolázatlan tömegek helyesebben fogják föl érdekeiket? A középosztály okult a múltból, tapasztalatai árát busásan megfizette. A nép újra keresztül menne a tapasztalás e keserű iskoláján s a nemzeti izgatás épp úgy elsodorná őt a helyes reformpolitika útjáról, mint elsodorták középosztályunkat a sovinizmus túlságai.

De ha a nép valóban belátná, hogy szociális helyzetének javítása az első föladat, valahogy ne essünk tévedésbe s azt ne higyjük, hogy e tekintetben a klerikális és nemzetiségi izgatónak nem áll épp úgy rendelkezésére az Ígérgetés. A felekezeti izgatás a keresztyén szocializmus mezébe fog öltözni s a nép nagy tömegeinek szimpátiáját sokkal könnyebben megnyerheti. Ebben a klerikalizmusban ugyan legkevésbé az igazán vallásos, ember

fog gyönyörködni; és ebben a szocializmusban legkevésbé a haladás híve. De hogy a tót és román paraszt inkább elhiszi, hogy minden szociális nyomornak okai a zsidók, mint elfogadja azt, hogy az egyházi javakat szekularizálni kell; azt a nép minden is merője kétségtelennek fogja tartani.

A nemzetiségi izgatás sem nélkülözi a szociális jelleget s például az erdélyi oláh mozgalmakban a földosztó kommunisztikus törekvéseknek mindig nagy szerepe volt.

Sem a felekezeti izgatónak, sem a nemzetiségi izgatónak a szocialista nem csinálhat konkurrenciát, mert míg ő csupán gazdasági reformokat ígér, addig amazok gazdasági téren is ígérnek — és pedig a nép fölfogásához közelebb álló kedvezéseket; föld-felosztást, adóelengedést és ezenfelül lángra lobbantják a nép felekezeti és faji előítéleteit. Oly érzések ezek, melyek mint a magyar középosztály főnebb említett példája mutatja, háttérbe szorítanak minden szociális megfontolást s amelyek a klerikalizmus és a nemzetiségi törekvések természetéből kifolyólag a leghatározottabban *reakciós* természetűek.

Úgy a külföldi példák, mint saját viszonyaink, arról kell hogy meggyőzzenek, hogy hiú reménység a faji és felekezeti agitációnak a radikalizmus által való gyors háttérbe szoríttatásában bizakodni. De tegyük föl, hogy a mi katolikusaink radikálisabbak lesznek, mint a németországiak s hogy a mi agrikultur országunkban a nagyiparos németországinál rohamosabb lesz a szocializmus haladása. Tegyük föl, hogy míg 40 év alatt e várt eredmények Németországban be nem következtek, Magyarországon négy évtized alatt már bekövetkezik e diadal. De mi fog történni ezen *átmeneti idő* alatt? Azt maguk a radikálisok is elismerik, hogy eleinte a felekezeti és faji fanatizmus fog erőt nyerni. És ez egészen bizonyos. De ha el is képzeljük, hogy idők folytán ez a helyzet gyökeresen megváltozik, azt alig lehet elképzelni, hogy az a *reakciós* parlament, amely az új demokratikus választói rendszer alapján először egybegyűl, nyugodtan, tétlenül nézze a radikalizmus terjeszkedését. A klerikális és nemzetiségi parlamenti pártok bizonyára a radikalizmus ellen fordítják erejüket s a császárhű nemzetiségek épp oly készek lesznek nyomni az antimiliarizmust, mint a klerikálisok a szabadgondolkozást. Azt nem lehet hinni, hogy fanatikus felekezeti és fajgyűlöletből táplálkozó reakciós irányzatok *egyszer* hatalomra jutva, tétlenül nézzék a

radikalizmus azon terjeszkedését, *mely őket éppen e hatalom elvesztésével fenyegeti.*

Ha valaki azt hiszi, hogy a radikalizmus nálunk a gazdasági kulturális fejlődés szükségképpeni követelménye, amelyet nem lehet elfojtani, akkor ezen átmeneti reakció lehetőségét vesztélytelennek ítélni. De akkor nem lehet megérteni, hogy ha a politikai *intézményeknek* ily csekély jelentőséget tulajdonít, akkor a demokratikus választási rendszer intézményének hogy képes oly megváltó erőt tulajdonítani? Mert vagy van, vagy nincs a politikai intézménynek jelentősége; de az nem lehet, hogy a választói jognak van s eredményének, a parlamentnek s az általa hozott törvényeknek nincsen. És még kevésbé lehetséges, hogy ha az intézményeknek van jelentőségük, akkor a demokráciát egy oly választási rendszer szolgálja, melynek eredménye *évtizedeken át* reakciós.

Ez a pár évtized a militarizmus politikáját inaugurálná s oly küzdelmekbe vinne be, melyekből semmi radikalizmus nem találna békés kibontakozást. Ez a pár évtized olyan felekezeti és-íajharcot idézne elő és oly visszavonást, mely háttérbe szorítna minden reformpolitikát. Törvényhozás, mely elnyomja a radikalizmust, agitáció, mely fölébreszti a reakciós szenvedélyeket: hogyan szolgálhatná mindez a haladást?

Vannak, akik szeretnék úgy tüntetni föl a választójog kérdését, mintha az a radikalizmus és konzervativizmus harca, volna csupán. Mintha ez osztályharc kérdése volna, melyben a konzervatív irány támadja s az egész radikális tábor védelmezi az általános választói jogot. Ez az állítás a nyilvánvaló tényekkel ellenkezik.

Földes Bélának a szocializmusról írott művéből veszem a következő idézeteket:

„Az 1892-ben Marseilleben tartott nemzeti kongresszuson a francia munkáspártnak a mezőgazdasági munkásokhoz intézett szózata a többiek között a következőket mondja: Munkások! Majdnem 50 év óta bírjuk az általános szavazati jogot és körülbelül 25 év óta köztársaság vagyunk; és a köztársaság, melynek mindnyájunk javára kellene lenni, a nagybirtokosoké, a nagyiparosoké és nagy kereskedőké és gazdag financiereké.” (II. 391. 1.)

Ugyanígy nyilatkozik Proudhon:

„Ki nevezte ki az alkotmányozó testületet, tele legitimisták-

kal, dinasztikusokkal, nemesekkel, tábornokokkal és prelátusokkal? Az általános választói jog.

Ki csinálta az 1848 december 10-ikét? Az általános választói jog.

Ki helyeselte a december 2-ikát? Az általános választói jog.

Ki választotta az 1852. évi törvényhozó testületet? Az általános választói jog.”

És tovább:

„A filozófusnak, a republikánusnak meg kell engednie annak konstalálását a történelem megértésére és a jövő tájékoztatására, hogy az általános választói jog oly népnél, melynek nevelése annyira el van hanyagolva, mint a mienké, a materialisztikus és heliocentrikus alakjával távol van attól, hogy a haladás szerve legyen; az a szabadság kerékkötője.”

Rodbertus nézete ugyanez:

„Legyen elég Napóleonra utalni, hogy az általános szavazati jog az államhatalmat nem szükségképp a munkásosztály kezeibe adja. Ezen jog alapján legelkeseredettebb társadalmi ellenségei szövetkezhetének önökkel. És azt hiszi, hogy az ember erősebb lesz, ha az ellenséget a saját táborába eresztí? Ha tehát tekintettel társadalmi végcéljára, egyik oldalról egész bizonytalan, vájjon az általános szavazati jog proklamálása által nyer, másfelől bizonyos, hogy ezáltal veszít.”

Marx pedig: „Chartistenruf ”-nak nevezi az általános választói jogot s Lassalleról szólva, ezeket mondja:

„Nem látta, hogy a föltételek Német- és Angolországban különbözők.

Figyelmen kívül hagyta a leckét, melyet az általános választói jog tekintetében a második császárság adott. (L. u. o.)”

Ugyancsak Földes idézi (II. 396—397. 1.) Devilla következő nézetét:

„Az általános szavazati jog által azok, akik a bourgeoisie gazdasági függőségében élnek, a politikai hatalom tényezőivé lettek. Bármilyen legyen is zászlójuk színe, a bourgeois kormányzók mind megegyeznek abban, hogy elleneznek mindent, ami a tulajdonjogot megtámadná, ami kasztjuk monopóliumait gyengítene. Azért, ha a kormányforma tett egy lépést a köztársasággal, a tisztán politikai evolúció utolsó stádiumával, a társadalmi

organizáció, a nyomor végzetes oka, nem változót és nem fog változni addig, míg a tulajdonjogrendszerhez nem nyúlnak.

Az általános szavazati jog a bourgeoisie javára leplezi a tényleg vívandó harcot. Mulattatják a népet azokkal a politikai fadaisékkal, kényszerítik, hogy érdeklődjék a kormányzati gépezet ezen vagy ama kerekének módosítása iránt; mit használ tényleg ily módosítás, midőn magának a gépnek földadata ugyanaz és ugyanaz lesz addig, míg gazdasági kiváltságokat kell védeni?”

Ezekből az idézetekből látható, hogy igen radikális gondolkozású férfiak is igen határozottan elítélték az általános választói jogot. Kétségkívül sokan is helyeselték. De ez a tény megmutatja, hogy ebben a kérdésben a radikális irányzat legkiválóbb képviselőinek nézetei is megoszlanak.

Elsősorban igen nagy eredményt várnak egy radikális választói reformtól sokan abban a tekintetben, hogy a választásoknál a munkásokat szervezik s a választási agitációval még erőteljesebbé teszik az osztályöntudatot.

Az ipari munkásságra nézve ebből tényleg az következik, hogy a szocializmus köztük még inkább megerősödik. A radikalizmus nyeresége jelentékeny e tekintetben Németországban, hol az ipari munkásság száma rendkívül nagy. Jelentéktelen nálunk, ahol alig 100.000 szervezett munkással rendelkezik s ahol a szervezetlen ipari munkások megnyerése is elenyésző nyereség volna amaz óriási nyereséghez, mely a felekezeti és faji előítéletekben élő milliók „öntudatra” ébredéséből ered. Mert midőn öntudatra ébredésről beszélünk, ne feledjük el azt, — amit ugyan politikai meggondolás nélkül is tudunkra kellene hogy adjon már maga a grammatika, — hogy az öntudat a *saját maga* egyéniségének *tudatát* jelenti, nem pedig a *mások* — bármily fölvilágosult gondolkozásmódjának — tudatát.

Kitéve az agitációnak s fölismerve saját erejét, nem azt az irányt fogja követni, amit fölszabadítói tartanak az ő érdekében állónak; hanem azt, amire kulturális foka, érzésvilága és világnézete predesztinálja. Kulturális fokokat nem lehet átugrani s az érzelmekkel szemben az érdekpolitika józan érvei tehetetlenek.

Ezen okokból a demokratikus választói jog sokkal veszedelmesebb a *kerületekre*, mint a *parlamentre* való hatásában. Bármily mesterkélt kerületi beosztással reméli valaki a magyarelle-

nes vagy antiliberalis elemek ellensúlyozását, — a magyar kerületek vagy a városi kerületek kedvezményezésével, — ennek csak a *parlament* összeállítására lesz meg a hatása. De a többi _____ részben ellensúly nélkül maradó — *kerületben* az agitáció folyni fog! És e kerületek összesége az *ország egy darabja*, melyen a felekezeti és faji izgatás folyni fog; amelyen ez az izgatás *kifizeti magát*. Kisebb baj itt, hogy milyen képviselőket küldenek a kerületek; nagyobb veszedelem az, hogy az ország nagy része milyen izgatás hálása alá kerül. Az iskola, a szószék, a sajtó, a társadalom, rendre telítve lesz a faji és felekezeti gyűlölség szellemével s e szellem nemcsak a választásoknál érvényesül, hanem az *egész* közéletre rányomja bélyegét. A vármegyei élet felekezeti és faji szempontok behatása alá kerül s egypár évi ilyen izgatás alapjaiban támadja meg a mai liberális szellemet s a magyar szupremáciát. Antiszemitizmus, magyarellenesség karöltve halad s a társadalmi élet és a közélet minden kérdésében megnyilatkozik.

Sokan azt hiszik, hogy a politikai jogok gyakorlásának minden esetben érlelő és fejlesztő hatása van. Áll ez akkor, ha a politikailag jogosítottak bizonyos kulturális fokot már elérték, úgy, hogy a magyar politikai kérdésekkel közvetlen érintkezésbe jutnak. De ha Magyarországon még a mai választók egy részéről igazságosan akarunk ítélni, akkor el kell ismernünk, hogy azok soha a politikai nagy problémákkal szembe nem állottak. Aki csak egy képviselőválasztásban vett is aktív részt, az nagyon jól tudja, hogy a választók nagy részének a vitás nagy kérdések iránt semmi érzéke nincs. Nem is lehet. Ha a mai választók egy része is még oly fokán áll a műveltségnek, hogy a nagy kérdésekről nem alkothat ítéletet s azok iránt nem is érdeklődhetik: akkor a szélesebb néprétegektől mit várhatunk? Ne áltassuk magunkat azzal, hogy ez csak a mai analfabéta választókra áll; éppen úgy áll ez az inni és olvasni tudókra. Hiszen az Írástudatlant is lehet szóval fölvilágosítani és az írástudót is félre lehet vezetni nyomtatott betűvel. A megítélés képessége ettől független és azt, hogy az önálló vagy közös bank-e a helyesebb: írástudó és analfabéta parasztválasztó egyaránt kevéssé ítélni meg. És arról sem világosítja föl az abc ismerete, vajjon ragaszkodjunk-e a hármasszövetséghez, vajjon a bécsi udvar adott viszonyai között a katonai kérdések feszegetése helyes-e avagy helytelen.

Bizonyára igaz, hogy e kérdések megítélésére a mai válasz-

töközönség egy része is teljesen képtelen. Ez a rész azonban az intelligensebb elemek által még vezethető, míg akkor a szélesebb néprétegek jutnak hatalomhoz, az intelligencia kezéből a vezetés kiesik.

Nem is azért hoztam föl azt a tényt, hogy t. i. a nép e nehéz politikai kérdések megítélésére képes egyáltalában nem lehet; hanem annak bizonyítására, hogy ilyen körülmények közt a politikai jogok gyakorlásának semmi hatása nincs. Mert hiszen bármily fejlesztő hatása legyen pl. egy tudományos vitának arra a hallgatóra, akinek bizonyos előkészültsége van, teljesen hatástalan marad e vita arra nézve, aki még az *alapfogalmakat* se ismeri. Bizonyára senkinek sem juthat eszébe a felsőbb mathézis, vagy a Hegeli filozófia kérdéseiről beszélni csupán elemi iskolát végzett egyének előtt, és azt állítani, hogy ezen előadásnak a hallgatókra fejlesztő hatása van. Szükséges előbb ismerni az alapfogalmakat s csak akkor lehet *érteni* a kontroverziákat; *eldönteni* még akkor sem lehet. Pedig a gyakorlati politika problémáinak megoldása épp ily nehéz.

De még ha lehetséges volna is a csupán írni-olvasni tudókat a politika alapfogalmaival megösmertetni, — s ha ez igaz, töröljük el a jogi oktatást, mert egy kortes többet ér, mint az egész egyetem; — valljuk meg őszintén, hogy a választásoknál való kapacitálás minden egyéb, csak nem ilyen kioktatás. Másként nem is lehet. Hiszen a választási agitátor célja nem oktatás, hanem megnyerés; nem a nép politikai érlelésére vállalkozik, hanem politikai megnyerésére. Nem *tovább fejleszteni* akarja, hanem a hatás azon eszközeivel él, melyek a nép *jelenlegi* fejlettségi fokán elég hatásosak. És ha téves fogalmak vannak a népnek, de e téves fogalmak szolgálják az agitáció érdekét: éleszteni fogja e tévedéseket.

A politikai jogok csak akkor volnának érlelő hatással a népre, ha meg tudná a függő nagy kérdéseket érlelni; ha kor lesei *ezekekről a kérdésekről* beszélnének; ha a választás a tárgyilagosság jegyében lefolyó népszerű ismertetésekből állana.

Aki figyelemmel kísérte például az elmúlt választásokat, megmondhatja, hányszor hallott a katonai és bankkérdésre nézve szakszerű fejtegetéseket?

Még a művelt közönség körében is mennyivel nagyobb szerepe volt a jelszavaknak és a személyi kérdéseknek. Azoknak

meghallgatása bizony nem telt éretté senkit sem s a mi közéletünk folyosói beszélgetéseivel, klubbeli nyilatkozataival, csattanós jeleneteivel inkább csak arra alkalmas, hogy félrevezesse a politikai gondolkozást, jelentékenynek mutatta a jelentéktelent s a nagy problémáktól a figyelmet elterelje. Ma még lehet ezen segíteni, de ha a legszélesebb rétegek jutnak az alkotmány sáncaiba, még kevésbé lesz lehetséges az igazi nagy kérdések tárgyilagos vizsgálata. Aki részt vett valaha képviselőválasztáson, tudja, hogy milyenek azok az érvek, amelyekkel a nép „politikai érettségét” szokták fejleszteni és tudjuk, hogy az (mai műveltségi állapota mellett) másként nem is *lehet*. Az elmúlt választásokon több felvidéki kerületben ezek voltak a felekezeti izgatás főbb motívumai: a kormánypárt el akarja venni a templomokat -s zsidóknak korcsmaul bérbeadni; a kormánypárt ismét vissza akarja állítani a robotot. (Munka ugyanis tótul robot s ezt akarja helyreállítani a munkapárt.) Ezek a mi szemünkben nevetséges képzelődések, a népnek igen súlyos lelki harcokat okoztak s páratlan szenvedélyességű küzdelmet idéztek elő. Kérem: érleli-e az ilyen agitáció a politikai ítélőképességet? Lehet-e azt, aki ilyeneket hisz, meggyőzni az ellenkezőkről? Legyőzni lehet, meggyőzni nem. És minden választás után felekezeti fanatikusabb és másutt: fajilag gyűlölködőbb népet hagy maga után az agitáció s a felvilágosodást évekre és évtizedekre veti vissza. Minél nagyobb tömegekre fog hatni, annál nagyobb lesz ez a hatás.

Mindezen felsorolt érveknél fogva teljes mértékben osztozom Concha nézetében s az általános, egyenlő és titkos választói jogot károsnak és veszedelemesnek ítélem. És pedig nemcsak a magyar szupremácia szempontjából, hanem azért is, mivel végeredményében megerősíti a militarizmust s felekezeti és fajharcot idézve elő, lehetlenné tesz minden reformpolitikát. Minél szélesebb alapon fog fölépülni a választói reform, annál biztosabban szolgálja a reakciót.

Ez az állítás tényeken alapul s a tényeket ellenmondással nem lehet megcáfolni.

Sokan azt várják a választói jog kiterjesztésétől, hogy az a vesztegetéseknek fog gátat vetni. Tévedés. Hiszen nem az *egyese- ket* fogják megvesztegetni, hanem a *vezetőket* s azt akkor is lehet. Ma is, mindenki tudja, vannak 300 voksos, 500 voksos főkörtések, akik — ők tudják hogyan? — mindig biztosan szállítják a maguk

embereit. A választói jog kiterjesztése nem *egyenlőséget*, hanem a legnagyobb fokú *pluralitást* jelenti, az agitátorok százsoros és sok-százsoros szavazatát. Csakhogy ez a pluralitás nem lesz értelmi kvalifikációhoz kötve s mindenütt az állambontó tényezőkre lesz kedvező. A pánszláv vagy dákoromán izgató szavazatának százsoros pluralitása lesz ez.

A szocialisták azt remélik, hogy az ő vezéreik plurális szavazatot nyernek ily értelemben s ez igaz is; de az is igaz, hogy a hecckáplánok *sokszorosán* több szavazatot nyernek ezzel, mint ők és hogy a nemzetiségi tömegek *mind* klerikális érzelműek. Ez — úgy látszik — elkerülte figyelmüket. De lesznek ezeken kívül híres kortesek, ismert kolomposok, akik megvásárolhatók s akiknek megnyerése százak és százak megnyerését fogja jelenteni. Vesztegetés tehát lehet és lesz akkor is. De föltéve, hogy akkor többbe kerül — hiszen *ettől* várnak csodát —: vajjon ez a körülmény mire vezet? Arra, hogy csak *nagy pénzzel* lehet résztvenni a közélet harcaiban. Ez az eredmény plutokratikus és következménye az, hogy ebben az országban akkor csak az lehet tényező, aki nagy pénzzel, vagy nagy izgatással tudja megnyerni a tömegeket. Tényező lesz tehát: a bécsi akarat, ha kellő pénzzel rendelkezik; a nemzetiségi állambontó agitáció; a klerikális izgatás; az osztály elleni izgatás; végül minden demagógia táplálkoznék a helyi sérelmekből, adó miatti elégedetlenségből, antiszemitizmusból vagy bármilyen forrásból.

És *ezek* a tényezők hozzanak létre egy független, szabadelvű» erős, egységes Magyarországot!

Az általános és egyenlő választói joggal nem lesz ott korrupció, ahol faji és felekezeti izgatás lesz, de vajjon eredmény-e ez? És ahol nem lesz izgatás, ott csak a *nagyfokú* korrupció fog érvényesülhetni, amellyel szembeállani lehetetlen. Érdeke-e ez Magyarország *függetlenségének*? — könnyű megítélni.

A nagy pártkasszákkal szemben, a féktelen faji és felekezeti izgatással szemben érvényesülhet-e, juthat-e egyáltalán szóhoz, a mérséklet szava? E nyers erőkkal szemben a józan ész szavának el kell némulnia. Nemzeti szempontból egyaránt lehetetlen lesz ellenzéki párt alakítását csak meg is kísértetni.

Amerikában egyik ok, ami oly költségessé teszi a választásokat, éppen a választók nagy tömege. (L. Sombart Werner: Warum gibt es keinen Sozialismus in den V. St.) Annak szervezése, szó-

nokok, nyomtatványok általi izgatás igen sokba kerül. És midőn Kristóffy (Választójogi beszédek 200. lap) azt mondja: „A választási korrupció *talán csak az Egyesült Államokban nagyobb* mint Magyarországon”: épp ezzel beismerte, hogy a széles alapon nyugvó demokratikus választói jog a korrupciónak éppen nem ellenszere.

A mi viszonyaink között pedig a korrupciónak a kiterjesztéssel szükségképp együtt kell járnia s azzal *egyenes arányban* növekednie.

Miért?

Vizsgáljuk meg szociális viszonyainkat s azonnal látni fogjuk okát.

Közéletünk ma is tele van panasszal amiatt, hogy a választásoknál meghamisítják a nemzet akaratát. A „fölpálkázott” tömeg és a lefizetett szavazók emlegetése állandóan nagy szerepet játszik. És ezzel párhuzamosan, azt is halljuk, hogy ez az ország a mágnásoké és a papoké s itt csak uraknak vannak jogaik.

Miután azonban azt még sem hiszi el senki, hogy a kormány a mágnásokat itatta le és a papokat s hogy ezek adták el a szavazatukat: ebből a két állításból különös dolgok következethetők. Mert ha Magyarországon *annyi* leitható és lefizethető szavazó van, hogy ezekkel meg lehet „hamisítani” az *egész nemzet* akaratát: hisz akkor ez a választási rendszer egészen demokratikus. Akkor több hatalma van a *népnek*, mint a papoknak s mágnásoknak együttesen.

És ha *van* annyi szavazat a nép kezében, hogy azzal meg lehet a nemzet akaratát „hamisítani”, akkor hiszen a mai rendszer is megadja a lehetőséget, hogy a nép leszavazza az arisztokráciát s ezt csak azért nem teszi, mert egy része eladja a maga szavazatát. De ha ez így van: akkor hogyan lehet azt állítani, hogy a nép nem korrupst s hogy a népjogok kiölik a korrupciót?

Ha nagyobb tömegekre terjesztjük ki a jogokat, nagyobb arányúvá tesszük a korrupciót. Ha a vesztegetési vádak igazak: ebből csak ez következik.

De tekintsünk kissé mélyebben a dolgot s meg fogjuk találni e körülmények természetes okát és azt is látni fogjuk, hogy az adott viszonyok közt ez másként nem is lehet.

Pártjaink évtizedeken át harcotat vívtak a közjogi kérdések

körül. Kérem, érthette, érdekelhette ez a nemzetiségi választók nagy tömegeit?

Doktriner beszéd az s a valóságnak meg nem felelő, ha azt mondták ilyen körülmények között, hogy az a szegény tót vagy ruthén választó a *meggyőződését* adta el. Meggyőződése — *ebben* a kérdésben — nem volt és nem is lehetett. A kérdés egyszerűen nem érdekelte. És ha a magyar parasztot nézzük, akit izgathattak a 48 vagy 67 jelszavai, kérem *érthette-e* a kevésbé műveltje a közös vagy önálló bank kérdését s *lehetett-e* ebben a kérdésben meggyőződése? Egy részét elragadhatták érzelmi motívumok, de akihez nem jutott el az agitáció, annak nem volt, mert nem lehetett, ebben a kérdésben „meggyőződése” s így *azt* nem is adhatta el. Megfizették azt a fáradtságát, hogy eljött szavazni egy oly kérdésben, amely *nem érdekelhette* s amelyeknek eldölte előtte közönyös. Megtérítették azt a kárt, amit — sokszor sürgős — munkája elhagyásával szenvedett.

Senki se vegye e fejtegetéseket a választási korrupció védelmezésének. Semmi sem áll tőlem távolabb. Annak elkerülhetlenségét épp azoknak *tettei* mutatják legjobban, akik ellene leginkább panaszkodnak; helytelenségét pedig senki sem vitathatja el. De rá kell mutatni arra a tényleges helyzetre, amelyben vagyunk s íi frázisok mögött keresnünk kell a realitást.

Ha az életet nézzük s elfogulatlanul vizsgáljuk a tényeket, lehetetlen nem látnunk, hogy eddigi választásainknál *nem a demokrácia hiánya* okozta, hanem éppen ellenkezőleg *a demokratikus elem tette lehetővé a korrupciót*. És pedig nem azért, mintha romlottabb volna a többinél, — ámbár nem is jobb semmivel sem — hanem azért, mert az ő szempontjából az nem volt korrupció. Azért mert egy nagy része nem *meggyőződését* adta el, hanem egy *közönyös* ügyben kereste a maga érdekeit. És ezt épp az érdekpolitika materialista híveinek nem szabad elítélniök.

Azt lehet mondani ezzel szemben, hogy ha majd a törvényhozás a nép érdekeit közvetlenebbül érintő kérdésekkel fog foglalkozni, akkor majd minden megváltozik.

Ez az állítás azon a föltevésen alapul, hogy a nép meg tudja ítélni, hogy bizonyos törvényhozási intézkedések az ő érdekében állanak; oly föltevés, melynek doktriner mivoltát az élet tapasztalásai nap-nap után eléggé bizonyítják. A pénzügyi politika bonyodalmas rendszerében, a közgazdasági élet szövevényes kérdé-

seiben csinálhatunk akármilyen változtatást, csinálhatjuk a nép érdekében, de a nép nem fogja azt megérteni. Kulturális fejlettségemai fokán nem is *értheti* meg. És próbáljunk szigorú közegészségügyi törvényeket hozni — pedig ez a nép érdekében is áll — lehet, hogy az fölkelte az érdeklődést — de ellenünk, akik az ő érdekében dolgozunk.

Ha adóelengedést, szabad dohánytermelést vagy földosztást proklamálnának: ez érdekelné. De minden komplikáltabb szociálpolitikai reform értelmetlenségre talál. Aki eddigi szociálpolitikai szerény intézkedéseinket megkísértette a nemzetiségi vidékek csekély intelligenciájú népe közt realizálni, erről meggyőződhetett.

A gazdasági munkáspénztárról, a hét éven aluli elhagyott gyermekekről szóló törvények végrehajtásánál, a szövetkezetek alakításánál majdnem elháríthatlan akadályokkal találkoztunk.

De mit várhatunk szociálpolitikai téren attól a parlamenttől, mely szélső demokratikus kívánalmaknak megfelelő alapon ülne össze? Maguk a radikálisok elismerik, hogy a felekezeti és nemzetiségi agitáció „egyelőre” diadalmaskodik. *Ezektől* vár oly politikát, mely a nép gazdasági érdekeit fölkarolja? Ilyen állítással csak nem csinál propagandát — *nekik?*

Lesznek igenis felekezeti és fajharcok „egyelőre” s minél szélesebb rétegekre nyerne befolyást — ebben igazuk van a radikálisoknak — *ezekben* a rétegekben lehet, hogy nem lesz szükséges a vesztegetés. A faji vagy felekezeti fanatizmus által fel-tüzelt tömegek *ingyen* fogják *szolgálni a reakciót*.

És akkor, — beszéljünk nyíltan s álpáthosz és érzélgés nélkül — a reakciós szenvedélyek e hónapban a haladás híve súlyos dilemmába került. Vagy lesz híve a tiszta választásnak s küzd ezért küzdve a faji és felekezeti agitáció érdekében; vagy kész azt letörni s nem talál más eszközt, mint azt, hogy apellál a tömegek közönyös részének anyagi érdekeire. A nemzeti állam híve pedig Vágy a közélet tisztaságáról mond le, vagy túri, hogy atomjaira bontsák a nemzetet.

Miért?

Azért mert a felekezeti és faji agitáció által fölízgatott pártokkal szemben *meggyőződés* alapján a nép körében ellenmozgalmat nem szervezhetünk. És ez természetes. Ha a klerikális érzésű tót vagy nemzetiségi öntudattal bíró román tömegeket pél-

dául nem is sodorja egészen el a felekezeti vagy faji agitáció, az izgatástól menten maradt rész majd viszonyok közt legföljebb passzive viselkedik, Üdvös-e ez az állapot? Bizonyára nem. Lehet-e marói-holnapra megváltoztatni? Bizonyára nem. Mai kulturális fokán a néptől e tekintetben többnyire csak passzivitást s az izgatás irányában való *közönyt* várhatunk. A felekezeti előítélettel telt katolikus tótok egy része talán rávehető, hogy ne szavazzon az antiszemita vagy protestáns-ellenes jelöltre; de hogy *az ellen* menjen, — hogy meggyőződésből védje a pap ellen a zsidót vagy a maga felekezete ellen a másikat, — azt várni tőle képtelenség.

És ha megindult egy lázas nemzetiségi izgatás, — amely a széles választói jog folytán óriás tömegekre hat s óriási arányokban fejlődik tovább —: azt még remélhetjük, hogy például a románság egy része passzív maradjon azzal szemben; de hogy *el-lene menjen*: azt alig. Magyarellenes nem lesz, de magyarbarátságából nem lesz románellenes. Mérsékelt lesz irányunkban; de nem lesz agresszív — ellenük. És minél nagyobb tömegekről lesz szó, annál nagyobb mértékben fog ez bekövetkezni.

Azt kérdik, vájjon a magyar szupremáciát csak a korrupció képes fönn tartani?

Nem.

A magyar szupremácia a magyarság gazdasági, politikai és kulturális fölényén alapul. De ha mesterségesen lerontjuk mind ezen alapokat; ha az értelmiség kezéből kivesszük az őt illető vezetést; akkor valóban csupán két lehetőség marad fenn számunkra: az erőszak vagy a pusztulás.

Bizonyára képtelenség azért adni széles néprétegeknek választói jogot, hogy azt tőlök erőszakos kormányok megvegyék avagy elvegyék. De még nagyobb képtelenség a haladás meggátolására s a nemzeti állam megdöntésére osztogatni jogot.

Oly dilemmába kerülünk ezzel, melyből *nincs* helyes ki vezető út s amelynek egyik mint másik megoldásától óvakodni kell.

A szélső demokratikus választói jog e következményeivel teljesen tisztában vannak a nemzetiségi vezérek és éppen az 1874 : XXXIII. t.-c. tárgyalásakor igen érdekesen fejtette ki ezt Polit.

„*A szabadság, a demokrácia nem gyöngítheti, nem enyész-*

tetheti el a nemzetiség érzelmét, hanem csak szilárdíthatja és fokozhatja azt. A demokratikus államnak természete az, hogy az állami életben minden tényezőt fölszínre hoz, melyek közé első sorban tartozik az állam lakosságának természete, mely a nemzetiségben nyilvánul. Midőn tehát az 1848-iki törvényhozás a demokratikus intézményeket behozta és főképpen a törvényhozó testületet a népképviselő rendszerére fektette és midőn Magyarországot nemzeti állammá akarta tenni: akkor önmagával jutott el-lentébe. *A demokráciának Magyarországon következménye csak az lehet, hogy nem nemzeti, csak nemzetiségi államot teremtsen.*”

Ez Polit fölfogása. Egészen logikus is, hogy ennél fogva az általános választójog hívének vallja magát. Mert az ő ideálja az, hogy Magyarország ne nemzeti állam legyen, hanem, — mint ő mondja, — *egy keleti Svájc.*

Mindazok, akik ezt akarják, mindazok, akik meg akarják szüntetni Magyarország egységes nemzeti jellegét, jól teszik, helyesen és céltudatosan cselekszenek, ha azt hirdetik, hogy meg kell valósítani az általános, egyenlő, titkos és községenkénti választói jogot.

Gróf Andrassy választójogi tervezete.

Írta : Réz Mihály.

Mindazon tervezetek között, amelyek eddig a választói jog: szabályozását illetőleg nyilvánosságra jöttek, a magyar szupremácia érdekeit kétségkívül leginkább az a tervezet óvja meg,, amelyet gróf Andrassy Gyula 1908-ban mint belügyminiszter terjesztett elő s amely a többszavazati rendszer alapján áll.

Amennyire egyáltalában lehetséges az általános választói jog. káros hatásait ellensúlyozni s a magyar szupremácia érdekeit emellett is fenntartani: kétségtelenül csak a pluralitás alapján lehet.

Minden tekintetben azonban még ez sem képez korrek-tívumot.

Az általános választói jog legfőbb hátránya ugyanis, hogy a közéletbe sodor olyan tömegeket, amelyek ma passzive visel-kednek, de amelyekben folytonos választási agitáció hatása alatt fölébredhetnek azon faji és felekezeti érzések, amelyek a ma-gyarságra és a haladásra a legnagyobb mértékben veszthozók.. Ezt a veszedelmet a pluralitás nem háríthatja el, mert hiszen a nagy tömegek ezen rendszer által is belesodortatnak a választási agitáció izgalmaiban. De az az érdeme mégis megvan, hogy *szű-kebb térre szorítja* e veszélyt. Az agitátor t. i. csak ott fog mű-ködni, ahol *érdemes*; azaz ahol a választói eredmény tekinteté-ben a pluralitás nem húzza keresztül számításait.

Természetesen marad így is elég kerület, ahol a pluralitás-sem segít, s még ott is, ahol a választási eredményt kedvezően

befolyásolja, a kedélyeket épp ezáltal elkeseríti. Ez azonban nem a pluralitás hibája, hanem az általános választói jogé; a pluralitás csak korrigálja — ahol lehet — a hibát.

Sokkal jelentékenyebbek azonban azon előnyök, amelyekel a pluralitás a választási eredmények tekintetében biztosít.

Hogy a magyarság fölényét mily rendkívüli mértékben biztosítják a többes szavazatok, azt legjobban a következő számok mutatják: a hármás szavazattal bírók 71.7 százaléka volna magyar; a kettős szavazattal bíróknak pedig 63.3 százaléka; az összes plurális szavazóknak 65 százaléka.

(Az egyes szavazattal bíróknak csupán 58.6 százaléka magyar.)

Mint hogy a többes szavazatok az összes szavazatoknak 60.9 százalékát teszik ki: ennél fogva nyilvánvalók az oly rendszer előnyei, amely *a szavazatok 60.9 százalékánál 65 százalék magyar szavazatot teremt.*

Midőn azonban a rendszer eleget kíván tenni a magyar szupremácia érdekeinek, egyszersmind a munkás osztálynak is rendkívüli előnyöket biztosít.

Míg eddig a munkás osztály a szavazatoknak csupán 6.1 százaléka volt: Andrásy terve szerint jövőre az összes szavazatok 36.3 százalékát tenné.

„Több munkás választó (1,130.083) lesz, — mondja az indokolás, — mint amennyi választó ma egyáltalában van (1,119.621). Sőt ugyanaz a munkás osztály, amely idáig jóformán teljesen ki volt zárva a választói jogból, jövőre plurális szavazathoz is jutna, amennyiben a munkás osztályból 294.297, vagyis közel 300.000 egyén ruháztatnék föl kettős szavazati joggal, tehát majdnem ötször annyi munkás, mint amennyi ma egyáltalán választói joggal bír, úgy, hogy a munkás-szavazatok száma a mostani 66.000 helyett 1,400.000-et tenne ki.”

Andrásy tervezete a munkás osztály szempontjából óriási előhaladást jelent és a tervezetnek „reakciós” elnevezése nyilvánvalóan rosszhiszemű.

A magyar közéletnek egyik régi elve az, ami itt érvényesül: *pars sanior concludat.*

Azt mondják, hogy e rendszer a „feudális” érdekeket védelmezi. Vizsgáljuk a plurális szavazatok jogcímét s látni fogjuk,

hogy ez is mennyire csupán a nagyközönség felületesebb részének megtévesztésére hangoztatott frázis csupán.

Kettős szavazattal bírna Andrásy tervezete szerint:

1. aki a középiskolának négy osztályát elvégezte;
2. aki oly állásban van, melyhez ily kvalifikáció szükséges,;
3. aki 32 éves, katona volt és 3 törvényes gyermeke van;
4. aki 20 korona állami egyenes adói fizet;

1. aki mint munkaadó legalább 5 év óta, legalább 16 éven felüli fizetéses férfi személyt állandóan alkalmaz;

2. aki mint gazdasági, ipari, kereskedelmi, vállalati, háztartási alkalmazott legalább 5 év óta ugyanazon munkaadónál van alkalmazva.

És most kérdezem: jóhiszemű-e *ezt* a tervet a vagyonos osztály érdekképviselőire irányuló kísérletként tüntetni föl?

Hát csak a bőrkabátosok végeznek 4 középosztályt? Hál csak az ezerholdas tölt be 32 évet s lesz 3 gyermeke? Aki 5 évig szolgál munkaadónál vagy *háztartásban*, (az is latinfundimios? És aki 20 korona állami egyenes adót fizet, az már milliomos?

Valóban nagyon lenézhetik a magyar demokráciát, ha ilyenfelületes Ítéletre képesnek hiszik.

De nézzük a még középkoribb, oly megütőközést keltelt hármas szavazatok jogcímét.

Hármas szavazattal bírna Andrásy szerint:

1. akinek teljes középiskolai képesítése van;
2. akinek oly állása van, melyhez ily kvalifikáció szükséges;
3. akire egyenes állami adó fejében akár külön-külön, akár együttvéve évi 100 korona összeg van kiróva.

Elég e rendelkezések felsorolása, hogy megcáfolja azok aggodalmait, akik valami „osztályuralom” céljait szolgáló rendszernek vélik a pluralitást. Az Andrásy plurális terve elleni aggály lecsillapítására egy igen jó mód van: el kell olvasni a tervezetet. Oly mód, amelyet eddigelé demokratáink nagy része elmulasztott megkísérteni.

Azt mondják: a pluralitást nem lehet elfogadni, mert sérti az *egyenlőséget*.

Difficila est satifam non scribere.

Hát a radikális lipótvárosi bankár milliója nem „sérti” az egyenlőséget? Hát a szabadgondolkodó tekintélyes ügyvéd vagy

orvos nagy klientelája nem sérti az egyenlőséget? Hát a demokrata hivatalfőnök magasabb fizetése nem sérti az egyenlőséget?

Hipokrizis.

Egyenlőségről beszélni egy oly nemzetnél, amelyben az egyenlőség elve sehol sem érvényesül és amelynél sehol senki nem is óhajtja azt. Egyenlőségről beszélni ott, ahol a társadalmi hierarchia oly exkluzív és erős s ahol társadalmilag mindenkit vagyona, rangja és állása szerint becsülnék — különösen a demokraták.

Franciaországban a forradalom előestéjén maga a nemeség hirdette a kasztok elavult voltát; nálunk maga a demokrácia az, amely — saját körén belül — kasztokat csinál s a vagyon, rang, állás előtt hódolva leborul.

Senki a maga hivatali rangosztályára nem oly büszke, mint a demokrata; senki a maga vagyonát s a mások szegénységét úgy latra nem *véli*, mint a demokrata; és senki úgy nem fél, hogy *egyenlőnek* nézik a többi hozzá hasonló állásúval — mint a demokrata.

Radikális mozgalom nem keletkezhetik, demokratikus mozgalom nem indulhat előkelő támaszok nélkül s vezérükké nem lehet csak gróf vagy excellenciás.

Valódi urasági mozgalmaktól levett politikusok csekély intelligenciával, de fényes címmel háttérbe szorítják a demokratikus mozgalomban a radikális elemek képzetesebb és intelligensebb vezérségre alkalmas tagjait. És ebben az országban beszélnek az egyenlőség elvéről és arról, hogy ezt az elvet nem szabad sérteni.

A demokrata bankár, ügyvéd, orvos, méltatlankodik az uralkodó osztály társadalmi exkluzivitása fölött; mert *ebbe* az osztályba akar kerülni s nem akar *egyenlő* lenni a többi bankárral, ügyvéddel, orvossal és ha őt azokkal egyenlőnek veszik — „középkorít kiált. De azért az egyenlőség elve szent, sérthetetlen s nem kell a pluralitás.

Az állam összes alkalmazottai fizetésemelést követelnek s egyes ágak a maguk *különb* kvalifikációjára hivatkoznak.

Egy sem akar tudni az *egyenlőség* elvéről, mert úgy van meggyőződve, — és igen helyesen, — hogy *egyenlő elbánás egyenlőtlen képzettség és munka mellett a legnagyobb mértékben igazságtalan.*

Summum jus summa injuria.

Ha az egyenlőség elve a helyes: törüljünk el minden kvalifikációt s mindenki egyenlő fizetéssel szolgáljon, egyenlő rangosztályban.

De ezt a demokraták közül viláért sem kívánja senki sem. Az egyenlőtlenség elve helyes ha az embert egy rangosztállyal fennebb viszi; helyes ha nagyobb jövedelmet hoz mint a többinek; helyes ha a demokrata nagyobb vagyonának társadalmi tekintélyt biztosít; helyes ha *neki* használ s az ő hiúságát szolgálja, vagy az ő érdekét. De mihelyt csupán a *nemzeti* érdeket szolgálja ez az elv: akkor egyszerre, akkor azonnal közép-kort és reakciót jelent.

Legyünk őszinték s valljuk meg, hogy Magyarországon elenyésző kivételektől eltekintve nincs demokratikus gondolkodás. E tekintetben nem a *fölfogásunk* különböző a „demokraták”-étól, hanem az *őszinteségünk*. Az ellentét köztünk nem politikai, hanem etikai természetű.

Mi azonban nyíltan valljuk, hogy igenis óhajtjuk az egyenlőtlenséget, de a *helyes egyenlőtlenséget*, vagyis azt, amely a teljesített munka és teljesítő képesség értékelésén alapul.

De ennél az elvnel, — jól vigyázzunk, — nem az *érdem*, hanem a *közérdek* mérlegelése vezet.

A tehetség nem érdem. A „születés véletlene” adja épp úgy, mint a rangot vagy a vagyont. És tehetség nélkül vajmi keveset ér a szorgalom. Pedig maga a kitartás is s a munkára ösztönző akarat, oly jellembeli tulajdonságok, amelyek ugyan érdem számba mennek a mi ósdi konzervatív fölfogásunk szerint, de amelyeket a természettudományos alapon álló fölvilágosult demokrata érdemnek nem vehet. Ő tudja, hogy nincs sem lélek, sem szabad-akarat s hogy az, amit a mi osztályideológiánk jellemnek nevez, természeti törvények által determinált dispozicióknak szükségképeni nyilvánulása.

De, — amint arra már többen rámutattak, — az értelmi kvalifikáció elnyerhetéséhez is szükséges a szülőknek bizonyos kedvező anyagi helyzete, amely szintén „véletlen”, s amelyet az utód érdemként betudni nem lehet.

De mi érdemnek vesszük a tehetséget, amit a természet adott, a nevelést, amelyet a szülőktől nyerünk s az általunk teljesített munkát, amelyet velünk született, átöröklött szorgalmunk gyü-

mölcésnek mondanak s az érdem jutalmáról, — mint valami erkölcsi követelményről, — beszélünk szüntelen.

Az „érdem” jutalma kétségkívül szükséges. Minden nagy és egészséges politikai organizmus *ezen az elven* alapul. Ez *tette* naggyá Napoleon hadseregét s örökre emlékezetessé kormányzásának időszakát.

De ez az elv *politikai* és nem *etikai* természetű. Nem az „örök igazság” kívánja, hanem az állam érdeke. Nem az egyes magánjoga, hanem a vezetők politikai kötelessége. Nem az „érdem” *jutalmazása*, hanem a *kiválóságnak a közcél érdekében való felhasználása* az ő kötelességük. És ebben az értelemben igenis vannak jogai a kiválóknak; nem *jutalomra*, hanem *működési térre*, amelyen használhassanak.

Hiszen természetesen a működési tér maga már jutalom; de ha *ezekből* a szempontokból nézzük a dolgokat, akkor látnunk kell, hogy midőn az állam jogokat oszt, nem *érdemeket jutalmaz*; hanem *képességeknek nyújt teret*. Ebből a szempontból nézve, a politikai jogok tekintetében való egyenlőség elve képtelenségnek bizonyul. És pedig nem valami önző „osztályérdek” szempontjából, hanem a *közérdek* prioritásának elve alapján, mely minden önző érdekekkel teljes szigorúsággal szembeáll.

Ha tehát azt látjuk, hogy egy országnak szüksége van arisztokratikus vezetésre: konzerválni kell e vezető osztályt s annak politikai tekintélyét. És miután azt látjuk, hogy képzett és intelligens elemekre minden országnak nagy szüksége van; védeni s előmozdítani kell ezek érdekét s politikai befolyását.

Nem az érdem jutalma szempontjából, hanem az ország érdeke szempontjából; *azért és oly arányban*, amint azt kívánja az ország érdeke.

Ebből a szempontból azután igenis föltétlenül helyes és föltétlenül megvalósítandó a napóleoni nagy elv: „La carrière est ouverte aux talents.” Mert enélkül nincs egészséges közélet, nincs fejlődés, nincs haladás.

De ebből a szempontból nézve a dolgokat, a választói jogot is szükségképpen a *közérdek* kizárólagos elve alapján kell elbírálni s hogy az *értelmiség vezető szerepe* közérdek, azt, aki az emberi művelődés és haladás híve, tagadni nem lehet.

Hiszen ha ez az elv nem igaz, vessünk el minden civilizációt,

mint hiú pompát, amely az élet nagy problémáival szemben semmire nem tanít.

És valóban csodálkozással kellett hallanunk, hogy azok, akik mindig a születési előjogok s a vagyonos osztály ellen mennydörögnek s az intelligencia érvényesüléséért hadakoztak: szembeállottak azzal a plurális választójoggal, amely elsősorban az *értelmi* kvalifikáció alapján osztja a jogokat. Azt még meg tudtuk volna érteni, ha az ősválasztók jogait kifogásolták volna, — ez ellen valóban sok kifogás emelhető; — vagy azt, ha hibáztatták volna az életkor, családi állás s adó alapján való pluralitást és azt kívánták volna, hogy *csupán* értelmi kvalifikáció alapján lehessen nyerni többes szavazatot. Azt ugyan akkor sem hittük volna el, hogy például 32 évesek és három gyermekesek plurális választójoga csupán a „grófok érdeke” — ilyen abszurdumot csak a demokrata hihet; — és azt sem hitethették volna el senkivel, hogy a 20 koronás adó alapján nyert plurális szavazat birtokosa az „oligarchikus” elemek közé tartozik; de azt logikusnak és elvileg érthetőnek tartottuk volna, ha csupán értelmi alapon tartsák helyesnek a pluralitást. De hogy *elvileg* elítéljék az intelligensebb elemek kedvezményezését s hogy ezt a haladás nevében tegyék: oly eljárás, melynek jóhiszeműségében hinni nem lehet.

A szocialista *vezetőknél* ez érthető, ők tudják, hogy az elvtársak egyenlő választójoga az ő *számukra több ezerszeres pluralitást jelent.*

Az intelligens munkásság plurális szavazata ellenben nem mindig biztos s azzal nem lehet *föltétlenül* rendelkezniök. Feledik ők is, hogy a választó jog egyenlősége a heccáplánnak s a nemzeti izgatónak még sokkal nagyobb pluralitást biztosít s így az ő céljuknak több kárt hasznot csinál.

De egyesesen képtelenség, hogy az a lateiner osztály, — az úgynevezett „városi elem”, — amely mindig panaszkodik, hogy háttérbe szorul: ellenzi azt a választási rendszert, amely leghatásabban az ő érdekét szolgálja. Képtelenség és politikai éretlenség jele, hogy a *diploma emberei* ellenezzék a *diploma alapján nyert kiváltságolást.* Ha valakinek, úgy bizonyára a diplomás elemnek „osztályérdeke” ez.

És itt még egy sajtáságos tünet mutatkozik. A városi polgárság külön városi kerületeket kíván. Híve az egyenlőségnek, de ebben az egy esetben, — kivételesen, — mégis azt tartja, hogy a

városi kerületek kedvezményezendők annyiban, hogy *kevesebb* szavazó is elég legyen egy városi kerület alakítására, mint amennyi a vidéken megkívánatik. A vidéki kerületeknek *egyenlőknek* kell Jenniök, akármit is kivan a magyar szupremácia érdeke, de a városiaknál az egyenlőség *elvétől*, — több hajszálnyira, — eltérhetünk.

Hogy e fölfogás alapja nyilvánvaló *osztály érdek*: azt nem kell bizonyítani. De az, amit a városi elem ezen osztályérdeke itten követel, voltaképp nem egyéb, mint *burkolt pluralitás*. És ia pluralitás alapja mi? A nagyobb értelmiség. íme a városi külön kerületek alakításának követelése ugyanazon elvből indul ki, mint Andrassy tervezete. Csakhogy hívei nem oly őszinték és nem oly következetesek.

Miért kívánják voltaképpen a külön városi kerületeket? Azért mert azt mondják, hogy a falusi elem papi, földesúri és váranegyei befolyás alatt áll s háttérbe szorítja a demokratikus elemeket.

Milyen jó volna néha gondolkozni is! Milyen könnyű lett volna akkor rájönniök, hogy Magyarországon ia papi, földesúri és hatósági befolyás legerősebb eszköze az a *nép*, amelynek ők úgy kívánják a jogukat.

Ők maguk állítják, hogy ez a nép velük szemben, az ő ellensúlyozásukra használható föl; és mégis *ennek* követelik az egyenlő választói jogot. Hiszen ha azt radikálissá lehet nevelni: miért nem nevelték azzá? És ha a *városi* kerületekben nem lehetett őket demokratizálni, ugyan hogy higyjük, hogy a *falusiakban* lehet. Valóban abszurdum, egyrészt azt állítani, hogy a nép segélyével uralkodik a vármegye a városi kerületekben s szorítja háttérbe a demokráciát; és *ugyanakkor* azt hirdetni, hogy a sokkal elmaradottabb falusi kerületek népétől lehet várnai a demokráciát.

De ha a *burkolt pluralitás* elve alapján, — s az egyenlőség elvének világos megsértésével, — külön is szervezzük a városi kerületeket: ugyan mit nyer az intelligens városi elem azzal, ha a külön szervezett városi kerületekben nem hagyjuk most már a városi elemet dominálni, hanem a választó jog kiterjesztésével ismét rájuk szabadítjuk azt az elemet, amely őket ismét *majorizálni* fogja. Ezt téve nem a lateiner elem és nem a városi polgárság állását erősítjük s nem az intelligencia az, amely érvényesült.

És erre nézve egy oly férfiú szavaira hivatkozhatunk, kinek

szabadelvűségét még eddig kétségbevonni senki sem merte. AT* 1874-iki választójogi vitában maga Szilágyi Dezső volt az, aki — midőn a városi census leszállítását kívánták egyesek — figyelmeztette a Házat arra a körülményre, hogy a mi városaink nagy részében a lakosságnak alsóbb rétege nem ipari proletariátus, hanem voltaképp *falusi elem* s így ennek az érvényesülése éppen azoknak szempontjából nem kívánatos, akik a *városi elem* — azaz a polgárság és a lateiner osztály érvényesülését kívánják.

És valóban, az is csodálatos, ha egyes városok liberális ösmagyar érzelmű polgársága oly elemek érvényesülését erőszakolja, amelyek például a felvidéki városok jó részében a felekezeti gyűlölséget hoznák a közéletbe; az erdélyi városok egy részénél pedig a dákoromán elemeknek adnának erőt.

A pluralitás érdeke a magyarságnak, érdeke az értelmiségnek és érdeke a szabadelvű haladásnak is.

Érdeke-e a demokráciának?

Nálunk a demokrácia kifejezés alatt két egymással homlok-egyenesen ellenkező irányzatot értenek. Demokratikusnak mondják azt a törekvést, amely a közéletben a *tehetség és a tudás* érvényesülését köveleli s minden más szempontot mellőzni kíván. De demokratikusnak neveznek minden oly mozgalmat is, amely a *tömeg* számára követel jogokat. Pedig ez a két törekvés egymással ellenkezik s *az egyik kizárja a másikat*.

Ha a demokrácia *tömeguralmat* jelent, akkor *az egyenlőség* elvének megvalósulása; ha a *tehetség és tudás érvényesülését* jelenti, akkor az *egyenlőtlenség* elvén alapul. Egyik a másikat kizárja, mert egymással ellenkező elveknek folyományai.

És az agitátorok kedvenc fogása, hogy összezavarják az ellenkező fogalmakat s hogy azt a szimpátiát, amit a tehetség és tudás érvényesülésének elve méltán kelt, a tömeguralom elve számára kamatoztassák. A helyes *egyenlőtlenség* elvének természetes népszerűségét kihasználják, hogy — a „demokrácia” közös kifejezésének leple alatt — az *egyenlőség* elvének szerezzenek ezzel híveket.

A *tömeguralom* elvének nem kedvez a pluralitás; de az *értelmiségnek* kedvez mindenütt.

És csak sajnálni lehet, hogy a nagy gonddal és körültekintő, megfontolt javaslatot nem sikerült megvalósítania. A parlamenti analfabéták osztályérdeke föllázadt e javaslat ellen, mely az ér-

telmiség alapján klasszifikálja az embereket s ez elemek a vegyrokonság természetes elvénél fogva vonzódtak a nép tudatlanabb elemeihez s a magyar intelligenciát becsmérve, innen várnak erőt. Azok pedig, akik Andrássyval egy kabinetben ülve *elfogadtak* a pluralitást s ez elvben *szolidárisak* voltak vele: a legelső alkalommal cserbenhagyták. A politikai bátorság ama hiánya, amely egy félrevezetett közhangulattal szemben férfiasan megállni képtelen, visszariadt a legelső ellenmondásra s nem tartott érdemesnek bár egy ütközetet a nemzet nagy érdekeiért.

Mellettük volt az egyenlő választójog elleni küzdelemben az *értelmi* túlsúly, a *társadalmi* és *gazdasági* erő; és hogy helyzetük még előnyösebb legyen: a Justh-párt egyszerre pártolni kezdte s ezzel kompromittálta a demokráciát. Artikulálatlan hangokkal védte a korszellemet s derűtséget keltett dicsőítve a kultúrát. *Ázsiával* ütközött itten össze Európa s a szocialisták intelligens, de kicsiny csapata nem bírta megváltoztatni ezt az összbnyomást. A szocialisták pedig gyöngék a nemzetköziség elve által s az ország kezdetleges gazdasági fejlődési foka miatt.

Ilyen kedvező körülmények között hagyták cserben Andrássyt volt minisztertársai, hogy a komoly államférfi meg gondolt, évek munkájával kidolgozott tervét egy oktalan kortespolitikus felületes tákolmányával cseréljék föl. Egy kísérletre, egy erőfeszítésre, egyetlen ütközetre nem tartották érdemesnek azt a tervet, amelyet azelőtt a magyar szupremácia legbiztosabb fegyverül fogadtak el.

Ha a radikális választójogi irányzat előtérbe nyomul: ennek köszönje diadalát.

Non sua virtute, aliorum imbecillitate vincit.

Jegyzet. A kis tanulmány a *Magyar Figyelő* 1912. évi 15. számában jelent meg első ízben. A tisztelt olvasó e dolgozatnak és Tisza István „Hieronymi a választójogról” című dolgozatának összehasonlításából megállapíthatja, hogy a két szerzőnek ítélete a gróf Andrássy-féle választójogi tervezetet illetőleg nem egyezik minden részletében.

A kiadó.

A kor szelleme és a választói jog.

Írta : Réz Mihály.

I.

Comte Ágost három fejlődési stádiumot különböztet meg az emberiség történetében: a teológiai, a metafizikai és a pozitív világnézet korát. Gyakran úgy látszik, mintha a nemzetek *politikai érettségének fejlődése* is ehhez hasonló mutatót mutatna föl. Egyes kiváló *vezérférfiak* istenítése után, homályos, precizitás nélküli *absztrakciók* vétetnek tisztelettel körül s csak hosszas kemény küzdelem után sikerül a pozitív *tények* alapján tárgyilagosan megalkotott politikai világnézetnek utat törnie.

Azon absztrakciók között, amelyek napjainkban a tekintélyek ellen lázadók táborában különösen nagy tekintélyt szereztek, egyike a legnépszerűbbeknek „a kor szelleme”. Ez kívánja — úgy hírlik, — az egyenlő és titkos választói jogot s a politikai élet számos más reformját is ez követeli.

Vizsgáljuk kritikai szemmel ezen állítás velejét.

Ez a szó „korszellem” a mai kor *összes* szellemi irányait jelentheti. Azonban ha minden kiváló államtudományi mű radikális irányú lenne is és ha az volna Európa minden kiváló államférfia: ez még akkor is csak azt jelentené, hogy korunk kiváló politikusait a radikalizmus szelleme hatja át. De még akkor sem jelentené, hogy ezen szellemnek igaza van. Csak *tényt* jelentene ez; de nem *igazságot*. Ha azonban például azt állítjuk, hogy ma Európa minden kiváló írója és politikusa az egyenlő és titkos vá-

lasztói jog híve: akkor olyat állítnánk, ami már nem tény és nem is igaz.

Korszellemnek tehát nyilván inkább csak a kor *azon* szellemi irányait nevezi a radikalizmus, amelyek nagyobb tömegekre bírnak hatással s amelyek előmozdítják „a” haladást. Ha azonban a nagy tömeg helyeslése tesz egy irányzatot a kor szellemévé: akkor az *erőt* tettük az *igazság* mértékévé; akkor helyre akarjuk állítani a *tekintélyek* korát; s akkor a tudatlanságot helyeztük bíról a tudás fölé. Ha pedig azt mondjuk, hogy csak az, ami a *haladást* szolgálja, a kor igazi szelleme: akkor az egész kérdés az objektív *ténykérdés* teréről a szubjektív *vélelmezés* terére került. Akkor az az állítás, hogy valami azért helyes, mert azt kívánja „a kor szelleme”: magyaráz azt teszi, hogy azért helyes, mert egyezik oly fölfogásokkal, amelyek a *mi* nézetünk szerint helyesek.

Az egyenlő és titkos választói jogot, vagy a szabadgondolkodó, vagy a nemzetközi irányzatot — úgy mondják — a kor szelleme követeli. Miért? Mert — úgy mondják hívei — *ezek* szolgálják a haladást. De szolgálják-e vajjon? És amit szolgálnak, az vajjon *haladás*? És ha csakugyan haladás: ezen az úton vajjon *hova* haladunk?

Az egyenlő és titkos választói joggal a tömegek uralmához. A természettudományos világgnézettel a vallás és erkölcs gyengítéséhez. A nemzetközi irányzattal a hazafias érzés eltompulásához.

Miben áll itt a haladás? És lehet-e a haladás jelszavával védeni *azon eszközöket*, melyek *oly célokhoz* vezetnek? Oly célokhoz, amelyeknek elérése a mi meggyőződésünk szerint *visszaesés*. Mi úgy látjuk, hogy Magyarországon a radikálisok a vallási és faji előítéletekkel telt néptömegek felszabadításával — akaratlanul bár, de — szolgálják a reakciót. Hogy a felekezeti érzékenység állandó sértésével provokálják a dogmaiban legmerevebb és hatalmi eszközökben legfélelmesebb felekezet fanatizmusának fölébresztéséi. És ők azt válaszolják, hogy az ő programjuk a haladás.

De hiszen *éppen ez az*, amit bizonyítani kellene.

Már is *bebizonyítottnak* venni azt, amit még *csak ezután kellene bizonyítani*; éppen azt venni általánosan *elismert* igazságnak, amiben ellenfeleink leginkább *kétkelnek*: ez az álokoskodás-

nak egyik ismert faja. Minden logikai kézikönyvben föltalálható a hibás következtetésnek e primitív típusa.

A logikában ennek a neve: „*petitio principii*”; a Galilei Körben: „szabad gondolkozás”.

Ha azonban a korszellemet *objektive*, mint tényt kívánjuk vizsgálni s mint a történelem újabb fázisának nyilvánvaló *irányát* kívánjuk tekinteni, — elfogadva ama túlságosan is konzervatív elvet, hogy *ami van* az már *helyes* is — akkor is igen nehéz lesz azt állítani, hogy az emberi nem haladásának iránya az egyenlő és titkos választói jog haladásával párhuzamos.

Vizsgáljuk csak meg a demokratikus Franciaország forradalmakban gazdag történetét s nézzük, hogy a nagy forradalmat követő száz év alatt hányszor tűnik el a közéletből a radikalizmus és az egyenlő és titkos választói jog. És ha ezt látjuk, akkor vagy azt kell mondanunk, hogy az emberiség *halad*, ámbár az egyenlő és titkos választói jog néha *lemarad*; vagy azt, hogy *nincs* állandó, folytonos „föltartóztathatlan” haladás. Azt mondják, hogy vannak visszaesések a haladásban is. Ámde nem veszedelmesen szubjektív-e az a fölfogás, amely szerint a konvent időszaka a „haladás”, I. Napoleon császársága pedig a „visszaesés” korszaka? A *lény kérdés* nem lett-e ismét *vélekedés* kérdése csupán?

A haladás fogalmának tisztázása így nem megy; valami más, objektivebb alapot kellene találni.

Sokan ennél fogva, midőn a maguk programját a „haladás” nevében hirdetik, haladás alatt főként a *munkásosztály helyzetének javulását* kívánják érteni. Fölhozzák az igazságtalan vagyongosztlást s a szociális bajok nagy tömegét s ezeknek orvosságul kívánják az általános, egyenlő és titkos választói jogot.

Ha ebben az illúzióban a XVIII. század végén még hittek az emberek, az — ellenkező tapasztalatok híján — egészen természetes volt s érthető. De csodálatos ez a hit *ma a XX. században*, midőn *az újabb tapasztalatok* oly nyilvánvalóan ellene bizonyítanak.

Hogy egy demokratikus választói jog *önmagában* a gazdasági élet átalakítására nem elég: azt már Amerika példája is eléggé bizonyítja.

Az 1861-iki polgárháborúig rabszolgaság volt az Egyesült-Államokban. *Rabszolgaság és demokratikus választói jog*. És a rabszolgaságot — ezt ne feledjük el! — nem egy választói reform.

szüntette meg, hanem egy polgárháború. És ma a demokrácia e klasszikus hazája egyszersmind a *plutokrácia* korlátlan uralmának klasszikus földje is, melyen a népszuverenitás nevében a trösztök akarata uralkodik.

Azt mondják: megvan mindezeknek a maga gazdasági oka. Kétségkívül.

És ezen okok tekintetében különböző lehet a fölfogás. De maga e tény minden kétséget kizárólag mutatja nekünk, hogy téves és a tapasztalattal ellenkező, a cenzusos rendszert mint a szociális bajok *forrását*, a politikai jogok kiterjesztését pedig mint a szociális bajok *gyógyszerét* tüntetni föl. Ez a valóságnak meg nem felel.

Csodálatos, hogy hogyan lehet az *intézményeknek* még ma is abszolút, mindent legyőző erőt tulajdonítani, midőn a történelmi materializmus a *gazdasági tényezők elsőrendű* fontossága s az *intézmények másodlagos jelentősége* iránt oly rendkívül fontos bizonyítékokat hozott. Bármily túlzók is legyenek ezen rendszer alaptételei, a gazdasági tényezők nagy fontossága s az intézményeknek ezekkel való szoros összefüggése oly tény, amellyel a magyar politikai irodalom ismerői igen régóta tisztában vannak. *Széchenyi egész politikai rendszere ezen alapul.* A gravaminális politikával szemben a reformpolitikában keresni a függetlenség eszközét s a *gazdasági* intézmények reformálásával *indirekte*, fokozatosan és észrevétlenül alakítani át a nemzetet s az élő jogot: egész munkássága e cél szolgálatában áll.

Nem a *politikai*, hanem a *gazdasági* intézményeket kívánta átalakítani. A *közszellemet reformálta, nem a választói jogot.* Es ha a marxizmus valóban a korszellem s a modern tudományosság szava: Széchenyi ezen fölfogása mindenesetre modernebb, mint azoké, kik hirdetve a *gazdasági fejlődés elsődleges voltát*, a haladást mégis a *politikai intézmények átalakításában* keresik.

A régi rendi országgyűlések gravaminális politikusait is ez a fölfogás vezette, midőn az ország függetlenségét nem az ország *gazdasági és kulturális erejében*, hanem *intézményes biztosítékokban* vélték föltalálni. Ugyanez a logika vezeti azokat, akik — a *nemzetről* annak egyik *osztályára* vивén át ezt a gravaminális fölfogást — a munkásosztály függetlenségét nem a gazdasági és kulturális fejlődéstől, hanem politikai intézményektől várják. A gravaminális politikus a *nemzet jogait* kívánta újra és újra tör-

vénybe iktatni; a radikális politikus *a nép jogait. A jogok dekretálása mindkettejük szerint helyettesíti a konstitúciót.*

De a *nép* gazdasági és kulturális fejlődését elő kell mozdítania az államnak, — mondják a radikális politikusok.

És ez helyes.

Ugyanezt mondták a *nemzetre* vonatkozólag a gravaminális politika táblabíró hívei. És ez is helyes.

Csakhogy gazdasági és kulturális fejlődést, — legyen az *népé* vagy *nemzeté* — *gazdasági és kulturális* törvényekkel lehet előmozdítani csupán. *Alkotmányjogi intézkedésekkel, jogok deklarációjával nem lehet.* Ez volt Széchenyi álláspontja közjogi és reformkérdésekben egyaránt.

És ezt az álláspontot igazolja az a történelmi materializmus is, amely korunkban azt tanítja, hogy a gazdasági fejlődés foka az alapja minden másnak s a politikai intézmény *felülépítmény* csupán.

A gazdasági fejlődés a végső ok; *ennek a foka a politikai fejlődési fokot is szükségképp határozza meg.* Radikális e tétel konzekvenciája gazdaságilag fejlett országokban; gazdaságilag fejletlen országokban a legnagyobb mértékben konzervatív. Mert a gazdasági fejlettség foka amely kérlelhetlenül *parancsolja* egy helyütt a radikális politikát: a gazdasági előfeltételek híján levő országokban épp oly kérlelhetlenül *tiltja* meg azt. E konzekvencia ellen nincsen fölebbezés. *Ily országokban a radikalizmust saját elmélete itéli el.* Nem azért, hogy követeli az általános, egyenlő és titkos választói jogot, hanem azért, *hogy attól gazdasági előfeltételek híján is sikert remél.*

Magyarország gazdasági fejlődési foka bizonyára nem olyan, hogy a marxizmus értelmében mint „Überbau” a radikális politikai intézményeknek kellene jönniök. Sőt sajtáságos módon éppen azzal érvelnek gyakran az egyenlő és titkos választói jog hívei, hogy *nincs* gazdasági haladás és e reform *nélkül* a gazdasági és kulturális fejlődés lehetetlen. Eszerint az *Überbau* — nélkülözhetetlen *alap!* A haladás pedig ama circulus vitiosusba került, hogy gazdasági előfeltételek híján lehetetlen a radikális politika — Marx szerint; a gazdasági előfeltételek pedig el nem érhetők radikális politika (egyenlő választójog stb.) nélkül — a marxisták szerint.

Fölhozzák az ország gazdasági fejlődésének, elmaradottságá-

nak illusztrálására, hogy bár képződött egy rendkívül kicsiny ipari munkásosztály, ezzel szemben megkétszereződött az egyházi birtok s megszorozódott a latifundium. De, kérdem, *demokriikus-e* ez a fejlődési irány? És ha igaz a történelmi materializmus s igazak ennek összes tételei; ha *a gazdasági fejlődés iránya* szabja meg *a politikai fejlődés irániját*: akkor egy *retrográd* gazdasági fejlődés korszakában lehet-e *radikális* politikáról beszélni a történelmi materializmus szerint?

Vagy el kell ismernünk, hogy a gazdasági tényezők *másodrendű* jelentőségűek, úgy hogy azoknak retrográd iránya dacára is lehet csinálni radikális politikát; vagy (ragaszkodva a történelmi materializmushoz) azt kell állítanunk, hogy Magyarország gazdasági fejlődésének mai iránya — demokratikus. És ekkor miért a sok panasz? Ebből a dilemmából nincsen szabadulás. A politika ismerhet harmadik álláspontot; de nem ismerhet a logika.

Ha azonban ragaszkodunk a marxizmushoz s ahhoz, hogy gazdasági haladás nélkül nincs politikai haladás: akkor nem vádolhatjuk az eddigi cenzusos rendszert, hogy meggátolta a haladást. Ha a cenzusos rendszer mellett négy évtized alatt oly radikális irányban haladt az ország gazdasági fejlődése, hogy — mint Überbau — az egyenlő és titkos választói jog alapján egybeülő parlamentnek kell azt betetőzni: akkor e cenzusos rendszer retrográd intézménynek nem mondható. Az egyenlő és titkos választói jog százötven százalékkal növelné meg a választók mai számát. Azt a választási rendszert, amely oly gazdasági fejlődést teremtett, hogy a választók számát *százötven százalékkal* lehet ennek alapján megnövelni, s tette ezt *rövid harmincnyolc év alatt*, bizonyára kiválóan demokratikusnak kellene mondanunk s a nemzet haladásra kész híveinek ahhoz sokkal jobban kellene ragaszkodniuk.

De nézzük az életet a maga valóságában.

A gazdasági fejlődés *valójában* azt mutatja, hogy nemcsak a latifundiumok szaporodtak meg oly nagy mértékben, hanem a középosztály leromlása folytán a birtokok e része is paraszt kisbirtokosok kezébe került, a legalább részben liberális magyar birtokosság nagyrészt nemzetiségi — felekezeti és faji előítéletekkel teljes — kisbirtokos osztály kezébe, amely egyébként is másutt konzervatív.

Maga a diplomás osztály elszaporodása is — a főváros kivé-

telével — nem egy új nagy *polgári elem* képződésének tünete, hanem nagyrészt a középbirtokos osztály anyagi leromlásának következménye. Nem gazdasági *fejlődés*, hanem gazdasági *esés* eredménye. Jórészt nem egy *új* gazdasági tényező új szelleme jelenik meg ezáltal a közélet régi tényezőivel szemben, hanem egy *régi* tényező és egy régi szellem jelenik meg *új* — eddig elfoglallan — tereken.

Ez a fejlődés *nem demokratikus*.

De a magyar történelem megmutatja, hogy az alkotmányjogi intézményeken s a gazdasági fejlődésen kívül van még egy hatalmas tényező, mellyel a haladást munkálni lehet, és ez: a nemzet s a törvényhozó testület *szelleme*.

A nép osztályöntudatának fölébresztésével és osztályharcral a magyar rendiséget nem lehetett volna megdönteni. *Marxista alapon lehetetlennek látszott volna e vállalkozás.*

De jött Széchenyi István, megváltoztatta a közszellemet s — *választói reform nélkül* — előkészítette a rendiség megdöntését. *Ugyanazon összetételű országgyűléssel*, amely felsőbüki Nagy Pált még lezúgta, lehetett e célból küzdeni, ugyanolyan gazdasági viszonyok között. A gazdasági viszonyok már érettek voltak, — anélkül lehetetlen lett volna a vállalkozás, — de a *szellemnek kellett volna megváltoznia*. És a megfelelő gazdasági viszonyok mellett s a szellem megfelelő megváltozásával *ugyanazon* összeállítású országgyűléseink *egész iránya is megváltozott*. Es míg ugyanezen időben az Északamerikai Egyesült-Államok *demokratikus parlamentje* a rabszolgaság intézményét nem tudta megszüntetni: Magyarországon *rendi országgyűlése* egymás után szüntette meg a maga privilégiumait.

El kell tehát érni a gazdasági és kulturális fejlődés megfelelő fokát s ha ez el van érve, akkor át kell alakítani — Überbau-képpen — a közszellemet. Ha ez megvan: keresztül viszi egy összetételében képtelen rendi országgyűlés is a legnagyobb szabású szociálpolitikai reformokat. Amíg ez nincs elérve, addig — mint 1863-ig Amerikában a rabszolgaság barbár intézményével szemben is — tehetetlenül áll a legdemokratikusabb parlament.

Minden ország politikáját *viszonyainak megfelelően* kell 'irányítani. Minél inkább simul a viszonyokhoz: annál inkább szolgálja a haladást. Minél inkább eltér a viszonyok által parancsolt követelményektől: annál inkább gátolja azt. Az a törvényhozás

áll a kor színvonalán, amely meglátja a speciális viszonyokat és megtalálja azon intézményeket, amelyek *ezen* viszonyoknak megfelelők.

Ha volnának abszolúte jó intézmények, — amint azt hitték egy század előtt, — akkor a kormányzás nem volna művészet, hanem sablonok gépies alkalmazása csupán. Akkor térjünk vissza a XVIII. század előítéleteihez, higgyünk egy abszolúte jó alkotmány lehetőségében, mely *mindenütt* és *minden időben* helyes; és kívánjuk annak behozatalát mindenütt.

De ha ezt megkísértenék, minél különbözőbb országokba érnének, annál *rosszabb* lenne ez a politika s egy gazdaságilag fejletlen országban abszolúte rossz az abszolúte jónak hitt konstitúció.

Ha a radikalizmus Európa előrehaladottabb nemzeteinek ideológiája: akkor egy gazdaságilag fejletlen államban úgy áll a dolog, hogy *minél radikálisabb egy politikai irány, annál távolabb áll az ország reális viszonyaitól*. És minél *előrehaladottabb* viszonyok között élő nemzetekre történik e tekintetben a hivatkozás: *annál kevésbé követelhető* az ott követett politika.

II.

A marxizmus szerint a gazdasági fejlődés megfelelő foka *sine qua non*. Mindaz, amit megfelelő gazdasági alap nélkül, a kellő fejlettségi fok elérése előtt terveznek — *kivihetetlen*.

A marxizmus világnézlete a *fokozatos fejlődés* elvén alapul. Törvény a *haladás*; de a fokozatosság is az. Ez alól föl nem menthet semmiféle ideológia.

A „korszellem” sokat hangoztatott jelszavára nézve is ugyan-ez áll.

Ha a gazdasági fejlődés az alap s csak másodlagos jelenség az ideológia, amely csupán *a gazdasági alap változása után* változhatik: akkor a közszellemre is áll az, ami az egész ideológiára áll.

Ha nem az eszmék irányítják a gazdasági fejlődést, hanem a gazdasági fejlődés irányítja az eszméket: akkor a korszellemről szóló régi fölfogásnak is meg kell változnia.

Akkor a közszellem nem „a” kor szellemétől, vagy „az”

európai szellemtől függ, hanem függ az *illető nemzet* gazdasági fejlődési fokától.

Kétségtelen, hogy (minthogy ma a kapitalisztikus gazdálkodás korát éljük) *van* az európai államok közszellemének egységére nézve bizonyos alap.

De nem azért, mert Európa egy vagy más államának radikális szelleme kívánja, hanem csupán azért, mert a *mi* országunk gazdasági helyzetében *is* van valami azon állammal közös vonás.

Ebből azonban csak az következhetik, hogy miután nálunk *is* elmúlt az a gazdálkodási rendszer, amelynek politikai „felülépítménye” a rendiség volt: ennél fogva a rendiségnek is el kellett tűnnie.

A kapitalista gazdálkodás — a marxista elmélet alapján — magával hozta a rendi világnézet és közszellem bukását.

De hogy *azután* mi legyen: azt megint az ország gazdasági fejlődésének mindenkori foka szabja — és pedig szükségképp szabja — meg.

Magyarország nyilván nem áll a gazdasági fejlődés *azon* fokán, amelyen áll Németország, vagy Franciaország, vagy amelyen áll Anglia.

Nemcsak helytelen, hanem *lehetetlen* is tehát, — éppen a történelmi materializmus szerint, — hogy ideológiája, *közszelleme olyan legyen*, mint ezeké az államoké. Hiszen ha lehetséges volna, hogy oly óriási gazdasági különbségek dacára Franciaország közszelleme, mint „korszellem” Magyarország közszellemévé legyen: ez laz egy tény alapján rendítené meg a történelmi materializmus egész épületét s a *radikális jelszavak e diadala éppen a radikális elmélet igazsága ellen bizonyítana*.

A történelmi materializmus szerint valamely politikai rendszer és valamely politikai közszellem *bizonyos időpontban szükségképpen* és — amíg a gazdasági helyzet nem változik — *változhatatlan*.

Engels szerint éppen abban van a marxizmus tudományos jelentősége, hogy *míg az utópisták kritizáltak és hibáztattak: ez a rendszer megérti az egyes korszakok gazdasági fejlődési fokát és megérti, hogy a fejlődés azon fokán bizonyos politika és ideológia szükségképpen elkerülhetlen és változhatlan*. Megérti, hogy amíg *ez* a gazdasági helyzet, addig a politikainak is ilyenek *kell lennie*.

Marx is azt hibáztatja Lassallenál, hogy „a reális alapot nem az osztálymozgalom *tényleges elemeiben* kereste, hanem az utóbinak bizonyos *doctrinaire vény szerinti lefolyását előírni akarta*”. (L. Földes: A szocializmus II. 275.)

A történelmi materializmus szerint a politika és az ideológia — tehát a közszellem is — a gazdasági fejlődés fokától függ. Minthogy ez a fok országokként különböző: országokként különbözőnek kell a politikának és a közszellemnek is lennie. Minthogy ez az összefüggés szükségképpen: semmiféle lagitációval meg nem szüntethető. És ha a kapitalista gazdálkodás valahol még csak kezdetleges stádiumában áll, annak — Marx szerint — *előbb ki kell fejlődnie*, politikát, ideológiát *a maga képeére átalakítania* s csak *azután* jöhet egy más gazdasági — és *ennek az alapján* — egy más politikai rend. Aki azt hiszi, hogy e stádiumokat *át lehet ugrani*; hogy ideológiával lehet megváltoztatni azt, amit a gazdasági fejlődési fok lehetetlennek mutat: az nem áll a tudományos szocializmus alapján, hanem még mindig a már régen túlhaladott *utópisták* világnézetének alapján áll s *éppen egy századdal* maradt el a mai tudományos szocialista fölfogás mögött.

A tudományos szocializmus alapján lehetetlen ellenmondás azt kívánni, hogy a mi gazdasági viszonyaink között — melyeknek elmaradottságát éppen radikálisaink hirdetik lehangosabban — olyan legyen a politikai rendszer és a közszellem, mint Francia- vagy Németországban. (Egyébiránt ott sem olyan, amilyenek a radikálisok szeretnék.)

Mi a magunk részéről azt tartjuk Széchenyivel, hogy a gazdasági viszonyok rendkívüli jelentőségűek s hogy a közjog csak *organizálja* a meglevő gazdasági, kulturális stb. erőket s hatékonyabbá csak ezzel teheti. De, — Széchenyivel, — a gazdasági erők mellett *elsődleges* jelentőséget tulajdonítunk a szellemi irányzatoknak is; bár annyira túl nem becsüljük azok erejét, mint, — elméletük megtagadásával, — a marxizmus hívei. Nem is hisszük, hogy a gazdasági fejlődés foka *egyedül* irányadó legyen; hanem irányadó emellett a politikai és kulturális fejlettség foka is.

Úgy a gazdasági, mint a kulturális fejlődésben *egyetlen egy fokot sem lehet átugrani*. Siettetni lehet a haladást. De a maga módja szerint. A gazdasági haladást *gazdasági* rendszabályokkal s nem választójogi reformokkal. A kulturális haladást a *kultúra*

mívelésével és nem viszonyainknak meg nem felelő politikai intézmények követelésével.

Fölvilágosultság nélkül kultúra, kultúra nélkül haladás lehetetlen.

De mi a fölvilágosultság tárgyilagossá mérték szerint?

Radikálisaink felvilágosultnak mondják a szocialistát, a szabadgondolkozót. De ez szubjektív mérték, mely annyit jelent: az *én* álláspontom a fölvilágosultság; a fölvilágosultság az *mi* vagyunk. Kedvező definíció az önszeretétnek s a hiúságot kielégítő. De semmi objektív értéke nincs.

Fölvilágosultnak azt a gondolkozást nevezhetjük, mely *előítélet nélkül* vizsgálja és ítéli meg a dolgokat. Amely tehát a kérdést *önmagában* tekinti és nem vegyít a kérdés megítélésébe *a tárgy természetétől idegen szempontokat*.

Mert ezek a szempontok rendszeren szubjektív természetűek s rendszeren valamely *érzelmi* momentum az, ami az illetőt elfogulttá — s így tárgyilagossá ítélre képtelenné — teszi.

A középkori ember például tele volt előítélettel. Nem tartotta embernek a zsidót vagy a jobbágyot; az egyiknél faji, a másiknál osztályelőítélettel vezetve. Nem akceptálta a természettudomány némely tételét, vallási előítélet befolyása alatt. Hogy az illető egyén derék ember, hogy az illető tétel exakt igazság: mindez meg nem győzte. Mert már bizonyos érzelmi momentum elfogulttá tette. Szomorú idők.

De a radikalizmus hívóinek táborában ma *ugyanezen* tünetekkel találkozunk.

A régi táblabíró nem akart hivatalt adni annak, aki nem nemes ember; a mai radikális, — hányszor halljuk, — ki akar onnan sokszor zárni csupán mert az uralkodó osztályhoz tartozik. A régi táblabíró büszkén hivatkozott a magyar nemesség régi dicsőségére; mintha az ősök nagy tettei nem szemrehányás volna a gyarló utódnak, hanem jogcím az elnézésre. A modern szociológus boldogan konstatálja a régi nemesség hibáit s bűneit; mintha az ősök hibája az utódok hivatottságából valamit levonhatna.

Az előítéletesség *ugyanaz*, csupán csak *tárgya* változott. A kocka megfordult a középkor óta s most a radikálisok a vallást s az uralkodó osztályokat ítélik meg *ugyanoly* előítélettel, mint őket elődeink. Ha egy történelmi jelenségben a vallásos rajongás

lénye világosan mutatkozik; ha egy korszakos átalakulásnál a vezető osztály idealizmusa a legnagyobb áldozatok hozatalában mutatkozik: a radikális szociológus nem tud ebben megnyugodni, elfogultsága más magyarázatot kíván. Az objektivitás eltűnik s felül kerül az érzelmi momentum, az osztály- és fajgyűlölet, az egykor elnyomottak gyűlöletének „tudatalatti továbbregzése”.

A sovinizmus fénykorában bűn volt a történelmi igazság tárgyilagos kifejtése, ha az a nemzeti hiúságnak nem kedvezett. A radikalizmus szemében épp oly bűn a történelmi igazság, ha az véletlenül a nemzeti iránynak kedvező.

Vallási, faji osztály *előítélettel* tele; dogmákban hive, csalhatatlanságot követelve fölvilágosultságot terjeszteni nem lehet.

Pedig éppen az előítéletektől mentes, tárgyilagos, vakon nem hívő gondolkodásmód az, ami a *haladásnak* igazi, nélkülözhetetlen alapföltétele.

A haladás mindnyájunk feladata; útjában *semminek* sem szabad állania. És ha némely esetben azt mondjuk, hogy egyik vagy másik politikai óhaj helyes, de nemzeti szempontból vannak ellene aggályaink: ez csak annak a ténynek a kifejezése, hogy ily esetekben a haladás *egyik* követelménye ártana a haladás *másik* követelményének — a magyar szupremáciának tudniillik. Mert a magyar szupremácia a *haladásnak* ebben az országban alapföltétele s aki ennek ártva hozna bármily üdvös intézményeket: pillanatnyilag használna talán a haladásnak, de ugyanakkor a *haladás jövő lehetőségének egész alapját ásná* egyben alá.

Ez áll azon esetekre, midőn az óhajtott intézmény nemzeti szempontoktól eltekintve egyébként helyes volna. A választói jog kérdésére nézve *nem* áll. Mert az általános, egyenlő és titkos választói jog a mi viszonyainknak *egyébként sem* felel meg s nem csupán nemzetiségi és közjogi, de *felekezeti, gazdasági és kulturális viszonyaink* is oly természetűek, hogy a választói jog ily irányú reformálása még akkor is *éppen a haladás érdekében* volna a legkárosabb.

Igen könnyű volna belátni, ha az uralkodó osztály elleni gyűlölet elfogulttá nem tenné a radikalizmus híveit s meg nem akadályozná, hogy érzelmi momentumoktól meg nem tévesztve a maguk valóságában lássák a nyilvánvaló tényeket.

Hogy is mondja csak Shakespeare? „Szárny szem nélkül, ez a hóbortr jele.”

Hieronymi a választójogról.

Írta: Tisza István.

Ismét egy becsületes, igaz, komoly szó. Becsületes szava a lelkiismeretes hazafinak, a felelőssége tudatában levő államférfiúnak, aki megérti és átérzi a választójogi probléma egész komolyságát; — a halottnak, aki elhivatott körünkől hosszú, ernyedetlen, áldásos munkásság után s aki azzal kívánta méltóan befejezni a szociális és politikai haladás, a modern felvilágosodás, az igazi demokrácia szolgálatában eltöltött életét, hogy bevilágítsa a választási reform homályos rejtelmeibe s a haladást, fölvilágosodást, szabadságot és nemzeti nagyságot valóban szolgáló reform útját megmutassa nekünk.

A síron túlról intézi hozzánk intő szavát, onnan, ahol már nem kell semmi és nem fáj semmi. Megindítóan, majdnem megrendítően hat az elköltözött, az elvesztettnek hitt férfinak óvó, figyelmeztető, iránytmutató szava, aki a sírból tér vissza hozzánk, hogy a reánk zúduló veszedelmes jelszavak lidércnyomása alól fölzsabadítsa nemzetét.

A gyakorlati élet napi feladatai, az újból osztályrészévé lett felelős állás kötelességei megakadályozták művének befejezését. Egyes részei magukon viselik a félbenmaradt munka világos jeleit s az egész műről hiányzik az alkotó kezének utolsó simítása. De ebben a befejezetlen, itt-ott töredékszerű alakjában talán még közvetlenebbül hat a mű szellemi és erkölcsi fajsúlya, a becsületes, komoly törekvés az igazság felé, a nagy tudás s az életet helyesen meglátó és értékelő éles judícium.

Évtizedek óta vonzotta Hieronymit a választójog reformjának problémája. Foglalkozott vele, szót emelt mellette akkor, amidőn e kérdés bolygatását meggondolatlan könnyelműségnek tartotta a közhangulat. Kevés ember érezte a létező állapot tarthatatlan voltát, a reform halogatásának veszélyeit úgy, mint ő, de éppen ezért kevés ember ébredt a beállott fordulat végzetes következményeinek olyan világos tudatára, amidőn az emberi természet törvényeinek természetes folyománya gyanánt a legradikálisabb jelszavak sodorták el magukkal az addig minden reform iránt közönyt közhangulatot.

Műve lesújtó ítélet a valódi általános szavazati jog fölött. A tudós alaposágával és hideg objektivitásával, az államférfiú gyakorlati érzékével és belátásával veszi azt bonckés alá, kíséri romboló körútját a nagy, művelt nemzetek államéletében s állítja oda minálunk várható eredményeit.

A dolog természetéhez képest a külföld tanulságaiból indul ki. Hiszen, amint a mi radikálisaink annyiszor hirdetik, az egész művelt külföld meghódolt már az eszme előtt. Ha így van, nem első kötelességünk-e előítélet és elfogultság nélkül alapos vizsgálat tárgyává tenni a radikális választójog gyakorlati eredményeit?

Ezt cselekszi Hieronymi művének első részében. Végigvezet bennünket az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Anglia és Németország alkotmányos fejlődésének történetén s elibénk állítja azt a hatást, amelyet az általános választójog ezekben az államokban a közélet színvonalára, a parlament tekintélyére és hatalmára s a nemzet sorsára gyakorol. A tények mellé odaállítja az illető nemzet legjobbjainak s a nemzetet legjobban ismerő, legnagyobb és legszabadelvűbb gondolkodóknak véleményeit.

Valóban, ha valami képes volna rá, ezeknek a véleményeknek kellene a mi radikálisainkat magukbaszállásra kényszeríteniök. A francia, a német, az angol nemzet legkompetensebb szabadelvű gondolkodói vonulnak föl e munkában s ítéletök megdöbbentő egyhangúsággal mindig ugyanaz.

Nem szándéksom kivonatát adni a munkának. A maga közvetlenségében egészen kell azt olvasnia annak, aki nemzeti jövőnk e nagy problémájával lelkiismeretesen foglalkozik. Az alábbi sorokban inkább tovább fűzzük s itt-ott egy-egy kiegészítő vagy helyesbítő megjegyzéssel kísérjük szerző fejtegetéseit.

Az Egyesült Államok viszonyait illetőleg mint autentikus

tanúra, Bryce-ra, a kiváló angol radikálisra hivatkozik (radikálisnak tartják őt Angliában; a mi radikálisaink valószínűleg feudál-agráriusnak neveznék). Bryce amerikai tanúságai alapján a következőkben foglalja össze a teljes demokrácia következményeit: „Az észjárásnak és a modornak bizonyos durvasága; a közügyek kezézésében a méltóságnak és fenkölt szellemnek hiánya; *közöny a nemzeti életnek nemesebb megnyilatkozásai iránt* s a felelősség-érzetnek hiánya ... A jólétben élő osztályoknak és a büszkébb szellemeknek bizonyos apátiája, akiket bánt, hogy a közönséges, szavazónál nagyobb súlyuk nincsen és akiket a közélet felületes köznapisága undorral tölt el . . . . Úgy a törvényhozásban, mint a közigazgatásban az ismereteknek, a tapintatnak és az ítélőképességnek hiánya” stb.

Franciaországban voltaképpen 1848-ban lép először éleibe a valódi általános szavazatjog, mert hiszen a nagy forradalom köztársasági alkotmányai bizonyos mérsékelt cenzust hoztak volt be. I. Napoleon államszervezetében a választás üres komédiává súlydtd. Az 1814-iki charta pedig összesen 97.000 választót adott Franciaországnak s ezeknek számát a győzelmes júliusi forradalom is csak mintegy 300.000-re emelte föl. A 48-iki forradalom ideiglenes kormánya proklamálta az általános szavazati jogot, de már az ennek uralma alatt megválasztott első nemzetgyűlés is megjiedt saját alkotásának következményeitől és főleg a lakóhelyre vonatkozó korlátozások által annyira megszorította a választójogot, hogy a választók számát 9,000.000-ról 6,800.000-re szállította le.

Ami ezután következik, valóban nagyon tanulságos dolog. Az akkori köztársasági elnök, Napoleon herceg kél védelmére a korlátlan általános szavazat jognak. Fulmináns fölszólítást intéz a nemzetgyűléshez a korlátozó törvény megváltoztatására. Az államcsíny ürügyéül ezt a korlátozó törvényt használja föl s számításában nem is csalatkozik, mert a népszavazat óriási többséggel szankcionálja azt s hű marad a császárhoz még az 1870. május havában megtartott utolsó plebiscitum alkalmával is.

Szerencsétlen külháború hozta Franciaországra a köztársaságot, amelynek immár 42 éves fönnállása alatt az általános szavazatjog él és uralkodik s a mind radikálisabbá váló központi kormányzat nyomása alatt maga is mind radikálisabb irányt vesz föl. Ennek a kormányzatnak jellemzésére mondja Bodley: „A

francia nyelv mesterei . . . bölcselek . . . mint Renan és Taine gyakorlati nemzetgazdák, kik a forradalom első művét magasztalják, művészek, kiket lángelméjük a politikai küzdelmek és érdekek fölött álló magaslatra helyez, a tudomány emberei, kik hajlamaik és nevelésöknél fogva a modern kormányformákat pártolni hajlandók, mindannyian ugyanazt a panaszt hangoztatják, mind kijelentik, hogy pl. az ország . . . parlamenti képviselőinek túlnyomó részét a nemzeti élet legkevésbé érdemes tényezőinek sorából választja.” Gambetta, Marét, Reinach, Scherer, Benoist mind egyetért ezzel a lesújtó ítélettel.

„Milyen szerencsétlenség és milyen szegény!” kiált föl Scherer a francia kamara állapotait jellemző fejtegetései végén. Félbarbárok és politikai analfabéták inváziójának nevezi Benoist az általános szavazati jogot és így folytatja: „Soha nem lehet eléggé megbélyegezni azon értelmi ügyefogyottságot, vagy lustaságot, mely oka annak, hogy mint evangéliumot vesszük be azokat a filozófiának nevezett bárgyuságokat, melyeket nekünk a szabadkőműves hypokritaság egy század óta föltálat. Sohasem óvakodhatunk eléggé a Demokráciának azon imádatától, istenítésétől, bálványozásától, amely a világot és az embert rögtön átalakítja.”

Bodley után ismerteti művünk a francia kamara pártjainak berendezkedését. Ez azonban az utolsó évek alatt is gyors fejlődésen ment át. A mai francia képviselőháznak a következő pártjai vannak:

1. jobboldal:	
a) action liberal.....	32
b) szoroson vett jobb párt	<u>19</u>
	összesen: 51 taggal
2. balközép: progresszionista republikánusok ...	47 taggal
3. baloldal:	
a) demokratikus balpárt.....	73
b) union républicaine.....	<u>31</u>
	összesen: 104 taggal
4. radikális párt.....	109 taggal
5. szocialisták:	
a) radikális szocialista párt.....	146
b) köztársasági szocialisták.....	31
c) szocialisták.....	<u>75</u>
	összesen: 252 taggal

végül pártonkívüli képviselő: 20. Látjuk tehát, hogy a szocialista csoport, amelyről Bodley még azt jegyzi meg, hogy elég fontosságra vergődött arra, hogy mint külön csoportot tekintsük, ma már valamennyi között a legnagyobb s a kamara tagjainak majdnem felét öleli föl.

Végtelenül érdekes és tanulságos a választási reform története s a 27 év óta, bár mérsékeltebb formában megvalósított általános szavazatjog hatása Angliában.

Az 1832-iki választójogi reform aránylag magas cenzussal a műveltebb középosztály uralmát alapította meg. Az összes népességnek körülbelül 3 százaléka bírt választójoggal; de azért ez, a mi fölfogásunk szerint annyira konzervatív választójogi rendszer is gyökeres újítás volt a múlttal szemben! Demokratikus túlzásaitól féltették az évszázados angol alkotmány épségét s az angol nemzet jövőjét nemcsak az ultra toryk, hanem a mérsékeltebb liberálisok is.

Tényleg az új törvény alapján választott képviselőházba bejuttott új elemek hatalomvágya és tapasztalatlan kísérletezése is komoly veszéllyel fenyegette az angol parlamentarizmust, amelyből ezt elsősorban az a körülmény mentette meg, hogy az ellenzék vezetése Peelnek kezeiben volt, annak az államférfiúnak, aki tisztább megszemélyesítője volt a pártérdek fölé emelkedő közérdeknek minden előtte, vagy utána szerepelt parlamenti pártvezérnél. Az ő magas színvonalon álló ellenzéki vezérsége nevelte belé a politikai jogok új birtokosait a parlamentarizmus helyes tradícióiba s vetette meg egyúttal Peel államférfiúi hírnevének és örökké emlékezetes nagy minisztériumának biztos alapjait.

Ugyanez idő alatt további radikális reformokat követelő hatalmas áramlat fejlődik ki Angliában. A kontinens doktrinár radikalizmusa az angol gazdasági élet szülte szociális bajokkal és szenvedésekkel párosulva fölforgató forradalmi irányzatot érlel meg az angol köznépbén, amely a chartista mozgalomban első sorban a politikai radikalizmus jelszavait s ezek között az általános szavazati jogot teszi magáévá. Félelmes arányokat ölt ez a mozgalom a 30-as évek végén s a 40-es esztendőkbén. Utolsó nagy föllobbanása a 48-iki mozgalmas időkre esik. A gabonavámok eltörlése útján biztosított olcsó kenyér s az ipari munkás védelmére irányuló törvényhozási akció lassankint elvonja alóla a talajt. Javulnak a munkás kereseti és megélhetési viszonyai; veszít keserű-

ségéből és szenvedélyességéből az elégedetlenség; a középosztály parlamentje orvosolja a törvényhozási úton megszüntethető bajokat; a politikai radikalizmus elveszti a tömegekre gyakorolt befolyását.

Teljesen háttérbe szorul a választójogi reform kérdése. Egyik-másik kormány megpróbálkozik vele az 50-es években, anélkül, hogy komolyabb érdeklődést tudna a kérdés napirendre hozatalával fölkelteni. Jelentéktelen kísérletezések után, amelyeknek dugába dőlte még csak az illető kormány bukását sem vonta maga után, az 1859-ben alakult Palmerston-kormány erejének egyik forrása éppen az, hogy liberális kormány létére a választójogi reform gondolatát elutasítja magától.

Palmerstonnak 1865-ben bekövetkezett halála után Lord Russel (a korábbi John Russel) lesz miniszterelnök. Egyike azon, Anglia szerencséjére kivételes egyéniségeknek, akiket családi összeköttetés és szónoki képesség vezető állásba emelt s Anglia sorsára elhatározó befolyással ruházott föl anélkül, hogy a dolgok mélyére, az élet élő valóságainak elevenére hatolni tudó államférfiú belátásával és felelősségérzetével fölruházta volna. Alapjában doktrinár hajlamú, teóriákat és jelszavakat a nemzet élő érdekei fölé helyező, öntelt és hiú ember volt, aki, mert a véletlen események összejátszásánál fogva fiatal korában vezető szerepet játszott a 32-iki reform bili megalkotásánál és mert 30 esztendőn keresztül akként viselte magát, hogy népgyűléseken és vezércikkekben őt dicsőítsék, mint Anglia nagy liberális államférfiát, saját következetességének és egyéni hírnevének vélt azzal tartozni, hogy minden szükség nélkül napirendre hozza a választójog reformját.

Gladstone vezette a Russel-kormányt a képviselőházban. Ő terjesztette be a kormány választójogi javaslatát, amely 3.400.000-el szaporította volna az akkor 1,300.000-re rúgó választók számát. E reform elfogadása után is alig 4 százaléka az összes lakosságnak bírt volna szavazatjoggal. És mégis visszhangzott egész Anglia e javaslat ellenzőinek vészkiáltásaitól. A liberális párt tekintélyes töredéke is állást foglalt ellene mint túlmerész, radikális újítás ellen s e liberális szecesszió segélyével sikerült Disraelinek megbuktatni a javaslatot.

A konzervatív kisebbség került kormányra és nyújtotta be 1867-ben az ő javaslatát. Ennek sorsa flagrans példája a kisebb-

ség által irányított törvényhozás veszedelmeinek. A Russel-kormány javaslata felköltötte az addig apatikus tömeg érdeklődését, annak bukása hevesebbé, türelmetlenebbé tette az izgatást. A kormánynak nem volt hatalma szembeszállni ezzel az áramlattal és döntő befolyást gyakorolni a képviselőházra. Disraeli elvtelen opportunizmusa csak egy szempontot ismert: tető alá hozni a javaslatot és elkerülni a bukást. Gladstonet, a kisebbségben lévő ellenzék vezérét elragadtja a pártszenvédély és a konzervatív vezér által liberális jelszavak dolgában nem engedte túlcitáltalni magát. Ezt a helyzetet teljes energiával használták ki a maguk javára a radikálisok. Egyik lényeges módosítást vitték bele a javaslatba a másik után és végeredményében, egy évvel a liberálisok mérsékelt javaslatainak bukása után, azoknak égisze alatt, akik azt a javaslatot megbuktatták volt mint túlmerészet, olyan választójogi törvénye jött létre Angliának, amelyik a városi kerületekben szavazatjoggal ruházta föl az ipari munkás-osztály zömét.

Megdöbentek ettől az eredménytől úgy a konzervatív, mint a liberális táborban, pedig ez a javaslat is csak 2,586.000-re emelte a választók számát, az összes népességnek mintegy 6 százaléka, ugyanannyira, mint minálunk, úgy, hogy a mi minden kávéházi honboldogítónk által a középkorinak jelzett mai választójogi törvényünk alapján a népességnek ugyanannyi százaléka bir politikai jogokkal nálunk, mint 1867-től egészen 1885-ig a szabadságáról és liberális haladásáról híres Angliában.

1885-ben azután valóban bekövetkezett a radikális özönvíz.

Lehetetlenné tette a 67-iki jogállapot fenntartását az a körülmény, hogy ez mélyreható különbséget állapított meg városi és grófsági kerületek között, magas cenzust tartva fenn ezekben, míg amazokban szavazati jogot adott a munkás-osztály minden állandó, rendes lakással bíró tagjának. Nagyra növelte ez az állapot a jogegyenlőség utáni vágyat, a városokra érvényes választási jog általánosítására irányuló agitációt a grófságokban, amelynek következményeként az 1885-iki választási törvény az egész országra kiterjesztette az önálló lakásra alapított szavazatjogot s egy csapásra majdnem megháromszorozta, 7.266.000-re emelte föl a választók számát.

Mindössze 27 év óta van ez a törvény hatályban. Nemzetek életében 27 év vajmi rövid idő s egy ilyen mélyreható átalakulás

csak jóval hosszabb idő alatt teremheti meg összes gyümölcsseit. De azért ma már alig van nézetkülönbség az extrem riadikális irányhoz nem tartozó angol gondolkodók és államférfiak sorában az iránt, hogy ez a reform hátrányosan fog visszahatni a képviselőház színvonalára is. Már pedig angol fölfogás szerint, miután a parlament az állam döntő tényezője, minden reform abból a szempontból Ítéendő meg, vajjon alkalmas-e a parlament színvonalának, értelmi és erkölcsi tartalmának emelésére.

Lecky szerint az a nézet, mintha a hatalom forrása s az állam legfőbb döntő hatósága a nemzetnek fej szerinti többsége volna, „az emberiség minden eddig szerzett tapasztalatával ellentétben álló *elmélet*. Valóban az alkímiának nem volt olyan indokolatlan tétele, mint az a fölfogás, hogy minél tudatlanabb a választótestület, annál képeesebb lesz a képviselőház a jó kormányzásra s hogy a világ javára és a haladás biztosítására legalkalmasabb mód az, hogy annak intézése a legkevesebbé fölvilágosult osztályra biziassék. Eljön az az idő, amikor a történetírás az emberi tévedések egyik legfeltűnőbb fajtájának fogja azt a nézetet tartani, hogy ezen elméletet szabadelvűnek és a haladást biztosítónak tarthatták!”

Így ítél a politikai radikalizmusról Lecky, a modern fölvilágosodásnak egyik büszkesége. Ugyanez a gond és aggodalom kell, hogy áthassa mindazokat, akik szerető érdeklődéssel kísérik az angol nemzet legújabb történetét. Évről-évre világosabban mutatkoznak ott a föltartóztatlan hanyatlás tünetei, pedig sehol másutt nem olyan erős a régi jogrend tekintélye, nem olyan szervezettek és iskolázottak a konzervatív társadalmi erők, nem olyan erős a törvény s a múlt tradícióinak tisztelete a köznépben és nem áll ez utóbbi oly magas szellemi és erkölcsi színvonalon, mint Angliában.

Hogy Németországban némileg enyhébben mutatkoznak ugyanezek a bajok, az kizárólag a német alkotmány monarchikusabb jellegének tulajdonítható. A német birodalmi gyűlés csak törvényhozó testület. Az ország kormányzatát a parlamenttől független bürokrácia útján a német dinasztia intézik s parlamentáris kormányrendszer hiányában a parlament betegsége nem érinti oly közletről s nem paralizálja annyira a nemzetet. De azért a parlament színvonalának sülyedése Németországban is kétségtelen s az általános szavazatjog ez egységes és művelt nemzetben is

olyan parlamentet eredményezett, amelyik mellett teljes képtelenség volna parlamentarizmusra gondolni, mert ilyen egyénekből álló s ilyen pártokra szakadt parlament egyáltalában képtelen volna arra, hogy kezébe ragadja és irányítsa egy európai nagyhatalom kormányzatát.

S mint a franciát, úgy a német nemzetet is a parlamentarizmus elvi ellensége, a dinasztikus és autokrata gondolkozású Bismarck ajándékozta meg az általános szavazatjoggal. Öntudatosan és következetesen. Nemcsak azért, hogy megpecsételje a porosz hatalmi törekvések s a 48-as idők nemzeti aspirációi közötti szövetséget, hanem, és talán első sorban azért, hogy paralizálja s a dinasztikus politikára nézve veszélytelenné tegye a német művelt társadalom liberális törekvéseit.

A német liberalizmus vezérei ellenzésével szemben vitte keresztül ezt a reformot. Below, Wirchow, Sybel egész erejükkel léptek föl ellene.

Ez utóbbi hivatkozva rá, hogy egész életén át a parlamentáris kormánynak és a szabadelvű fölfogásnak volt híve, lelkiismereti kötelességének tartotta állást foglalni az általános szavazatjog ellen: „Amennyire történeti ismereteim visszanyúlnak. — úgymond, — az általános és egyenlő választójog érvényesítése minden parlamentáris kormányzás végének kezdetét jelezte» A liberális elméletnek az a válfaja, mely az általános szavazatjog érvényesítésében látja a legtökéletesebb kormányformát, nem egyéb az igaz liberalizmus elvének szofisztikus elferdítésénél, az egyenlőség és szabadság fogalmának fölcserélésénél, az elérendő ideális célnak az ezen cél felé igyekvő fokozatos politikai törekvéssel való összezavarásánál . . . Az egyén a választójogot csak azon az alapon szerezhethi meg, hogy magát erre a feladatra képesíti, hogy embertársainak bizonyítja, miszerint e feladatra megkívántató képességgel és hajlandósággal bír és a parlament csak azokban az országokban volt képes a hatalmat állandóan megtartani és üdvös működést kifejteni, amely országok a választójogot ezen szempontok figyelembevételével állapították meg.”

Az újabb időkben pedig Savigny, az általános választójog gyakorlati eredményeit összefoglalva, konstatálja, hogy: „a választók tömege a jelöltek együgyű demagógiájának és a politikai életen uralkodó, és önálló Ítéletre képtelenek számára beválthatatlan ígéreteket hirdető sajtó befolyásának áldozata ... Az álta-

lános, egyenlő választójog az adott állami és társadalmi viszonyok között feladatának rosszul, vagy egyáltalán nem felel meg és veszedelmes is egészen más elveken fölépült állami és társadalmi rendünkre nézve . . . Egyébként ne feledjük, hogy az általános, egyenlő választójogot a tapasztalás tűzpróbája még sehol nem igazolta.”

Ezek a külföldi példák és tanúságok azok, amelyek után áttér szerzőnk műve második részére, a magyar választójogi reform tárgyalására. 1908-ban írta műve első részének zömét. Akkor még nem állottak rendelkezésére az osztrák államélet tapasztalatai. Pedig a nemzetiségi és kulturális tekintetben a mieinkhez oly sok részükben hasonló osztrák viszonyok nyújtották volna az ő számára is a leggazdagabb bizonyító anyagot. Így is azonban megdönthetetlen tényként, megcáfolhatatlan igazság gyanánt áll mindannyiunk szeme előtt, hogy az általános választójog leszállította a parlament tekintélyét, beteggé tette a parlamentarizmust, gyengítette a nemzeti önkormányzatot széles e világon mindenül!, kárt és veszélyt hozva a legnagyobb, legműveltebb, legegységesebb nemzetek fejére is. Micsoda elvakultság, micsoda vakmerőség, micsoda lelkiismeretlen könnyelműség kell ahhoz, hogy a mi viszonyaink között a bennünket környező ezer veszély közepette a magyar nemzet fejére újabb bajoknak, újabb veszélyeknek ezt a ki-próbált forrását zúdítsák.

Igaz, létező választójogunk anomáliái s a választójogi törvényhozás terén mutatkozó hosszú s tagnáció igazolni látszanak, ha most átcsapunk a másik túlzásba. De csak látszanak. Nem ebben rejlik e kóros helyzet valódi oka. A mi szerencsétlen speciális helyzetünk idézte azt reánk, amely közjogi jelszavak martalékaul dobta a nemzetet s azt a kísérletet érlelte meg, hogy a közjogi jelszavak ellen beadják más, talán még csábosabb, de mindenesetre még veszedelmesebb jelszavak antidotumát.

Teljesen úgy áll a dolog, ahogy Hieronymi mondja. Az 1905-ik évi választás alkalmával nem játszott a választási reform kérdése semmi szerepet. Ott pihent az, mint dísz tárgy a függetlenségi párt arzenáljában. Nem azzal, hanem a hadseregre vonatkozó közjogi jelszavakkal s a parlamenti erőszak hamis vészkiáltásával akarták és tudták fölizgatni s győzelmes küzdelemre vinni a tömegeket.

Nem a győztes függetlenségi párt, hanem ő vele szemben, az

ő letörésére, a Fehérvár-kormány hozta az általános szavazatjogot napirendre s ugyanaz a függetlenségi párt, amely Irányi napjai óta hivatalos programpontul tartotta meg azt, nemzetellenes merényletként állította pellengérré Kristóffy javaslatát, amelyik maga is elég távol állott attól, hogy általános legyen, mert hiszen a felnőtt férfilakoságnak csak mintegy 60%-át ruházta volna föl szavazatjoggal. Érdemes visszaidézni emlékezetünkbe a magyar választási reformmal kapcsolatos eseményeket. Minő megdöbbentő erővel nyilvánul ezekben is az a nagy igazság, hogy egyesek és nemzetek öntudatlan játékszerekké válnak a sors kezében, mely szélvészodorta száraz falevélként sepri őket végzetük felé, ha a higgadt megfontolás s a hazafiúi kötelességérzet szavát elnyomja bennük a szenvedély.

Bűnös könnyelműséggel dobta a választójogi radikalizmust a magyar pártküzdelmekbe Kristóffy, hogy a közjogi jelszavak után futó magyar intelligenciára rálicitáljon és kijátsza ellene a tömegeket. Első percben az osztrák kormány okozott nehézséget, félve e jelszó visszahatásától Ausztriában. Alig néhány hét múlva ugyanaz az osztrák kormány megcsinálja azt az általános szavazatjogot Ausztriában, amelyben alig néhány héttel azelőtt végveszélyt látott az országra nézve s ekkor már az osztrák események gyakorolnak további nyomást a magyar viszonyokra, úgy hogy 1906-ban csak azzal a föltétellel alakíthat kormányt a koalíció, ha legalább is a Kristóffy-féle javaslat méreteiben kiterjeszti ő is a választójogot, és ugyanazok, akik a leghevesebb támadást intézték a Kristóffy-féle javaslat ellen, kénytelenek elfogadni az ő általa adott alapot.

Ebben a kényszerhelyzetben születik meg az Andrássy-féle pluralitásos javaslat.

Hieronymi tárgyilagos, de annál lesújtóbb bírálat tárgyává teszi mindkettőt. Napnál világosabban fejt ki a Kristóffy-javaslat veszélyeit; adatok kapcsán bizonyítja, hogy a mi társadalmi viszonyaink között az általános szavazatjognak még ez a mértéke is a falusi napszámos és a törpe birtokos osztály erre meg nem érett, nemzeti egység és haladás szempontjából egyaránt veszedelmes tömegeinek kezébe juttatná a hatalmat. Művének azt a részét, amely az írni-olvasni tudással, mint kritériummal foglalkozik (179—182. lapig), nem lehet kivonatosolni. El kell azt olvasni egészen, a maga tömör, átlátszó, megdönthetetlen érvelésével, amely

ennek a kritériumnak teljesen tarthatatlan voltát megcáfolhatatlanul állítja elének. Kiegészítésül csak egy megjegyzést kell még hozzátennem: Teljesen értéktelen és labilis minden, az írni-olvasni tudásra fektetett statisztika, mert hiszen analfabéta felnőttek nagy tömegei elsajátíthatják az írni-olvasni tudásnak azt a .szerény mértékét, amely szavazatjogot biztosíthat számukra. És ezi elsősorban a legjobban szervezett, legfanatikusabb izgatók befolyása alatt álló, lehat éppen azok az eleinek fogják megtenni, amelyeknek kezében a választójog a legveszedelmesebb.

Tökéletesen igaz Hieronymi azon észrevétele, hogy miután a pluralitás alapgondolata is az, hogy a legalsó néprétegek választójoga ma még veszélyezteti a nemzeti közérdeket, őszintébb és logikusabb eljárás ilyen elemeknek meg nem adni a szavazatjogot, mint megadni s a pluralitás segélyével illuzóriussá tenni azt. Elméletileg, elvileg bizonyára így áll a dolog s ha a koalíciónak szabad keze lett volna, ha tabula rasa előtt állott volna, bizonyára hiba lett volna tőle a radikális túlzások megakadályozására a pluralitás kerülő útját választani. Az ado»tt esetben azonban nem tehetett egyebet s nézetem szerint nem szemrehányást, de elismerést érdemel azért, hogy a választók számának a jelenlegi szám két és félszeresére fölemelésében rejló nagy nemzeti veszedelmet, ezen a még nyitva álló úton elhárítani igyekezett.

A kérdés csak az:

1. a kellő határig ment-e el a plurális szavazatok megállapításában? és

2. helyesen választotta-e ki azokat, akiket kettős, illetve hármas szavazatban részesített?

Ami az első kérdést illeti, a többes szavazatok számában meglehetősen hatékony garanciát találhatunk. A közvetett szavazatjoggal fölruházott analfabéták bizalmiférfiainak beszámításával ugyanis 2,745.000 egyént ruház föl e javaslat szavazatjoggal s ezek közül 217.000-nek ad hármas, 866.000-nek kettős szavazatjogot, úgy, hogy a többes szavazattal fölruházott 1,084.000 választól 2,386.000 szavazat illeti meg szemben az egy szavazattal bírók 1,651.000 szavazatával. Ha tehát a társadalom műveltebb, érettebb és politikailag megbízhatóbb elemeinek juttatjuk a többes szavazatjogot, akkor ezeknek politikai túlsúlya meglehetősen biztosítva van.

Ez a második kérdés dönti el az Andrásy-féle javaslat fő-

lötti ítéletünket. S ennél a pontnál azután megdönthetetlennek kell tartanunk Hieronymi elitélő kritikáját. Semmi garancia nincs arra, hogy nagyobb politikai érettséggel és megbízhatósággal bírnak azok a munkások, akik öt év óta ugyanazon munkaadónál vannak alkalmazva, valamint a katonaviselt családos emberek. E két kategóriából 376.000 olyan állampolgár nyer kettős szavazati jogot, akinek eddig egyáltalában nem volt választójoga, úgy hogy míg a javaslat a második és harmadik szavazatokban 1,300.000 szavazattal akarta az érettebb néprétegek politikai súlyát emelni, ebből 376.000 az ellentábornak jut s a pluralitás révén mindössze 650.000 szavazattal javul a jó értelemben vett konzervatívabb társadalmi rétegek politikai mérlege, ami pedig a 2,700.000 szavazatban rejlő nemzeti veszedelem ellensúlyozására bizonyára kevés.

Külön fejezetben foglalkozik Hieronymi a nemzetiségi politika szempontjaival s tárja elénk a két javaslatnak s általában e messzemenő szavazatkiterjesztésnek ebből a szempontból mutatókövetkezményeit.

Rendkívül tanulságos művének ez a fejezete is: adatok és tények gazdag tárházát állítja elénk az ő termékeny szellemének mindig eredeti és mindig érdekes világitásában.

Konstatálja, hogy]csak abban a 23 megyében is, amelynek lakossága túlnyomó részben tót, vagy román, 80—90 olyan választókerület esnék a műveletlen nemzetiségi tömegek martalékául, amelynek túlnyomó nagy része megtartható ma a magyar nemzeti ügy szolgálatában, mert választói között a magyar ajkúak vagy többségben vannak, vagy olyan tekintélyes kisebbséget alkotnak, amely a románok és tótok józanabb, hazafiasabb elemeivel karöltve sikerrel veheti föl a túlzókkal a küzdelmet. Pedig ez a kimutatás figyelmen kívül hagyja azon, a nyelvhatáron fekvő megyék nemzetiségi kerületeit, amelyek, mint például Bihar-, Szatmár-, Gömör-, Nógrád-, Hontmegye stb., jelentékeny magyar többséggel bírnak ugyan, de választókerületeik egy részében a nem magyarajkú választók vannak túlnyomó többségben, valamint hiányoznak e fősorolásból a túlnyomóan szerbek által lakott kerületek is.

Hieronymi ugyanis abból az alap gondolatból indult ki, hogy csak azokat a nem magyar anyanyelvű honpolgárokat tekinti nemzetiségeknek, akik önálló politikai életre vágnak; egyelőre

nyelvi határok szerint elkerített autonóm közigazgatásra, utóbb ha ezt elérték, teljes politikai önállóságra. Ilyen törekvést tulajdonít a románoknak és a tótoknak, miért is ilyen értelemben vett nemzetiségnek tekinti az összes tót és román lakosságot, a nemzetiség fogalmát ellenben a ruténekre és szerbekre nem terjeszti ki; nézetem szerint tévesen, mert hiszen, ha egyelőre quantité négligeable-nak tekinthetjük is a németek és rutének között mutatkozó nemzetiségi izgatást s ha főleg a magyarországi németiséget nagyban és egészben az egységes magyar politikai nemzet erős támaszai közé sorozhatjuk is, kérdés, radikálisabb választójog mellett meddig fognak a nemzetiségi demagógiának ellentállani a német, de kivált a rutén néptörzs műveletlenebb rétegei. A szerbeknél pedig erős nemzetiségi agitáció létezik ma is, amelyet éppen csak a legutóbbi időkben sikerült a hazafias szerbek erélyes föllépésének némileg háttérbe szorítani.

Másrészt azonban nagy hiba volna egy kalap alá vonni s separatisztikus politikai tendenciákkal bíró nemzetiségnek tekinteni az összes tótságot és románságot.

Nem kicsinylem a tót nemzetiségi izgatók aknamunkáját, de azért ma még főleg csak a tótság lakta vidék nyugati részén tud az pozitív eredményeket fölmutatni s a magyarországi tótok többsége a hazafias ügy szolgálatában áll. Ami pedig a románokat illeti, nem ismeri e kérdést az életből s felül a nacionalista vezérek céltudatos ferdítéseinek, aki elhiszi nekik, hogy az egész románság mögöttük áll. Áll ez fájdalom, az Erdélyben lakó románok zöméről. Vannak ott is hazafiasán gondolkodó, műveit románok, többen mint hinnók, akik saját fajuk jól fölfogott érdekében is aggódva látják a fejleményeket, de ezek kellő bátorság és kellő szervezet hiányában magukba fojtják aggodalmaikat. Az Erdélytől nyugatra lakó románságnak ellenben vannak világi és egyházi részen tekintélyes vezetői, akik bátran és nyíltan fölvettek a harcot a nacionalista izgatással és számos ponton diadalra vittek a hazafias politika zászlaját. Áll ez a máramarosmegyei és biharmegyei románság nagy zöméről s a bánáti románság tetemes részéről is, úgy, hogy Erdélytől nyugatra csakis Arad tekinthető a román nemzetiségi törekvések erős központjának.

A helyzet tehát ma az, hogy — a németekről nem is beszélve — a rutén nyelvű választók zöme, a szerbek és tótok többsége s a románoknak több mint $\frac{1}{4}$ -e, talán $\frac{1}{3}$ -a ma még hazafias in-

telligenciájuk vezetése alatt áll. Ha elég sötét is tehát a jelen, vannak annak is derültebb vonásai s a jövőt illetőleg nincs okunk kétségbeesésre. Hiszen e hazában lakó minden nem magyar népfajnak jól fölfogott létérdeke, hogy az ezredéves magyar államot erősítse. Az egyiké, mert e földön kívül nincs hely az ő számára sem s minden más kombináció az ő számára is ellenséges túlerő általi elnyeletést jelent, a többire nézve, mert az ország határain kívül lakó fajrokonai független nemzeti fejlődésének és virulásának egyedüli garanciája abban rejlik, hogy a Szent István birodalmának egész erejével rendelkező magyar nemzet befolyást gyakorolhasson a Duna völgyét uraló nagyhatalom politikájára. Érzik ezt a román és tót intelligencia legjobbjai s ennek, a dolgok mélyén fekvő érdekközösségnek diadalmasan kell a jövőben érvényesülnie. Csak mi ne vágjuk el az intelligencia vezető befolyásának szárait, csak mi ne alkalmazzuk botor fővel saját vesztünkre is a szélső radikalizmusnak Nyugat-Európa műveit népei között is veszélyes tantételeit anyagi és kulturális szempontból oly messze elmaradt tót, román, rutén és szerb köznépünkre. Hiszen ekként magunk szolgáltatnák ki azt a nemzetiségi demagógia olcsó prédájául és kárhóztatnék tehetetlenségre a több belátással bíró hazafias elemet.

Öngyilkossággal határos örület ez a magyar nemzeti ügy szempontjából, de éppen olyan káros és veszedelmes a nemzetiségek jól fölfogott érdekében is. Ne áltassák magukat a román és tót mozgalom komolyabb, tiszteletreméltóbb vezetői. Ideig-óráig az általános szavazatjog mellett is megtarthatnák befolyásukat. Meglehet, hogy az első egy-két választásnál ő rájuk hallgatna még a tömeg s fegyelmezett nemzetiségi párt élén ők jutnának a mainál előkelőbb politikai szerepléshez. De rövid idő alatt keservesen kellene ezért a pünkösdi királyságért lakolniok.

A kultúra alacsony foka nem tesz senkit immúnissá az izgatással szemben. Hány példáját láttuk a múltban, minő anarchikus jelszavakkal lehetett nálunk és Romániában a román köznépet elcsábítani! Általános szavazatjog mellett meg lennének a nemzetiségi intelligencia vezető súlyának napjai számlálva s ez ország nem magyarjék lakossága rövid egy-két évtized alatt olyan áramlatokba sodortatnék, amelyek elsősorban ő reá hoznának végveszélyt.

És vájjon addig is, amíg ezt a végzetes utolsó stádiumot érnék

el a fejlemények, érdekében állana-e nem magyar ajkú polgártársainknak a választójog oly mérvű kiterjesztése, amely előtérbe állítaná és kiélesítené a nemzetiségi ellentéteket? Azt, hogy nemzetiségi többséget hozzanak be a magyar parlamentbe, nem képzelhetik legvérmesebb álmaikban sem. Behozhatnak erős, agreszszív, a magyar nemzeti politikát gátló, nehezítő nemzetiségi kisebbséget, amely azután legalább is ezekben a kérdésekben egy táborba terelné az egész magyarságot, elnémitaná a kölcsönös megértésen és bizalmon alapuló méltányos politika szavát, nemzetiségi harcok terévé tenné a parlamentet és az országot; amelynek, ha gyengeség és veszély forrása volna mindannyiunkra nézve, elsősorban a nemzetiségi kisebbség viselné következményeit.

A kérdés súlypontja nem abban áll a nemzeti politika szempontjából, 52, 56 vagy 58% lesz-e a magyar választók száma. Azzal édes-keveset érünk el, ha egy-két százalékkal jobbra, vagy balra módosítjuk az országos átlagot. Lényeg az, hogy a nemzetiségek közül is azoknak adjuk-e a választójogot, akiben több garancia van a józan belátásra, vagy reászabadítjuk ez országra a politikai jogok öntudatos gyakorlására merőben alkalmatlan nemzetiségi tömegeket s ezeknek áradatába belefojtjuk a megbízhatóbb, az értékeesebb elemeket.

Ismétlem, a nemzetiségi jelszavak kiélesítése, a magyar nemzet és a nemzetiségek közötti viszony elmérgesítése nem áll az itt lakó nemzetiségek érdekében, ők is csak a kölcsönös megértéstől, a magyarság bizalmának kiérdemlésétől várhatják boldogulásukat. Eddig is kárát vallották a nemzetiségi agilációnak s annál rosszabb lesz a helyzetük, mentől nagyobb tért nyer ez az agitáció.

Létérdekeink belső harmóniája ott van a dolgok mélyén, csak a fájó emlékek, az izgató jelszavak, a szenvedélyeket szító demagógia törmelékét kell róla eltakarítanunk. Közös érdekünk ez mindannyiunkmink, közös erővel kell törekednünk reá. Ennek adnók meg a kegyelemdőfést, ha a szavazajog túlhajtott kiterjesztésével az izgatóknak szolgáltatnók ki a nemzetiségeket.

E cikk szűk kerete nem engedi meg, hogy kimerítsük ezt a kérdést s kiterjeszkedjünk Hieronymi könyvének számos egyéb érdekes részletére. Különbem sem volna elég azt kivonatban megismerni. El kell olvasnia az egész művet mindenkinek, aki érzi

e probléma borzalmas komolyságát s tisztán akarja látni s megfontolni annak minden oldalát. Imponáló műve az az államférfim belátásnak és politikai becsületességnek. Soha nem jöhetett volna alkalmasabb pillanatban. Égetőbb szükség soha nem lehetett reá, mint napjainkban, amidőn éppen e kérdésben is orgiákat ül a minden fékét vesztett, mindent felejtő, a nemzet minden létérdekén lelkiismeretlenül átgázoló indulat.

Olyanok, akik tanújelét adták a múltban, hogy a választójogi radikalizmust végveszélynek tartják nemzetükre nézve, akikhez azért fordult rokonszenvvel és bizalommal a nemzet, mert oltalmazóját vélte bennök látni a radikalizmus nemzetellenes merényleteivel szemben, olyanok, akik nem lehetnek jóhiszemű tévedésben, mert hiszen e veszélyek helyes fölismeréséről szóval és tettel tettek bizonyosságot, csak azért, mert szenvedélyes ellentétbe jutottak a többséggel egy egészen más kérdésben, amelynek bárminő alakulása sem pro, sem kontra nem módosíthatja a választójogi reform eredményeit, egy jöttával nem csökkentheti a radikalizmus veszélyeit, elsajátítják a választójogi radikalizmus jel-szavait, mögéje állanak annak a törekvésnek, amit rövid idővel ezelőtt ők maguk nemzetgyilkos merényletnek hirdettek s a pusztulás romboló munkáját akarják úrrá tenni e szerencsétlen nemzetben. A fékevesztett szenvedély dervistáncától, az élők ez efialteti munkájától forduljunk a halott szava felé. Az ő derült lelki-nyugalma, az ő tiszta bölcsesége üdít, fölemel és irányt szabhat nekünk.

Jegyzet. Az előző tanulmányban ismertetett posthumus könyv címe: „A választói jogról. Hieronymi Károly hátrahagyott irataiból. Budapest, 1912.”

A kiadó.

A választójog reformja és az ipari munkások.

Írta: Tisza István.

Érdeklükben áll-e a szavazat jog az ipari munkásoknak?

Saját szavazatjoguk kétségtelenül.

Nem osztozhatunk ugyan azon hitükben, hogy csakis a részvételökkel összealkotott „népparlament” fog érzékkel bírni az al-sóbb néposztályok jogos érdekei és törekvései iránt s fog nekik igazságot szolgáltatni a munkáskérdés törvényileg rendezendő problémáiban. Az utolsó 100 év története ékesen reácafol erre a föltevésre. Hiszen az az egész munkás törvényhozás, amely véget vetett az ipari munkás kérlelhetetlen kizsákmányolásának s emberi életviszonyok közé segítette őt, Angliának abban a korszakában veszi kezdetét, amelyben az 1832-iki reformbill nemcsak a földarisztokrácia túlsúlyát törte meg, de megfosztotta az angol parlamentet annak addig létezett demokrata elemeitől is s a köz-zéosztály, a hírhedt bourgeoisie kezébe juttatta a közhatalmat.

Elég volt feltárni az uralmon levő műveit társadalom előtt a munkásosztály helyzetének borzalmait, hogy az egész angol közélet pártkülönbség nélkül lásson az orvosláshoz s abban az állandó gondoskodásban, amelyben az angol törvényhozás az ipari munkást a Lord Shaftesbury-féle mozgalom megindulásától kezdve egészen napjainkig részesítette, semmi különbséget nem tett a 60-as, illetőleg 80-as években megvalósított választójogi reform.

S amit Angliában láttunk, ugyanaz történt az egész világon. Sehol nem kellett a felsőbb osztályok, az „elnyomók” ellenállását a munkásoknak megtörniök, hogy az államhatalom igazságos elbánását s jóakaró támogatását megszerezzék.

Nem is azért van tehát szükség az ipari munkás szavazatjogára, mintha csak így szabadulhatna föl az elnyomatás alól. Indokolt, szükséges és célszerű az egyszerűen azért, mert olyan új réteget nyert az ipari munkásosztályban a magyar társadalom, amelyik kereseti viszonyainál, szellemi fejlettségénél s a benne fölbredt önértetnél és tettvágnál fogva a politikai életbe való bebecsáttatást joggal igényelheti s ezt a tetterőt jobban fogja saját magának s a közösségnek javára érvényre juttatni, ha mint polilikai jogokkal felruházott tényező vehet részt a nemzet életében.

De menjünk tovább. Kell-e az ipari munkásosztálynak a mások szavazat joga? Érdekében áll-e, hogy részesüljenek e jogban az ország köznépeinek nagy zömét alkotó falusi néptömegek? Helyesen cselekszik-e saját érdekében az ipari munkásság, amikor az általános szavazat jog jelszavával a politikai jogokat ezek számára is követeli?

Bizonyára nem. Hiszen egy tekintet népszámlálási adatainkra, mindenkit meggyőzhet felőle, hogy a valódi általános szavazatjog segítségével ezek a falusi néptömegek jutnak mindent elnyelő túlsúlyra. Ezek pedig politikai jogok öntudatos gyakorlására merőben képtelenek. Egyaránt megbízhatatlanok nemzeti egység, felvilágosodás és emberi haladás szempontjából. A nemzetiségi, klerikális és agrárius demagógiának mindenre kapható~konnyü játékszerei. Hát valóban az volna a magyar ipari munkásosztálynak jól felfogott érdeke, hogy ilyen uralomnak szolgáltassa ki magát?

Bármilyen vad lármát csapjanak is a nemzetközi szocializmus jelszavaival, ne hagyjuk magunkat ezáltal félrevezettetni. A magyar munkások zöme megmarad magyar embernek, miagyar ember hazafiságát pedig az emelkedő műveltség, a tanulás, a szélesebb látkör csak erőteljesebbé és öntudatosabbá teheti. S én tudom azt, hogy nem találunk süket fülekre, ha a magyar munkás hazafiságára appellálunk. Sokkal jobbak ők azoknál a szociológusoknál, akik a nemzetközi bourgeois radikalizmus legfelületebb válfajával igyekeznek a magyar munkást boldogítani.

És még ezek álláspontjáról is: kívánhatja-e a szervezett min-

kásság a klerikalizmusnak s a minden téren való reakciónak a falusi tömegek szavazatjogában rejlő kétségtelen erőgyarodását? Nem képtelen dolog-e, hogy azok adjanak fegyvert a klerikális uralomvágy kezébe, akik nemcsak ennek, hanem — nagyon hibásan — minden vallásnak, minden papnak esküdt ellenségei? De tekintsünk el mindezekről. Álljunk a félreértett s a legszélsőbb konzekvenciáig túlhajtott marxizmus álláspontjára. Ne ismerjük el jogosultságát a gazdasági érdeken kívül semmi másnak. Hát vajjon ebből a szempontból is érdekében állhat-e az általános szavazatjog az ipari munkásnak?

Hiszen ha van rétege a magyar társadalomnak, amelyiknek sorsa a magyar nemzet közgazdasági fejlődését minden legkisebb ingadozásában érzékeny jelzőtü gyanánt követi s amelynél a fokmérő mutatójának minden legkisebb ingadozása közvetlenül a megélhetés kegyellen problémájának elevenébe vág, úgy éppen az ipari munkásosztály az. Sorsa megérzi az általános gazdasági helyzet minden hullámzását. Gazdasági életünk minden föllendülése vagy pangása az ő kereseti viszonyaiban azonnal kifejezésre jut, kereseti viszonyainak minden csak kissé lényegesebb módosulása pedig egy lépést jelent előre az emberhez méltó egzisztencia, vagy vissza a sivár nélkülözés felé.

Nincs rétege a magyar társadalomnak, amelynek jó és balsorsa annyira össze volna forrva a helyes közgazdasági politikával, nincs senki ez országban, akire nézve annyira életkérdés volna, hogy modern nemzetek közgazdasági fejlődésének nagy problémáit megérteni és helyesen kezelni képes kiváló emberek-ből álljon a parlament s hogy az ország reális érdekeinek gondozására szentelhesse egész erejét.

A parlament színvonalának sülyedése végzetes csapás az egész magyar nemzetre. Éppen a gazdasági érdekek szempontjából, forintban és karjácárban kifejezve, senkire sem olyan anyagi csapás, mint az ipari munkásosztályra. Ha elkövetjük a nagy nemzeti öngyilkosságot, ha a nemzeti politika irányítására és megvalósítására képtelen elemeknek szolgáltatójuk ki a hazát, ha leszáll a magyar politikusok szellemi és erkölcsi színvonala, ha nemzetiségi és felekezeti viszályok meddő küzdelmei foglalják el a produktív parlamenti munka helyét, senkin sem fogja ez oly közvetlenül megböszülni magát, mint az ipari munkásosztályon.

Hogyan áll tehát a dolog? Érthető, természetes, helyes dolog,

ha az ipari munkásosztály politikai érvényesülést kíván a maga számára s nincs számottevő tényező ebben az országba, amely útját állná ennek a törekvésnek. De saját elveivel, szellemi és ér-zelevilágával és gazdasági érdekeivel jön ellentétbe, amidőn a falusi proletariátus erre meg nem érett, reá nézve idegen s oly sok szempontból ellentétes és ellenséges tömegei részére szavazatjogot követel. Nemcsak közérdekből, az ipari munkás legridegebben vett osztályérdeke szempontjából is az a föladat: részt juttatni a politikai érvényesülésben és hatalomban az ipari munkásosztálynak anélkül, hogy ugyanebben a ma még időelőtti jogkiterjesztésben részesítenők az erre meg nem érett tömegeket.

A távolabbi jövőt tekintve automatikus úton oldódik meg ez a föladat, ha a mindenkire nézve kötelező ingyenes népoktatás maximumától s rendes foglalkozás igazolásától tesszük függővé a választójogot. Hiszen az ipari munkások túlnyomó nagy zöme olyan általános kulturális viszonyok között él, amelyek gyermekei számára a műveltségnek ezt a fokát könnyen hozzáférhetővé teszik s jóformán teljes számmal eleget tehet a törvény ezen kívánalmának a most felnövő ifjú generáció.

A kérdés gyakorlati súlypontja az átmeneti időszakon fekszik. A szellemi cenzus teljes érvényesülése évtizedeket fog igénybe venni, már pedig az ipari munkásosztály megfelelő érvényesülésével odáig nem várhatunk» Meg kell találnunk azokat a kritériumokat, amelyek a szakképzett, valódi ipari munkást megkülönböztetik a mezőgazdasági munkástól s a közönséges napszámostól s amelyek segítségével tényleg az ipari munkásnak juttatnánk politikai jogot.

Természetes, hogy e kritériumokat elsősorban az országos munkás betegsegélyző pénztárral kapcsolatban keressük. Hiszen itt kellene megtalálnunk az ipari munkást megkülönböztető határvonalat. Nem magában abban a tényben, hogy tagja-e valaki az országos pénztárnak, mert e pénztár tagjai mindazok, akik bárminő kapcsolatba jutnak valamely ipari vállalkozással, tehát az ipari tevékenység természetével egyáltalán nem bíró, közönséges kiegészítő munkát végző napszámosok is. A betegsegélyző pénztár tagjainak kereseti viszonyaiban kellene a helyes határvonalat megtalálnunk, mert a csak némi ipari képzettséget igénylő munka is oly magas díjazásban részesül, amely a valódi ipari munkás herét egyéb munkásokétól megkülönbözteti s amely a munkás ke-

resetének megbízható nyilvántartása esetén teljesen megfelelne célunknak. Már pedig a keresetnek ezt a nyilvántartását meg kellene kapnunk az országos pénztárnál, amely a járulékok kiszabása szempontjából megállapítja és nyilvántartja tagjainak átlagos napibér összesét.

Abban a reményben volt kezdetben e sorok írója is, hogy az országos pénztár ezen nyilvántartásában megtalálhatja a kellő határvonalat. Fájdalom, kellemetlen csalódás várt reá.

A pénztár, mint tudjuk, 8 osztályba sorozza tagjait aszerint, amint 1 koronán alul vagy 1—2, 2—3, 3—4, 4—5, 5—6, 6—7 korona között van, vagy 7 korona fölött áll az átlagos napi munkabér (a heti bért 6, a havi bért 25, az évi bért 300 munkanapra átszámítva), s a pénztár tagjainak e munkabér osztályok közötti megoszlását az alábbi táblázat mutatja:

Osztály	Átlagos napibér	Tagok száma	Százalék
I.	1 koronán alul	193,654	19-2'V ₀
II.	1—2 korona	286,575	28-4 „
III.	2-3	262,574	26' 1 „
IV.	3-4	134,118	13 3 „
V.	4-5	64,503	64 „
VI.	5-6	41,541	41 „
VII.	6-7	14,300	15 „
VIII.	7 korona felett	10,321	1 „
összesen		1.007,586	10070

Eszerint a nyilvántartás szerint tehát az ipari munkásoknak mintegy $\frac{1}{5}$ -e 1 koronát sem keres naponta, a munkások majdnem felének átlagos napibére nem éri el a 2 koronát, $\frac{3}{4}$ -e marad 3 korona alatt s csak V_8 -a keres 4 koronánál többet naponta! Itt vagyunk tehát ugyanannál a szégyenteljes, szomorú jelenségnél, amellyel, ahol köztartozások elvállalásáról van szó, — fájdalom — mindenütt találkozunk. Nagy hazugság ez az egész statisztika; túlnyomó nagyrészében valótlan bemondások eredménye, legföljebb arra való, hogy — amint éppen a közelmúltban is tapasztaltam, — mint a szegény munkást ínséges bérekkel kiszipolyozó társadalmat az egész világ előtt pellengérré állítson bennünket.

Ennek a körülménynek tulajdonítsa a munkásság, ha ily módon az a módszer, amelyet ő adhatott volna a törvényhozás kezébe, hasznavehetetlenné, sőt egyenesen veszélyessé vált ő reá nézve. Hiszen az volna ő reá nézve a legvégzetesebb, akkor járna a legrosszabbul, ha szaván fognók, elfogadnók saját bevallásait, azoknak juttatnánk szavazatjogot, akiknek keresete saját bevallásuk szerint megüti a legalacsonyabban díjazott ipari szakmunka tényleges mértékét.

Természetes, hogy mi sem állhat távolabb e sorok írójától, mint hogy ilyen frivol lefőzéssel akarja kijátszani a munkások törekvéseit. De konstatálnunk kell, hogy az országos pénztár adatai abban az egyedüli formában, amelyben alkalmasak lettek volna reá, célunkra éppen a munkásság érdekében nem használhatók.

A pénztárhoz való tartozás pedig határvonalul önmagában véve nem alkalmas, mert, — mint fentebb láttuk — magában foglal az boldogot-boldogtalant s ipari szakmunkás és egyéb nap-számos között nem teljesít semmi selectiót.

De ettől eltekintve is végzetes hiba volna az országos pénztárral hozni választójogunkat kapcsolatba, mert ha jót akarunk a munkással, ennek a pénztárnak napjai meg vannak számlálva. E kérdés kimerítő tárgyalását nem engedik meg cikkünk szűk keretei, de abban a tekintetben csak egy vélemény lehet az ügyet ismerők között, hogy szerencsétlen, merőben elhibázott alkotás az országos pénztár, amely kifejlesztés helyett megöli az igazi önkormányzatot, tökéletlenül, hiányosan, drágán teljesíti a segélyezést, igazságtalan hajszáknak egész rendszerét zúditja az ipartól távol álló társadalmi körök nyakába és a segélyezés produktív céljai helyett meddő, bürokratikus munkával foglalkozó alkalmazottaknak talán ezreire pazarolja el a munkás véres verejtékkel megszerzett filléreit. A munkásbiztosítás gyökeres reformját: az országos pénztárnak más, olcsóbb, célszerűbb, a viszonyokhoz jobban simuló szervekkel való helyettesítését kívánja magának a biztosítási ügy helyes kezelésének technikája is. Ezt kívánja mindenekfölött a munkásosztály társadalmi nevelésének, szellemi és erkölcsi színvonala emelésének minden más szempontot háttérbe szorító magasztos feladata.

Égetően sürgössé válik e kérdés most, amidőn politikai jogokban fogjuk részesíteni az ipari munkások százezreit.

Maga a politikai jog senkit sem tesz annak öntudatos gyakorlására képessé. Ne éljünk illúziókban. Minden anyagi és szellemi értéke dacára iskolázatlan, tapasztalatlan, új elemet fog közéletünkben képviselni az ipari munkások szervezett tömege. Új elemet, amelynek hosszú időn keresztül kell még az élet iskolájába járnia, amíg valóban a közérdek javára fogja érvényesíthetni a benne rejlő erőt. Ezt az iskolát pedig éppen oly hiba volna a bürokratikus országos szervezetek fizetett tisztikarának megválasztásában keresnünk, mint a politikai pártharcokban s a képviselőválasztások izgalmaiban.

A munkásosztály politikai nevelésének két hatékony eszköze van. A munkás összes életviszonyainak következetes javítása és az a valódi önkormányzat, amely életbevágó ügyeinek megfontolt intézésében gyakorolja a munkást és megtanítja rá, hogy jól válassza meg vezéreit. Ennek a valódi önkormányzatnak pedig egyedüli életképes alakja az, ha az együttes munka által szoros személyi kapcsolatba és érdekközösségbe hozott munkások szervezetei gondozhatják a munkásnak társadalmi úton kielégíthető minden életbevágó érdekét.

Ennek a célnak a biztosítási kényszerrel s a munkaadók és az állam hozzájárulási kötelezettségével való kiegyenlítésében látom évtizedek óta korunk szociálpolitikai törvényhozásának legnagyobb problémáját s ha idáig meddők voltak is e célra irányuló törekvéseim, ha sokak szemében elérhetetlen ábrándnak látszottak is azok, ma már nem lehet róluk ezen a hangon beszélni, mert a Lloyd George-féle munkásbiztosítási törvényben őrjási arányokban váll élő valósággá ez a gondolat.

Csak a legutolsó hónapokban léptetik ez alkotást életbe. Mint minden merész újítás sok ellentétes érdeket érint, sok súrlódást okoz, de erős hitem szerint ki fogja állani az élet tűzpróbáját s a modern iparos demoikrácia történelmében korszakot jelent.

Ezt a példát kell követnünk, a szabadságnak és önkormányzatnak azzal a szeretetével, amely az egyéb viszonyok oly mérhetetlen különbsége dacára, annyi rokonvonással ruházta föl a múltban Anglia és Magyarország közéletét. A szabadság és önkormányzat életképes, organikus intézményeivel kell fölcserélnünk az országos pénztár szerencsétlen gépezetét. Ne keressünk tehát ennél a beteg alkotásnál segítséget az ipari munkás választójoga-

nak megállapítása körül. Vannak egyéb mozzanatok, amelyekkel biztosíthatjuk az ipari szakmunkások mentől nagyobb száma részére a szavazati jogot. Gondosan kell ezeket kikeresni és konstruálni a választójogi törvény megalkotásánál s ebben a munkában kell a munkásoknak is részt venniök. Ebben hívja őket se-, gítségül mindenki, akinek célja nem a munkás fölizgatása és párt-politikai célokra való kizsákmányolása, hanem aki e nagy problémának a nemzet javára s az ipari munkások megnyugtására való megoldását viseli szívéen.

A választójogi reform küszöbén.

Írta: Tisza István.

Javában folynak a választójogi törvényjavaslat előmunkálatai. Kevés idő választ el attól az időponttól, amelyben a magyar közéletnek konkrét alapon kell ezzel a kérdéssel megbirkóznia s a mai nemzedéknek e legsúlyosabb problémáját megoldania.

Óriási felelősség hárul mindannyiunk vállaira. Művünk késő nemzedékek sorsára lesz irányadó befolyással s a második ezredév küszöbe újabb, szebb jövő kiinduló pontja, vagy dicstelen züllés kezdete lesz a magyar nemzetre nézve, aszerint, ahogyan a nemzeti élet jövő fejlődésének ezt a megalapozását képesek leszünk megalkotni.

Leletlen frivolitás, hitvány játék volna a nemzet legszentebb érdekeivel, ha könnyelműen, meggondolatlanul vágunk neki ennek a feladatnak. Össze kell szednünk szellemi erőnk legjavát s azzal a felelősségérzettel, amely kell, hogy áthasson minden hazafit, amidőn működése a nemzeti organizmus elevenébe vág, komoly, beható tanulmány útján kell levonnunk a külföldi példák tanulságait és tárgyilagos bonckés alá kell vennünk saját viszonyainkat. Ez az utóbbi feladat még az elsónél is fontosabb. Nekünk olyan választójogot kell alkotnunk, amely nekünk való, amely térben és időben adott tényleges viszonyaink között valóban javára szolgál a nemzetnek.

Ebből a munkából a tények földerítésének s az ezekre alapí-

tott következtetéseknek ebből a komoly tanulmányából ki kell részét vennie a „Magyar Figyelő”-nek is.

E szemle gondosan kerüli a napi politika pártkérdéseit. Ez a kérdés azonban horderejében és egyetemességében messze falul áll a pártpolitikán. Választójogunk berendezésének alapvető szempontjait illetően egy táborban kell lennie minden magyar embernek, aki nemzeti alapon, a nemzet organikus történelmi fejlődésének alapján áll.

Azokkal, akik a nemzeti alapot s a történelmi fejlődési tagadják és apriorisztikus jelszavak hamis világában élnek, nem is keressük a megegyezést. Sem itt, sem egyebütt Mert hiszen létoka és hivatása a „Magyar Figyelő”-nek, hogy ezek sivár rombolásával szemben képviselje és megvédje a tényeknek, „az élet valóságainak, a múlt és jelen tanulságainak megállapításán fölépülő igaz tudományt s az emberi ész és szív helyesebb fölfogásán alapuló mélyebb világnézetet. Az ő munkájuk sehol sem okozhat nagyobb pusztítást, mintha a választójog terén s csak önmagunkhoz maradunk hívek, ha elméleteik zagyva homályába *belevillan*tunk a való élet tanulságaival.

Tesszük ezt minden pártpolitikai színezet, célzat és megkööttség nélkül, tesszük a tudományos vizsgálódás teljes szabadságával. Az alább következő fejtegetések is írójuknak minden pártszemponttól ment egyéni meggyőződését fejezik ki, amelyekkel a kérdés helyes megítélését és megoldását akarja tőle telhetőleg szolgálni anélkül, hogy ebben a betérjesztendő törvényjavaslat részleteinek s azokkal szemben elfoglalandó álláspontjának prejudikálni kívánna.

Magától értetődik, hogy olyat, ami meggyőződése szerint veszélyt hoz a nemzetre, semmiféle pártfegyelemből nem fogadhatna el. De aki e kérdés megoldását komolyan óhajtja, annak még fontos részletekben is nyitva kell tartania elméjét a kompromisszumok előtt, mert ennek a nagy problémának kielégítő megoldása máskén! nem képzelhető, mint azok kölcsönös kapacitációja és engedékenysége útján, akik az alapelvekben egyetértenek.

Mint fentebb láttuk, a tudománynak kettős földerítő szolgálatot kell teljesítenie. Föl kell tárnia a demokratikus választójog hatását a külföldön s lehetőleg pontos képét kell adnia annak az emberanyagnak, amelyik hazánkban nyerne befolyást a nemzet

sorsának intézésre, aszerint, amint óvatosabb vagy radikálisabb lépést teszünk a demokratikus haladás terén.

Hogy a haladás elől nem szabad többé elzárkóznunk, az iránt aligha lesz véleménykülönbség az országban. Jelenleg érvényben álló választójogunk megalkotása óta nagy átalakuláson mentünk keresztül. Új erők születtek és fejlődtek. Ezeknek érvényesülési törekvése belsőleg indokolt, további visszaszorításuk a nemzeten boszúlná meg magát. A kérdés csak az: meddig mehetünk? Hol van az a határ, amelyen túl ma még nem szabad jogot adnunk, ha a nemzet sorsát avatatlan kezekre bízni nem akarjuk?

Az emberiség korábbi fejlődése, Görögországnak, Rómának, az olasz városoknak történetén és számos egyéb példán át szinte végzettszerű következetességgel tünteti föl szabadságra vágyó népek alkotmányos életének azt a tipikus folyamatát, amely a jpajtriarkális egyeduralomból az arisztokráciához, ebből a mind korlátlanabb demokráciához s végeredményben a cézarizmushoz vezet. Az arisztokráciák zsarnoksága ébreszti föl a népek szabadságvágyát s a demokratikus irányzatokat; a kettő közötti küzdelem és egyensúly jelenti a népek fénykorát s a szabadság sirját a kizárólagos hatalomra jutott demossá meg.

Ez volt a fejlődés a múltban. Vájjon ilyennek kell-e szükségképpen lennie a jövőben? Úgy hiszem nem. Mert hiszen az emberi társadalom egész fejlődése új irányokat vett s szebb és jobb jövő lehetőségeit rejti méhében.

Az újkor egész gazdasági, tudományos és etikai fejlődése: mindaz, ami anyagi és szellemi téren történt Amerika fölfedezésén s a reformáción kezdve a francia forradalmon át egészen napjainkig, minden eddiginél magasabb színvonalon álló, valódi demokráciának adja meg előfeltételeit. Korunk gazdasági és szellemi fejlődésében a nagy tömegek sorsa mind jobban előtérbe jut, érdekek mindinkább érvényesül. Nem az osztályharc hazug jelzavaival és romboló eszközeivel, hanem azért, mert a természet-tudományok és a technika haladása átalakítja a termelés feltételeit, megveti a *közjólét* gazdasági alapját is, mert az egész emberi társadalom tisztultabb, helyesebb fölfogásra jut s_ajvezetg...osztályok jobb belátása megadja az egész nép helyzetét javító, szellemi és erkölcsi színvonalat emelő gazdasági és kulturális fejlődés kereteit. A modern társadalom olyan gazdasági, szellemi és erkölcsi életviszonyok közé juttathatja a nép zömét, aminő teljes képte-

lenségnek, álmodozó utópiának tűnt volna föl csak száz évvel ezelőtt és ezzel nyújt módot olyan demokrácia kifejlődésére, amely rendelkezék a közügyek helyes intézéséhez szükséges gazdasági és kulturális erővel. Nincs semmi kétség benne: a demokrácia felé haladunk. Minden eddiginél szebb, jobb és hatalmasabb demokrácia felé, amelyik a politikai hatalmat a gazdasági erőben, műveltségben, erkölcsi értékben és felelősségérzetben emelkedő nép kezébe rakja le.

A kérdés csak az: lépést tart-e a társadalmi fejlődés a politikai fejlődéssel? Helyesebben: a társadalmi fejlődés előzi-e meg emezt? Föl jutnak-e a társadalmi fejlődés megfelelő polcára azok a néprétegek, amelyek részt nyernek a nemzet sorsának intézésében, vagy pedig a politikai fejlődés előzi meg annak szükségszerű társadalmi előfeltételeit s a demokrácia politikai formái nyernek erre meg nem érett rétegekre is alkalmazást?

Kizárólag ettől függ: a szabadsági közjólét, fölvilágosodás: és nemzeti nagyság ügyét, a valódi haladást szolgálja-e a demokrácia, vagy pedig, avatatlan kezekre bízva nemzetek és államok sorsa!, lejárhatja a szabad intézményeket, züllést, veszélyt hoz az országra s retrograd irányzatok számára készíti elő a talajt. Már pedig, ha ebből a szempontból vizsgáljuk a dolgot, az összes kulturnemzeteknél azt kell látnunk, hogy bármily hatalmas volt is az általános műveltség és a közjólét fejlődése, még nem jutottunk el a társadalmi fejlődésnek arra a fokára, amely megbírja a teljes, a korlátlan politikai demokráciát.

Áll ez még Angliára nézve is: pedig sehol a világon nem volt a társadalmi fejlődés olyan erőteljes és nem tartott a politikai átalakulás annyira lépést a nép anyagi és szellemi színvonalának emelkedésével. Sehol az alsó néposztály összes életviszonyai nem mentek át olyan rohamos átalakuláson, mint az utolsó fél-század alatt Angliában. Ha még a múlt század 40-es éveiben is az angol munkásosztály szolgáltatta a nyomor, az elvadulás, az elhagyottság, a züllés legelretentőbb példáit, ma az angol munkás keresete, ruházata, megjelenése, lakása, kulturális igényei szóval egész életrendje szempontjából a kontinentális proletariátus zömének messze fölötte áll. Az az önkormányzat, amelyet hatalmas munkásegyesületeiben legéletbevágóbb érdekeinek gondozása körül gyakorol, a közéletnek minden másnál célszerűbb iskolája, a többi társadalmi osztályokkal való érintkezése pedig

forma és tartalom tekintetében sokkalta jobban megközelíti a valódi demokrácia postulatumait, mint bárhol a kontinensen. Nagyobb, erőteljesebb, általánosabb tehát a társadalmi emelkedés Angliában, mint Európa bármely más államában. A politikai átalakulás ellenben ennek dacára fokozatosabb, óvatosabb. Az 1832-iki reformbill abszolúte kizárja a politikai hatalomból a szegényebb osztályokat. 1867-ig kizárólag a középosztály bírt politikai jogokkal s a választók az összes férfi népességnek sokkal kisebb hányadát tették, mint minálunk. Csak 1867-ben nyertek választójogot a városi kerületekben lakó munkások, 1885-ben a vidéki kerületek munkásai. Nagy számban, de nem valamennyien, mert választójoggal csakis azok bírnak ma is, akik állandó otthonnal, külön lakással rendelkeznek, úgy hogy az angol választók száma a nagykorú férfi népességnek csak mintegy $\frac{2}{3}$ -a.

Nincs tehát a szó teljes értelmében vett általános választójog ma sem Angliában, csak az állandó keresettel bíró, rendeztebb existenciákra terjed ki az és mégis még Angliában is úgy látszik, mintha a politikai fejlődés gyorsabb lett volna, mint amit a társadalmi fejlődés megbírhatott. A nemzet műveltebb rétegeinek nagy zöme mind jobban elfordul a ma többségben levő politikai irányzattól. Az angol intelligencia fölfogása, vezetékesége, politikai gondolatvilága mind jobban elveszti a nemzet sorsára gyakorolt befolyását, s a viszonyok nyomása alatt mindinkább folyamodnak a radikális demagógia jelszavaihoz és fogásaihoz az angol konzervatívek is.

Mindez már is érezteti hatását, s aki gondos figyelemmel kíséri e nagy nemzet közéletét, nem hunyhat szemét a hanyatlásnak számos aggasztó jele előtt. Lényegesen veszített az angol közélet belső tartalmából, alászállott a vezetők államférfiúi színvonala, nőtt a demagóg eszközök, a jelszavak hatalma s a nagy nemzeti érdekek előrelátó, következetes gondozására irányuló felelősségérzet helyét mind jobban a tömegek kegyének keresése foglalja el.

Csodálatos, hogy ez a jelenség még sokkal erősebben nyilvánul a modern demokrácia őshazájában Északamerikában. Az Egyesült-Államok betelepítésének körülményei természetesen hozták létre a teljes politikai demokráciát. Az első kivándorlók egyénisége s az új hazában kifejlődő összes életviszonyai terme-

szetes produktuma gyanánt valósult meg a politikai demokrácia, amely kifogástalanul működött az első idők egyszerű viszonyai között.

Csak a függetlenségi harc után áll be a változás. Előbb alig észrevehetően, majd az Egyesült-Államok rohamos fejlődésével mind gyorsabban. A modern gazdasági fejlődés, a meseszerű gyorsasággal életre kelő nagy városok komplikált életviszonyai, a rohamos meggazdagodás kápráztató példái s a mind általánosabb vad hajszra pénz és ezzel járó hatalom után, végre a bevándorlás, amely a világ minden sarkából odaseregglő milliók vegyes embertömegét juttatja politikai jogok birtokába, fenekestül fölforgatja az ősi amerikai demokrácia minden előfeltételét. Új törekvések, új szenvedélyek érvényesülnek a közéletben. Reászakadnak egy rohamosan fejlődő világ hatalom életének összes, problémái. Mindez új tért nyit a politikai stréber előtt, aki a gazdasági fejlődés nyújtotta óriási pénzösszegekben s a szavazatjoggal fölruházott újabb és gyengébb elemek millióiban alkalmas eszközt nyer vállalkozásai számára. Az amerikai demokrácia eredeti képétől mind jobban eltávolodik. Az ámitással és korrupcióval dolgozó kalandor alakja mind jobban előtérbe lép s a társadalom színe-java elkedvetlenedve fordít hátat a közéletnek. A politikai szó jóformán becsületsértés számba megy s hogy egyebet ne említsünk, a legutóbbi elnökválasztási harc olyan megdöbbentő világot vet e nagy nemzet közéletére s annak vezetőire, amelynek egy kis magábaszállásra kellene indítania a mi radikálisaink önzeteres csapatát.

Amerikát közéletének ez a sivársága és romlottsága nem fogja tönkre lenni. Nagy, egységes nemzet, amelynek társadalmában oly óriási életerő lüktet, a legnyomorúságosabb politika hátrányait is könnyen kiheverheti. Nehezebb viszonyok között élő, bel- és küllelenségtől körülvelt gyengébb nemzetek azonban az ilyen közélet luxusát nem engedhetik meg maguknak s a becsületes és megfontolt politikai vezetést nem nélkülözhetik. Mivé lenné őket az a korlátlan demokrácia, amelyik még a gazdag, művelt, önérzetes amerikai társadalomban is ilyen gyümölcsöket terem !

Nem kevésbé tanulságos a politikai demokrácia hatása Franciaországban. A francia szabadelvűség vezetői nagyon hamar kigyógyultak a nagy forradalom radikalizmusából. Nem is csoda.

A terreur a népszabadság álmát álmodóknak keserves leckét adott. A társadalom értelmesebb rétegeire kívánta tehát a múlt század első felében a politikai jogokat korlátozni az egész francia szabadelvű közvélemény s messze túllöve a célon olyan magas cenzust állított föl, amelyik a nemzet nagy zömét elidegenítette a parlamenttől s mesterkélte, a nemzet talajában erőteljes gyökerekkel nem bíró üvegházi növényvé tette az alkotmányos életet. Ez állapottal szemben a mérsékelt cenzust óhajtó parlamenti ellenzék hozza létre a februári forradalmat. Mint rendesen, a külvárosok tettekész proletariátusa küzdi azt ki s az így pünkösdi királysághoz jutott radikálisok proklamálják az általános szavazatjogot. A magot ők vetik el, a termést Napoleon aratja le s a caesarismus közel 20 esztendőn keresztül játsza ki a tömegeket, az általános szavazatjogot a fölvilágosodott középosztály szabadelvű törekvései ellen. Csak Napoleon uralmának siralmas összeroppanása s az a borzalmas kár, szégyen és veszély, amit ő hozott a francia nemzetre, változtat ezen a helyzeten.

E percben, a nemzeti megpróbáltatás és megaláztatás napjaiban önkéntelenül természetes vezetői felé fordul a nép bizalma s a kerületek nagy többsége, nem sokat törődve politikai hitvallásukkal, azokat választja meg, akik közelükben élve kiérdemelték személyes ragaszkodásukat és bizalmukat. A harmadik köztársaság első parlamentjébe nagy számmal jutnak be a francia társadalom kiválóságai úgy a monarchikus, mint a republikánus táborból. De ez nem tart soká. Minden újabb választásnál mind jobban kiszorítja őket a reakciónárius és ultraradikális demagógia.

Ezek között foly a küzdelem sokáig kétes eredménnyel. Mint Boulanger kalandja is mutatta, kiolthatatlan vágy szunnyad a francia nép széles rétegeiben ki- és befelé imponáló katonai autocratie után. Trón, oltár és katonai dicsőség együtt könnyen megszerezhetette volna a többséget s Franciaországot újabb monarchikus kalandtól alighanem csak a különböző dinasztikiak egymást ellensúlyozó versengése mentette meg.

Csak lassanként változik a helyzet. A republikánus kormányzat változatlan merevségben tartja fenn az állami mindenhatóságot és a centralizációt. Párturalmának cinizmusa szempontjából bátran kiállja a versenyt a második császársággal s az államhatalom állandó és következetes nyomása megtermi gyümölcsseit. A monarchikus pártok mind kisebb térre szorulnak a francia par-

lamenlben s a szélső radikális és szocialista csoportok mind jobban magukhoz ragadják a vezetést. Szerepök a republikánus többség kebelében mindinkább praedominál. A műveltebb, tartalmasabb és szabadságszeretőbb elem mind jobban háttérbe szorul. A francia társadalom elite-je, a szabadelvű francia középosztály kitűnőségei előtt a politikai érvényesülés útja teljesen elzáratik, A legszélsőbb demagógia legdurvább eszközeivel dolgozó csoportok egymás közötti intrikálása és marakodása irányítja a francia nemzet sorsát és juttatja a kormányt kevés kivétellel igen alacsony színvonalon álló politikusok kezébe.

Legkedvezőbb körülmények között Németországban valósult meg az általános szavazatjog intézménye. Magas műveltségű^ consolidait viszonyok között élő, egységes nemzet kebelében, amelynek társadalmi és állami fejlődése a múltban is aránylag kevés rázkódtatást szenvedett.

Több erőforrással rendelkezik és kevesebb veszélynek van kitéve az államrend és társadalmi béke Németországban, mint bárhol egyebütt; rendszeretet, törvény és hatóság tisztelete erősebb gyökeret vert a német népben, mint a kontinens többi nemzeteiben. Mindenekfölött pedig Németország a parlamentáris kormányzati formát nem ismeri; a parlamenti élet viszontagságai a kormányzat irányára s a nemzet sorsának intézésére közvetlen befolyással nem bírnak s a parlament minden válsága között ennek betegségével és gyengeségével szemben erős támaszt nyújt a nemzeti élet szilárdságának és actióképességének a parlamenti befolyásoktól független dinasztikus alapokon szervezett végrehajtó hatalom.

Ezeknek a körülményeknek köszönhető, hogy a német parlamentarizmusnak az általános szavazatjog okozta elernyedése nem ütött a nemzeti organizmuson mélyebb sebeket. Azt azonban, felesleges volna e lapok olvasói előtt részleteznem, hogy az általános szavazatjog magára a német parlamentarizmusra minő hátrányos befolyást gyakorolt. Egyik értekezésünkben bonckés alá vettük a választójognak a német parlament pártviszonyaira gyakorolt befolyását. E fejtegetések ismétlésével nem fárasztom most az olvasót, csak utalok azok eredményeire: az általános szavazatjog megsemmisítette a nagy német fölvilágosodott középosztály politikai befolyását. Választásról választásra jobban megörölte azokat a pártokat, amelyekben a német intelligencia tisztul-

tabb, magasabb, a szabadság s a nagy nemzeti érdekek iránt he-lyesebb érzékkel bíró elemei jutottak volna érvényesülésre, vagy hogy ezek a német képviselőháznak mindössze 14.6%-át foglal-ják el s mind jobban eltörpülnek a kisebb reakeiónárius és radi-kális csoportok tarka seregével szemben. Ezek között két nagy, egységes, jól fegyelmezett tábor képviselőit küldi vissza az általa nos szavazatjog mind nagyobb tömegekben: a szociáldemokratá-kat és a klerikálisokat, úgyhogy e két párt a protestáns Német-országban is a képviselőház többségét alkotja, katolikus tartomá-nyok képviselőinek pedig (s ebben a tekintetben Belgium példája tökéletesen ugyanazt a képet mutatja föl, mint a katolikus német tartományoké) $\frac{3}{4}$ -e a klerikális vagy a szociáldemokrata párt-hoz tartozik.

Németország példája is azt bizonyítja tehát, hogy még a német társadalom kedvező viszonyai között is az általános szava-zatjog megsemmisíti az intelligencia politikai hatalmát, a szélső-ségek tömegébe fojtja a renddel párosult valódi szabadságot és felvilágosodást szolgáló szabadelvű irányt s olyan parlamentet hoz létre, amelyik elvi és személyi tekintetben merőben képtelen arra, hogy átvegye és sikeresen intézze egy nagy nemzet kor-mányzatát.

Németországban is egy nagy autokrata zúdította iaz általá- nos szavazatjog özönvizét a parlamentre, hogy tehetetlenségre kárhoztassa a középosztály liberálizmusát. Ezzel a célzattal dobta Bismarck az általános szavazal jog jelszavát az ámuló Németország szemébe. E célt el is érte, de azután magukkal ragadták őt a fölszabadított daemonok s az általános szavazat- jogból kikerült német parlament szélső pártjainak az állammal, a nemzeti közérdekkel nem számoló törekvései nem egyszer ve- tettek gáncot a német birodalom intézőinek.

Egyszer, rendkívüli körülmények ügyes fölhasználásával sikerült Bülownak német nemzeti blokba egyesíteni s a kleri- kális és szociáldemokrata pártokkal szemben győzelemre vinni a német polgári pártokat. Ez a siker is ephemernek bizonyult. A Bülow-féle blok már csak a történelemé s az ezáltal egy pillanatra megszakított fejlődés a radikális és reakeiónárius extrem irány- zatok felé újból folytatja diadalútját tovább.

Ha ilyen viszonyokat eredményezett az általános szavazat- jog Németországban, csodálkozhatunk-e, hogy hatása Ausztria

nak annyival bonyolultabb és kedvezőtlenebb viszonyai között még sokkalta siralmasabb? Két cikkben (mind a keltő lielyet nyert e könyvben) foglalkoztunk behatóan az osztrák választások eredményeivel. Ismétlésekbe itt sem bocsátkozom s az ott részletesen fölörölt tényekre utalva, egyszerűen konstatalom, hogy:

1. Az általános szavazat jog az egyes népfajok képviselítési arányát csak annyiban módosította, hogy a német kerületek tetemes részét internacionális szociáldemokraták kezére juttatta, míg a többi népfajok szociáldemokrata képviselői egyúttal nacionalista jelleget is vettek föl. Az egyes népfajok kebelében azonban háttérbe szorította a mérsékeltbb, békülékenyebb elemeket az extrem irányzatok javára; kiélesítette a nemzetiségi ellentétet; szenvedélyesebbé, durvábbá telte köztük a súrlódásokat.

2. Minden népfajnál, *de különösen a műveltebbeknél* háttérbe szorította az intelligencia fölfogását és elveit képviselő mérsékeltbb pártokat a demagógia nyersebb eszközeivel dolgozó szélső irányzatokkal szemben, úgy hogy a német képviselőknek 19% -a, a cseheknek 14%-a tartozik csupán a fölvilágosodottabb, mérsékeltbb, politikailag érettebb irányzatok táborába, 29, illetőleg 61%-a radikális és nacionalista túlzó, 19, illetőleg 25%-a szociáldemokrata s a németeknek 33%-a keresztényszocialista.

3. Személyi rátermettség, politikai tanulmány és iskolázottság szempontjából a képviselőházat minden képzeletet felülmúlóan nyomorúságos színvonalra süllyesztette le. Az összes képviselőknek alig fele végzett felsőbb iskolát és meggy művelt ember számba s ezek nagyobb része is a kevésbbé művelt népfajokhoz tartozik.

A helyzet éppen a műveltebb németeknél és cseheknel még az átlagnál is vigasztalanabb. Ezeknél a főiskolát végzett képviselők száma az összes képviselők egyharmadát alig haladja meg. De még ezeknek a műveltebb elemeknek is politikai iskolázottsága és súlya egész jelentéktelen. Alig találunk köztük olyanokra, akik egy nemzet politikai életének vezetésére különösebb hivatottsággal bírnának s az osztrák társadalom azon jeleseinek hosszú sorozata, akiket előtanulmányaik, tehetségeik, politikai múltjuk az osztrák politika irányítására, ez ország kormányzására predesztinálnának, az általános szavazatjog behozatala óla teljesen kiszorult a parlamentből vagy legföljebb a felsőházba vonulva tartja meg politikai szereplésének némi maradványait.

Akár pártjainak programját s a működésüket irányító politikai célokat és törekvéseket tekintjük, akár a szerepet játszó személyek egyéni kvalitásait, szánalmas torzképe az osztrák képviselőház a parlamentnek; nem alkalmas semmi egyébre, mint hogy nevetség tárgyává tegye, lejárassa, kompromittálja a szabad alkotmányosság intézményeit és züllésnek vigye azt a nemzetet, amelyik politikai életének ilyen központja, törekvéseinek ilyen exponense, önkormányzatának ilyen irányítója van.

Hasonlítsuk össze a 60-as és 70-es évek osztrák képviselőházát a mostanival. Akár a pártok elvi irányzatait tekintjük, akár a vezető egyéneket, a sülyedés, a pusztulás megdőbbentő képe társul elénk.

És sehol nincs egy vigasztaló momentum, amely kárpótolna az elvesztettekért.

Sokan hitték, hogy a meddő nemzetiségi civakodásokat fogja eltemetni a tömegek érdekeit képviselő „népparlament”. Hiú remény. Csak egyes nagy városok ipari proletariátusát ragadták magukkal az osztályharc internacionális jelszavai. Mindenütt másutt vibráló erővel élnek a köznép lelkében is a nemzeti törekvések, lüktetnek a faji gyűlölködés szenvedélyei. A nép bizalmához, a népparlamentbe való mandátumhoz vivő út nemcsak az éhes gyomor, de a nemzeti gyűlölség indulat-skáláján is keresztül vezet.

Az osztálygyűlölet szépen megfér a nemzeti gyűlölettel. A szocialista demagógia a nacionalista izgatással megható egyetértésben egyesül. Legfőjebb azzal a különbséggel, hogy előrehaladottabb fajok nemzeti öntudatára zsibbasztólag hat a nemzetközi szociáldemokrácia, a kultúra alacsonyabb fokán lévő fajoknál ellenben a legszélső nacionalizmus mezébe kell bújni a szocializmusnak is. Az erőviszonyok tehát a műveletlenebb, kisebb, excentrikusabb nemzetiségek javára tolódnak el.

Fokozza ezt a hatást az a körülmény, hogy legalább kezdetben a relative műveltebb fajoknál érvényesül egész erővel a demagógia hatalma. Ott söpri el azonnal az intelligenciát. A gazdaságilag fejlettebb s aránylag műveltebb német és cseh köznép dobja magát minden fönntartás nélkül a legszélső demagógia karjaiba. Ez választ előszeretettel olyanokat, akik műveltségi fokukat tekintve, maguk is a köznéphez tartoznak. Gazdaságilag gyengébb, elmaradottabb, excentrikusabb nemzetiségnek legalább ideig-óráig megmaradnak az intelligencia befolyása alatt s ezek sorából va-

lasztják képviselőiket, úgy, hogy nemcsak a lengyel, de a ruthén, délszláv és román képviselők is átlag magasabb műveltségi fokhoz tartoznak, mint a németek és a csehek. Ez a körülmény is a kisebb, elmaradottabb, excentrikusabb nemzetiségnek legalább ideig-óráig bizonyos fölényt biztosít.

Mindent egybevetve a nemzeti politika s a parlamentarizmus reménytelen, végleges csődjének képe tárul szemeink elé Ausztriának a mieinkhez annyira hasonló viszonyai között. Az általános-szavazat jog teljesen tönkretette az intelligencia hatalmát; éppen a műveltebb népfajok politikai vezetésétől megfosztotta azt; nagyra nevelt minden centrifugális, romboló, szélső irányzatot; kizárt a házból minden kiválóságot s olyan képviselőházat eredményezett, amely abszolúte lehetetlenségé teszi a parlamentáris kormányformát s az alkotmányos formák közötti öntudatos, komoly, sikeres nemzeti politikát.

Reassumáljuk a külföld tanulságait: Széles e világon jelentékeny haladás mutatkozik a valódi demokrácia felé. Fejlődik a népek egyetemének anyagi, szellemi és erkölcsi ereje. Hatalmas léptekkel közelednek a művelt nemzetek az általános vagyonsodás és műveltség azon fokához, amely megvalósíthatóvá teszi a politikai értelemben vett nemzeti demokráciát. Közeledünk ehhez az ideálhoz, de sehol nem értük még el azt s a valóban általános, szavazatjognak elhamarkodott megvalósítása mindenütt, kivétel nélkül megbosszulta magát. Még Anglia legkifejlettebb társadalmá sem bírja meg baj nélkül a demokráciának ott megvalósított korlátoltabb fokát sem, a koxlátlan demokrácia pedig a korrupció és demagóg stréberség szomorú szinterévé tette az Egyesült Államok és Franciaország közéletét. Elkedvetlenítette, vagy kizárta abból é ket nagy nemzet társadalmának legértékesebb elemeit, politikai tehetetlenségre kárhoztatta a német nemzet hatalmas, intelligenciáját, Ausztriában pedig olyan kétségbeejtően siralmas állapotokat teremtett, amelyekhez hasonló helyzet egyszerűen: nemzeti öngyilkosság volna mi reánk nézve.

Valamely nemzet parlamentje csak akkor felelhet meg hivatásának, ha pártjainak programjában a legműveltebb, az államélet problémáinak, a nemzet nagy érdekeinek helyes megítélésére legalkalmasabb elemek fölfogása, meggyőződése jut kifejezésre s ha akcióképes, nagy pártok élén a nemzet legkiválóbb, politikai vezetésre leghivatottabb emberei irányítják a közéletet. A parla-

mentáris kormányforma csak akkor szolgálhat a haladás, felvilágosodás, szabadság és nemzeti nagyság javára, ha a nemzet szellemi elite-jének kezébe juttatja a hatalmat.

Hamis csapásra viszi a nemzet önkormányzatát s lejárhatja a parlamentarizmust minden olyan választójog, amely a nemzeti politika céljainak, irányának, elveinek megállapítását nem az értelmiség kezébe teszi le s nem a legkiválóbb államférfiakat juttatja a nemzeti közélet élére.

Már pedig az egész világ tapasztalata mutatja, hogy a valódi általános szavazatjog ma még fordítva végzi el ezt a kettős szelekciót.

Nem is tagadja azt ma már senki sem, aki nem tartja méltóságán alul levőnek a tényekkel, az élet tanításával való foglalkozást, hogy mindenütt a parlamentarizmus sülyedésével járt együtt annak behozatala. Persze a történelem bölcsész lelkinyugalmával szokás erre megjegyezni, hogy hiába, az emberi intézmények nem tartanak örökké, a parlamentarizmus is lejárja magát.

Kát ezt a vizsgálatást akkor sem tudnám valami nagy lelkinyugalommal fogadni, ha végzetem valamelyik nagy kulturnemzet fiává tett volna. Mert hiszen minden eddig ismert kormányforma között a renddel párosult szabadság, a fölvilágosodás, a nemzetek szabad fejlődésének ügyét legcélszerűbben a parlamenti kormányzat szolgálja. Mint minden emberi intézménynek, van számos árnyoldala ennek is, de azért nem ismerünk mást, ami azt csak féligmeddig is pótolni képes volna. De akkor mégis, némi vizsgálatást lelhetnénk abban a gondolatban, hogy nagy nemzetek életereje minden jogi formánál nagyobb hatalom, elpusztíthatatlan élő valóság, amely diadalmasan fogja túlélni alkotmányos intézményeinek válságait.

De mi nem angolok, németek, vagy franciák, hanem magyarok vagyunk; ennek a maroknyi nemzetnek tagjai, amelyik csak parlamentjében élhet nemzeti életet, érvényesítheti saját akaratát. Nekünk nemzeti létünk függ parlamentarizmusunk virágzásától. Nemzeti létünk elpusztulásáért pedig nem kárpótolhat a kerek világon semmi sem.

Ha magyarok akarunk maradni, ha mint nemzet akarunk élni, a magyar parlamentáris kormányzatot fenn kell tartanunk s a tekintély, megbecsültetés és hatalom mind magasabb polcára kell fölemelnünk, mert a mi nemzeti létünknek, a mi nemzeti cse-

lekvésünknek egyedüli exponense ez s ha parlamentarizmusunk gyógyíthatatlan betegségbe esik, a nemzet pusztul belé.

Ezzel a ténnyel s az ebből merített gyötrő aggodalommal szemben semmiféle történelem-filozófia, semmiféle külföldi példa nem nyújt vigasztalást. S ha él még bennünk őseink hazafiságának és államalkotó erejének egyetlen szikrája, akkor nemzeti életünk minden problémájánál s ennél az alapvető kérdésnél inkább, mint bármely másnál, az az egyetlen szempont kell, hogy irányadó legyen reánk nézve: mivel szilárdítjuk, erősítjük, teszszük hatékonyabbá a magyar parlamentarizmusban nyilvánuló nemzeti önrendelkezési jogot?

Ez a nagy irányadó szempont kettős föladat elé állít bennünket: Egyfelől mentől szélesebb alapot kell vetnünk a nemzeti önkormányzatnak. Biztosítanunk kell annak számára mentől szélesebb rétegek tevékeny rokonszenvét. Jogot és felelősséget kell adnunk a nemzet egyeteme mentől nagyobb részének. Másfelől azonban meg kell azon a határon államink, amelyen túllépve, erre ma még meg nem érett tömegek kezébe tennők le a nemzet sorsának intézését s a tömegek hiszékenységgel, illuzióival, szenvedélyeivel visszaelő kalandoroknak szolgáltatnók ki a nemzetet.

Sokszor halljuk a szemrehányást: nagy mulasztás volt mit sem tenni e téren 1867 óta. Tökéletesen igaz. Nagy és súlyos mulasztás terhe nyomja mindannyiunk lelkét. Azért is, mert mit sem tettünk a választójog fokozatos kiterjesztése körül. De nem főleg ezért. Elsősorban azért, mert abban az irányban nem teljesítettük hivatásunkat, hogy megteremtsük a valódi demokrácia természetes előfeltételeit, mert elmulasztottuk azokat a kötelességeket, amelyek a nép szélesebb rétegeinek anyagi és kulturális haladása, főleg pedig politikai nevelése terén hárultak volna reánk.

Bárki mit mondjon is: az alsóbb néposztályok kereseti viszonyai szempontjából igen nagy a haladás. A munkabérek óriási emelkedése módot nyújtana reá, hogy megvalósítsuk a politikai nagykorúságra érett valódi demokrácia előfeltételeit. De vájjon megtörténik-e csak csekély része is mindannak, ami szükséges Tolna, ha azt akarjuk, hogy a munkásosztály valóban javára fordítsa a magasabb munkabér előnyeit? Foglalkozunk-e úgy, amint kellene, a munkásosztály megélhetési viszonyaival? Történt-e a budapesti botrányos lakásviszonyok megszüntetésére csak félig-meddig is hatékony intézkedés? Megadjuk-e a munkásnak a tisz-

tességes emberi és családi éleinek előfeltételeit, amelyek nélkül hiába kívánjuk tőle, hogy magasabb és tisztultabb igények kielégítésére fordítsa emelkedő jövedelmét. Hát nem a mi indenciaciák kényszeríti-e reá, hogy csapszékek bűzhödt légkörében saját vesztére s a közérdek kárára költse el keresetét?

Menjünk tovább. Tettünk-e eleget a kultúra terjesztése terén? Mindaz, ami az általános műveltség terjesztésére fordított, járt-e a hozott áldozatokkal csak némileg is arányban álló eredménnyel? Állami intézeteink nagy része nem áll-e nagyon messze a joggal megkívánható színvonal alatt? Nem költünk-e milliókat részben minden kritikán aluli felekezeti iskoláknak fölségélyezésére s üdvös működésre képtelen tanítók fizetésének kiegészítésére? És vájjon, az első mélyreható kísérletet, amely a népnevelés alapos javításának előfeltételeként állami képesítő vizsgától tette volna függővé a tanítói oklevelet, nem söpörte-e el egy kormányváltozás? Mert minden jónak legnagyobb ellensége a jobb.

S végül, ami talán mindennél fontosabb: betöltötte-e a magyar intelligencia csak némi csekély részben is azt a nevelő és vezető hivatást, amelyet minden nemzeti társadalom műveltebb rétegeinek teljesíteniük kell, ha méltóknak akarnak bizonyulni a szabad alkotmányosság áldásaira?

A magyar népet olyan magas intelligenciával és erős ítélőképességgel áldotta meg a jó Isten, amely a fölvilágosítás, a tanácsadás, a vezetés munkáját az élet minden viszonyai között könnyű és hálás feladattá teszi. Olyan csekély fáradtságba kerül és olyan bőven termi áldásos gyümölcsét! És — közvetlen tapasztalásból beszélek — mindenütt, ahol a helyzet még el nem fájt, a hazánkban lakó nem magyar ajku nép is fogékony lélekkel és hálás szívvel közeledik azokhoz, akikben az élet minden viszonyai között jó barátira és megbízható tanácsadóra talál. A magyar intelligencia tudta volna és tudná őket vezetni ma is. Egy kis következetes gondozással ellensúlyozni tudná a demagógia ámitásait. Ez volna a haladás útja, ez lenne tettekben nyilvánuló demokrácia, ezzel tennők demokratikus intézmények számára alkalmassá a talajt s éppen ez az, amiben nem ütjük meg a mértéket és olyan siralmasan kihúzzuk magunkat az alkotmányos szabadsággal járó köteleességek teljesítése alól.

Ha frázisokról van szó, demokraták vagyunk mindannyian legalább is annyiban, hogy gyáván meghátrálunk mások de-

mokratikus jelszavai előtt, de amint arra kerül a sor, hogy az életben alkalmazzuk a demokrácia követelményeit, amint a gyakorlati politikában kell érintkeznünk a néppel, a legcínikusabb göggel, lenézéssel, semmibevétellel bánik azzal, pártállására való tekintet nélkül jóformán mindenki. „Stimmvich”-nek tekinti azt a divatos fölfogás minden táborban. Sehol sem inkább, mint a radikálisoknál, ahol az ámítás, a hazugság és terror nemtelen fegyvereivel hajtják az „elvtárs”-t az izgatók járma alá. A nép felvilágosítását, politikai nevelését elhanyagolják minden oldalon; amidőn pedig üt a választás órája, a legerkölcstelenebb korteszközökkel igyekszik azt minden párt saját céljaira fölhasználni.

Ez a nagy mulasztás nyomja mindennél inkább vállainkal; ezért lesz nehéz felelni a történelem ítélőszéke előtt; ez teszi olyan nehézzé mai feladatunkat, amidőn a választójog reformját a nemzet sorsának kockáztatása nélkül nem halaszthatjuk tovább s egy nagy lépést kell előre tennünk, anélkül, hogy idejekorán megvalósítottuk volna a politikai jogok kiterjesztésének előfeltételeit.

Abban a tekintetben nem lehet nézeteltérés azok között, akik íi magyar képviselőválasztásokat az életből ismerik, hogy az ország tetemes részében jelenlegi választóközönségünk nagy része is messze alatta áll annak az értelmi színvonalnak, amely nélkül nem képzelhető öntudatos, saját lábán járó demokrácia. Komoly politikai érvek mérlegelésére képtelen és a legkülönbözőbb, de egyaránt erkölcstelen és veszélyes politikai kortesfogások állal irányíttatja szavazatát. Etetés, itatás és megvesztegetés pártkülönbőség nélkül szerepel a magyar választásokon. Hatósági és egyházi nyomás, az izgatók terrorizmusa s a legvastagabb hazudozások, hitegetések és ámítások választásainknak megannyi visszataszító tünetei. Ezek közepette a magyar intelligencia csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudja a jelenlegi választóközönség körében is megtartani vezető szerepét.

Ha pedig azt a további kérdést tesszük vizsgálódásunk tárgyává: kik azok, akik a választójog kiterjesztése esetén fognak politikai jogokban részesülni, úgy — fájdalom — társadalmunk több mint félszázados fejlődése csak egyetlenegy olyan tényezőt tudott életre kelteni, amelyik a politikai jogoknak gazdasági és szellemi előfeltételeivel rendelkezik. Az ipari munkásosztály ez, amelyiknek kereseti viszonyai módot nyújtanának emberhez méltó existenciára, foglalkozása s egyesületi élete kifejleszti és

tágítja értelmi képességeit s ha ma sok tekintetben alatta áll is ínnak az értelmi és erkölcsi színvonalnak, amelyre valódi modern demokrácia önjogú polgárának el kell jutnia s ha gyermeki hiszékenységgel hallgat is a szenvedélyeinek hízelgő ámitás szavára, kétségtelenül olyan értéket és erőt képvisel, amelyiknek érvényesülnie kell s amelyik a szabadság és a politikai élet nevelő hatása alatt fejlődni fog és idővel be fogja váltani a hozzáfűzött reményeket.

Ez az egy olyan tényező, amelyik, ha újabb harcot, surlódási, nehézségeket hoz is közéletünkbe, de pozitív erőgyarapodást jelent. A leendő választók nagy zöme ellenben, — tisztelet a kivételeknek — a legjobb esetben is a jelenlegi választók legkevesebb politikai érettséggel bíró részéhez hasonlítható. A szavazati jognak kiterjesztése fokozni fogja tehát az ezek politikai szereplésével máris együttjáró bajokat, nehézségeket és visszataszító jelenségeket s ha egyszerre rázúdítjuk az államéletre a felnőtt férfilakosság egész tömegét, föltétlen bizonyossággal megkapjuk mi is iizokat a jelenségeket, amelyek Ausztriában csak a parlamentarizmust teszik tönkre, minálunk megölnék magát a nemzetet.

Ha egyszerre akarunk nagy tömegeket politikai jogokkal fölruházni, ezt a nemzet legszentebb érdekeinek fölládozása nélkül csak az egyenlőség rovására tehetjük. Csakis többes szavazati jog, kúria rendszer, vagy a közvetlen és közvetett szavazás kombinálása útján menthetjük meg a műveltebb néprétegek jogos befolyását; ellenkező esetben a politikai életre ma még abszolúte meg nem érett tömegek, helyesebben az ezek hiszékenységevel visszaélő felekezeti-, faji- és osztályvizgatas ragadja kezébe a hatalmat s hoz a magyar nemzetre biztos végveszélyt.

Fájdalom, ezeket a garanciális intézményeket ellenszenvvel fogadta a közfelfogás, de azért önkéntelenül érzi ezt az igazságot jóformán minden magyar ember s hazafiúi lelkiismeretének megnyugtatóására a teljes általános szavazati jog veszélyeivel szemben egyéb garanciákat keres.

Élsősorban szerepel ezek között az íj^s-olyasás kelléke. Általában komoly garanciát látnak benne; az én nézetém szerint édes keveset ér. Maga az a tény ugyanis, hogy valaki valamennyire képes írni és olvasni, egyáltalában nem nyújt garanciái, hogy az illető a műveltségnek és ítéloképességnek azzal a minimumával rendelkezik, amely politikai jogok észszerű gyakorlásához mel-

lőzhetetlenül szükséges. Hányan vannak, kivált nemzetiségi vidékeken, olyanok, akik jól, rosszul megtanultak valamennyire írni és olvasni anélkül, hogy e képességük segélyével csak a legyszerényebb mértékben is tovább fejlesztették volna értelmüket:

De meg az írás-olvasás tudásának megállapítása a gyakorlatban igen nagy nehézségekbe ütközik. Vagy olyan csekély próbát kell a választónak e tudományából kiállania (például a szavazólap kitöltése), amely teljesen értéktelen, vagy pedig valamely vizsgafélét letennie, amely a legnagyobb mértékben aggályos, diszkrecionális hatalmat ad az összeíró vagy a választást vezető-kezek kezébe s jóformán azok önkényétől teszi függővé sok százezer honpolgárnak választójogát.

Végül pedig, — s ezt a körülményt különösen ajánlom mindazok figyelmébe, akik az írni-olvasni tudók számára alapítják számításukat — ez a szám már a közel jövőt tekintve is egészen illuzórius. Hiszen mi sem könnyebb, mint a még el nem aggott férfiak nagy részét megtanítani az írás-olvasásnak itt számba jövő szerény mértékére. A legnagyobb eréllyel fognak e föladathoz látni éppen a legveszélyesebb körök, a szervezett, felekezeti, nemzetiségi és osztályharc intézői. Tömegesen fog éppen a legaggályosabb választók száma szaporodni s arra fogunk ébredni, ha nem az első, hát a második általános választás alkalmával, hogy halomra dől az írás-olvasás kritériumában keresett minden garancia.

A második garanciális kellék az állandó külön lakás föl tétele. Fájdalom, a mi viszonyaink között ez is nagyon nehezen alkalmazható. Vidéken, mezőgazdasággal foglalkozó népesség között igazán csak az útszéli csavargónak nincs állandó lakása; nagyobb városainkban, főleg Budapesten tartózkodó iparos népességünk pedig olyan vigasztalan lakásviszonyok között él, hogy jóravaló ipari munkásaink nagy részének lakása jó részben a viszonyok kényszere folytán a legprimitívebb igényeknek is messze alatta marad.

A mezőgazdasági munkásosztály gyöngébb elemei is szavazati joghoz jutnának tehát az állandó különlakás kritériuma alapján, míg ugyanez a rendelkezés kizárná a politikai jogokból az ipari munkásosztály javának tetemes részét is.

Ebből a világeért sem következik az, hogy ejtsük el ezt a kritériumot. Ellenkezőleg: azon az igazságon, hogy a nagyvárosi

népesség egész sorsára, gondolat- és érzelmvilágára irányadó befolyást gyakorol, ha tisztességes otthonnal rendelkezik, az a szomorú tény mit sem változtathat, hogy a mi nagyvárosi munkásosztályunk ma még a megelégedett emberi egzisztencia ezen nélkülözhetetlen előfeltételével sem bír. E körülménynek a választójog megállapításánál való tekintetbe vétele nemcsak érdemileg indokolt, de abból a szempontból is helyes, hogy további impulzust adhat a munkásosztály lakásviszonyainak javítására. Ha nem le kell belőle vonnunk azt a konzekvenciát, hogy a lakás, mint garanciális kellék faluhelyen nem elég hatékony, városokban pedig olyan korrektívumra szorul, amelyik a rendes foglalkozással bíró képzett ipari munkásnak megfelelő lakás hiányában is biztosítsa a választójogot.

Sokkal fontosabb és hatékonyabb kritériumokat kell tehát keresnünk, hogyha az általános szavazatjog okozta biztos züléstől és elbukástól meg akarjuk menteni a nemzetet.

Ezek egyike a magasabb korhatár.

Különös, hogy az utolsó 120 esztendő alatt gombamódra elszaporodott alkotmányok gyakran állapítottak meg magasabb korhatárt a passzív választójog szempontjából, de a nagykorúságot meghaladó korhatárhoz tudtommal sehol nem kötötték az aktív választójogot. Nem idegen a magasabb korhatár fogalma a törvényhozók előtt, de csodálatosképpen a passzív választójognál alkalmazták azt, ahol hatálytalan s nem az aktívnál, ahol eredményt értek volna el vele.

Hogyan áll ugyanis a dolog? Nagy átlagokban beszélve, az emberek zömére vonatkoztatva, kétségtelen igaz: a magasabb korról járó több élettapasztalat megfontoltabbakká, higgadtabbakká teszi az embereket, erősíti ítélőképességüket. A 20 éves emberek zöme hevesebb, izgathatóbb, megfontolatlanabb lesz, mint a 30 éveseké, ezeké pedig, mint a 40 éveseké. Csak meglelt emberből álló választóközönség föltétlenül több átlagos józan ítélőképesség- és politikai érettséggel fog tehát bírni, mint a 20 éveseké.

Mindenféle vérmérséklettel, jelleggel, gondolkodásmóddal bíró egyes emberek azonban találhatók minden korosztályban. Éppen úgy akad megfontolt, higgadt, érett gondolkodású a 20 évesek között, mint szenvedélyes, fölizgatható, könnyelmű politikus az aggyastyánok soraiban. Hiába kötjük tehát bárminő kor-

határhoz a passzív választójogot. Ha a választók többsége szélsőségre hajlik, a szenvedély hangját követi, minden korosztályban fog találni neki megfelelő képviselőt.

Ha tehát az akarjuk, amint joggal akarhatjuk, hogy a nemzet törvényhozásában érvényesüljön a több élettapasztalattal járó nagyobb higgadság és érettebb megfontolás, akkor az aktív választójogot kell magasabb korhatárhoz kötnünk.

Ha 30 évhez kötjük azt, úgy nézetem szerint egyáltalán nem érhet az a szemrehányás, hogy kizárjuk a politikai jogokból az erőteljesebb, energikusabb, fiatalabb elemet. A 40 éven aluli férfinak előtte áll még az élet, teljes erőben lüktet benne az embert előre hajtó életerő s normális viszonyok között sokkal a 40 év után mutatkoznak egészséges férfiúban az energia és cselekvési vágy gyengülésének első nyomai. Másrészt pedig mi sem természetesebb, mint hogy ha az állam megkívánja polgáraitól, hogy vegyenek némi oktatást az élet iskolájából, szerezzenek saját magánéletükben némi élettapasztalatot, tanuljanak a körülöttük lefolyó események nyitott könyvéből, mielőtt irányítólag szólának bele nemzetek sorsának intézésébe.

Hiszen, amint egyszer abból a helyes elvből indulunk ki, — s ezt Magyarországon egy-két utradikális ábrándozón kívül senki sem vonja kétségbe, — hogy nem velünk született jog a választójog, hanem megbízatás, amelyet azoknak ad az állam, akiket erre méltóknak ítél, mi sem természetesebb, mint hogy ha akkor, amidőn kiterjeszti ezt a megbízatást mindazokra, akik az elemi műveltségnek minden honpolgárra nézve hozzáférhető mértékét megszerezték, ennek kiegészítése gyanánt a valamivel érettebb korral járó nagyobb ítélőképességgel kívánja meg az állam azoktól, akik magas műveltséget nem szerezhettek.

Nem támadható meg ez az álláspont a legradikálisabb, általános szavazatjog elvi alapjáról sem. Hiszen olyan kritérium ez, amely mindenkivel és minden társadalmi osztállyal szemben érvényesül, úgy hogy nem érinti a társadalmi osztályok relatív erőviszonyát, nem jelent hátrányt a proletariátusra nézve, hanem a választóik minden osztályából egyaránt eliminálja azokat az elemeket, amelyek politikai jogaikkal kevésbé érett fölfogással élnének. Ezzel pedig nemcsak a közérdeknek tesz szolgálatot, hanem a jól fölfogott osztályérdeknek is.

Végül talán meglepően hangzik, de kétségtelen tény, hogy a világerő sem olyan nagy változás ez a jelenlegi állapottal szemben, mint első tekintetre gondolnók. Mert hiszen igaz, hogy ma papirosan a 20 éves kor már megadja a választójogot. De mai censzos rendszerünk mellett eltekintve azon nagyobb műveltségűektől, akik számára 24 éves korral meg lehetne adni jövőre is a választójogot, csakis azok jutnak fiatal korban a választói névjegyzékbe, akiket kora ifjúságukban önálló vagyonhoz juttat szülei halála, vagy valamely más kivételes eset. Úgy, hogy — s erről meggyőződhetik mindenki, ha valamely választókerület névjegyzékét átlapozza — különösen faluhelyen a 30 évesnél fiatalabb választók száma az összes választók számának csekély hányadát teszi.

A 30 éves kor mellett második garancia gyanánt megfelelő értelmi kvalifikációt: a 6 osztályú népiskola elvégzését kell megköválnünk. Megfelelően szervezett 6 osztályú népiskolának, vagy ezzel legalább is egyenlő értékű más tanintézetnek sikeres elvégzése kétségtelenül fejleszti annyira az értelmet s nyújt annyi módot a gondolkodásra, véleményalkotásra és továbbképzésre, hogy ebben, 30 éves életkor és állandó tisztességes kereset mellett találhatunk bizonyos megnyugvást és garanciát. Elsősorban erre kellene tehát választójogunkat alapítanunk, dacára annak, hogy népnevelési intézményeinknek eddigi állapota mellett az ország népességének csak kisebb része szerezhette meg ezt a kvalifikációt.

Népiskoláink tetemes részében nincs is rendszeres oktatás az V. és VI. osztály tárgyaiból. De ahol van is, az ezen osztályokba tartozó tankötelesek nagy része nem látogatta kellő pontossággal az iskolát s a hatodik osztály sikeres elvégzése kellő garanciát nyújtó komoly vizsgálat útján nem konstataztott, úgy hogy ezt a jelenlegi felnőtt lakosságnak talán csak kisebb része fogja megfelelően igazolhatni. A választójogi törvény meghozatalával kapcsolatban kell tehát népiskola ügyünk fejlesztéséről gondoskodnunk. Komoly ellenőrzést kell szervezni abból a szempontból, hogy konstataztassanak azok a népiskolák, amelyekben megfelelő módon tanítják a két felsőbb osztály tananyagát és akként kell a VI. osztály zárvizsgáját szervezni, hogy a választójog alapjául szolgáló végbizonyítványnak komoly értéke legyen.

Mindez végeredményeként meg fogja valósítani az általános szavazójogot, be fogja a választóközönség soraiba juttatni a

nemzeti társadalomnak nagy zömét, de hosszabb idő alatt, fokozatosan, oly módon, amely időt, tért és alkalmat nyújt a magyar intelligenciának arra, hogy a nép anyagi, szellemi, erkölcsi színvonalának emelése körül teljesítse kötelességeit.

A közbeeső időre pedig szavazatjogot kell adnunk azoknak, akik, ha nem is rendelkeznek ezzel a szellemi kvalifikációval, foglalkozásuknál, vagyoni viszonyaiknál, vagy egyéb különösebb egyéni értéküket igazoló körülményeiknél fogva (például altiszti rang a katonaságnál, hosszú szolgálat ugyanazon munkaadónál, stb.) érdemeseknek látszanak erre az állami megbízásra. A cenzusnak újabb, jelenlegi viszonyainkhoz simuló módját kell tehát életbe léptetnünk. Olyant, amely haladást jelentsen a jelennel szemben s a mostani választókon kívül a képzett ipari munkások zömének s a választójoggal nem bíró egyéb néprétegek kiválóbb tagjainak adja meg a szavazatjogot.

Ha így járunk el, akkor már most, egy csapásra jelentékenyen emeljük a szavazók számát s ha e szám alatta marad is a Kristóffy-féle 2,600.000-nek, aminthogy — ha jót akarunk — messze alatta kell is maradnia, ne kicsinyeljük ennek horderejét. Hiszen jól tudja mindenki, aki az idevágó viszonyokat az életből ismeri, minő nehéz probléma vár a magyar intelligenciára most is, hogy sikerrel tudja érvényre juttatni a nemzet állandó érdekeit egyedül biztosító következetes, igaz, megfontolt magyar nemzeti politikát. Ha most a jelenlegi választóknak csak 40—50%-ával emeljük is egy csapásra a választók számát, mennyire erősödik ezzel minden centrifugális erői

Az Isten szerelmére gondoljuk meg, mi minden forog kockán. Egy elhamarkodott lépés, egy könnyelmű ugrás a sötétbe minő helyrehozhatatlan, örök időkre szóló végleges rombolást okoz. Ezer esztendő alatt felgyült nemzeti kincsnek vagyunk letéteményesei; őriznünk kell azt s amit annyi munka, annyi dicsőség, annyi vér és annyi szenvedés alkotott, azt a könnyelmű ideológia, vagy a népszerűséget féltő gyávaság egy önfeledt pillanatában nem szabad romba döntenünk.

Nincs számottevő ember, aki egy ezredév organikus fejlődését a radikalizmus özönvizébe akarná fullasztani; aki csak komoly ember Magyarországon, a történelmi alapokon való organikus fejlődést kívánja és hirdeti. Hát kérdem: nem megyünk-e

el a maximumáig annak, amit organikus fejlődésnek nevezhetünk, ha azonnal fölemeljük a választók számát a mai számnak talán másfélszeresére, tért nyitunk a képzett ipari munkásosztály érvényesülésének s emellett intézményszerűleg biztosítjuk az automatikus úton való további haladást, amely az általános műveltség terjedésével karöltve szaporítja a választók számát s fokozatos, szerves fejlődés útján valósítja meg a valódi szabadságra képes demokráciát.

Az általános választójog és a dinasztia.

Írta: Tisza István.

Dinasztikus szempontokból kezdeményezték Magyarországon a radikális választójogot azok a kormányférfiak, akik a magyar intelligencia törekvéseivel szemben kerestek ebben menedéket.

Sok tekintetben érthetjük eljárásukat. Hiszen tényleg a csalóka jelszavak által káprázatba ejtett magyar intelligencia politikai aspirációi idéztek föl bonyodalmakat, zsidbasztották meg a monarchia akcióképességét, fenyegették nagyhatalmi állását. Azé a magyar nemzeté, amely éppen az utolsó évtizedekben nyerte vissza önrendelkezési jogát és élvezhette a dinasztiaival való politikai összhang áldásait, amely előtt évszázadok szenvedései és meddő küzdelmei után végre ismét szabaddá lett az út, a fejlődés, az érvényesülés diadalmas haladásának útja, csak éppen a király és a nemzet között létrejött béke alapföltételeinek bolygatásától kellett volna tartózkodnia. Messze vinne célunktól annak a kérdésnek taglalása: miként történhetett, hogy a nemzet alig 30 évi soha nem remélt arányú haladás után erről a biztos útról lesodortatott? KLtudriánk mutatni, milynagy,„fész£ volt a politikai ingatagság és meggondolatlanság e szomorú tényében is parlamenti életünk elfajulásának, amely tehetetlenségre kárhóztatta a józan többséget s erőtlenné, hiteltvesztetté tette, diszkreditálta a nemzet szemei előtt a Deák-féle igazi nemzeti politikát.

Elég a tényt konstatálnunk. Alig 30 évvel a kiegyezés megkötése s közvetlenül a millenáris ünnepélyek után, amelyek anyagi és szellemi erőben, politikai súlyban és tekintélyben meg-

növekedett, nagy célokra, férfias munkával, öntudatosan törekvő, haladó nemzetnek képét tárták a világ elé s a király és nemzet közötti teljes összhang ünneplésében a 67-iki kiegyezés betetőzésének és apotheozisának látszottak, csalóka jelszavak lidércfénye téríti el az erőgyűjtés, építés és érvényesülés nemzeti reálpolitikájának biztos talajáról a nemzetet. Az az uralkodó, aki ifjú korának megpróbáltatásai után, évszázadok tradícióival szakítva, a magyar nemzettel való teljes kibékülésnek, a magyar nemzeti állam érvényesülésének talpkövére építette föl a dinasztia politikáját, aki férfikorának eseménydús évtizedei alatt gyönyörködhetett ez új politikának trónra és nemzetre egyaránt áldásos gyümölcseiben, hajlott korában újból a magyar nemzet törekvéseivel kerül ellentétbe és az előtt a nagy kérdés előtt találja magát, vajjon nem téves utakon járt-e, amidőn a monarchia sorsát oly nagy részben a magyar nemzet kezébe tette le.

Lehet-e csodálnunk, ha fölmerült s megfontolásra talált a gondolat, vajjon nem lehetne-e más, szunnyadó erők fölszabadításával ellensúlyozni a magyar intelligencia agresszív törekvéseit? És vajjon, ha tetté vált volna ez a gondolat, ha reánk szakadt volna a teljes politikai radikalizmus mindent elsöprő áradata, vajjon szabad lett volna-e e trónt és nemzetet egyaránt megrontó katasztrófaért másban keresnünk a hibát és vajjon nem azokat érte volna-e elsősorban a felelősség, akik hamis jelszavak útvesztőjébe és szükség nélkül földézett konfliktusok öngyilkos erőpróbáiba vitték bele a nemzetet.

A gondolat nem vált testté, a kísérlet nem fejeztetett be. Királyunk bölcsessége, mérséklete, béketűrése elhárította a csapást s ma már a korona részéről jövő minden presszió nélkül oldhatjuk meg a választójogi reform nagy föladatát. Azt a tényt azonban, hogy a reformot a korona hozta napirendre, hogy a magyar intelligenciával való meghasonlás pillanataiban, ennek megtörésére a választójogi radikalizmust játszotta ki, meg nem történné tenni nem lehet. Megmarad az mint tanúiság a múltból és intelem a jövőre. Megmarad és kötelességünkké teszi, hogy az általános szavazatjognak a dinasztia szempontjából beálló következményeit elfogulatlan tárgyilagossággal vegyük bonckés alá.

Azok a kormányférfiak, akik ezt a tanácsot adták a koronának, azon hiszembem tették ezt, hogy a nemzeti érzést s ezzel a nemzeti és faji ellentéteket is a nagy néptömegek üres gyomrába

lehet belefojtani. Hallgattak a történelmi materializmus tanításaira; önkéntelenül, talán öntudatlanul Marx tanítványainak csapjunk föl. Elhitték neki, hogy kizárólag gazdasági kérdések és osztályérdekek irányítják a néptömegeket. Tegyük őket úrrá a törvényhozásban s a meddő faji harcokat és nemzeti aspirációkat társadalom gazdasági érdekeinek komoly gondozása s az állami szükségletek kielégítése fogja fölvaltani.

Ma már kár volna erre a föltevésre sok szót vesztegetni. Hiszen megtörtént a kísérlet Ausztriában: ott áll az eredmény mindnyájunk szeme előtt. Soha elméletnek csattanósabb cáfolatot nem adtak az események, soha tudósok önhitt tanítételeit az élet vaskeze kéllelhetlenebb brutalitással nem tépte szét.

Él és uralkodik az általános szavazatjog Ausztriában. Teljes érvényre emelte a nyers tömegeket. Elsöpörte az értelmiség politikai uralmának utolsó foszlányait. Hát vájjon elsöpörte-e ezzel együtt a nemzeti ellentéteket, a centrifugális erőket is? Vájjon nem azt látjuk-e, hogy teljes erővel megmaradtak s egymásra törnek a régi szenvedélyek, hogy úgy, mint eddig, nemzeti, faji alapon szervezkednek s foglalnak állást egymással szemben a pártok a „népparlament”-ben is? nemzeti törekvések dominálják az osztrák parlamenti életet ma inkább, mint valaha, ezek mellett az államérdekre való tekintet teljesen háttérbe szorul s különböző nemzetiségi sérelmek és aspirációk miatt ismétlődő obstrukciók akasztják meg az alkotmányos gépezetet. Legalább is anynyira dominálják tehát faji ellentétek Ausztria közéletét az általános szavazatjog uralma alatt is, mint azelőtt s annak hatása csak ia.bban konstatálható, hogy növekedett az ellentétek éle, szenvedélyessége és tarkabarkasága s a parlament általános színvonalának súlyedésével súlyedt e nemzeti törekvések színvonala is.

Az éhes gyomor nem emésztette meg a nemzeti szenvedélyeket. Ellenkezőleg: egymás erejét hatványozó, romboló hatalommá egyesültek ezek a gyomor szenvedélyeivel s a mandátumért folyó küzdelemben a demagógiának azon válfajaié lett a győzelem, amelyek egyaránt föl tudták korbácsolni a faji, a vallási és az osztálygyűlöletet, romboló működésre keltve föl a néptömegek lelkében szunnyadó minden államellenes erőt.

Végzetes tévedés volt tehát a nemzeti érzés, a nemzeti törekvések gyengülését várni a demokratikus reformtól. Csak szilajabbá, féktelenebbé teszi az a néplélek ez indulatait.

Talán egy másik eszme, egy másik remény is lappangott e kísérlet mögött. Az a gondolat, amely arra indította elmúlt idők nagy uralkodóit, hogy az előjogokkal bíró osztályok ellen a néppel való szövetségben keressék az erőt. Az a gondolat, hogy a király a népnek nyújtson védelmet s tőle várjon segílyt az urak ellen, — koronának és köznépnek ez a kézfogása a közös ellenség feje fölött, az a fölfogás, amely Mátyás király történelmi alakjával elválhatatlanul össze van forrva, s amely arra indította IV. Henriket, hogy büszkén nevezze roi des gueux-nak magát, visszhangot kelthet ma is az uralkodók lelkében, rezgésbe hozhatja az uralkodói hivatás legnemesebb fölfogásának érzelmi húrjait.

De vájjon, ami fejedelmi kötelesség és világtörténelmi szükségszerűség volt a múltban, megtartotta-e létjogosultságát a jelenkor változott viszonyai között? Vájjon nem végzetes következményekkel járó anakronizmus volna-e, ha a műveltebb társadalmii osztályok gyengítésére törne a fejedelmi hatalom? Hiszen rég megszűntek már azok az előjogok, amelyek ólomsúllyal neheztedtek a nagy néptömegekre és megsibbasztották az állam erejét. Romjaikon diadalmasan épült föl a törvény előtti egyenlőségnek s az államhatalom tekintélyének modern épülete. Nincs ma már hatalom egyesek és osztályok kezében, amellyel szolgáltságba hajthatnának más osztályokat s minden partikuláris erővel szemben ellenmondás nélkül érvényesül a jogrend, az egységes állam szuverén akarata.

Legyőzött a közös ellenség. Nemcsak az intézményekből, a lelkekből is kiveszett az előjogokon alapuló osztály-uralom minden gondolata.

Most kezdi Krisztus tana igazán meghódítani a világot. A nagy francia forradalom tisztító tüzéből emelkedett ki diadalmasan az emberi egyenlőségnek, emberi méltóságnak érzete, az emberszeretet, az igazi humanizmus tisztultabb, nemesebb világnézlete.

A mi modern társadalmunkban nincs e névre méltó ember, aki közönyösen menne el embertársainak szenvedései mellett, aki elzárkóznék az *általános* emberi haladás jogos követelményei elől. Ha van valami, amiben korunk minden elődjének föltötte áll, úgy annak a gondolatnak érvényesülése az, hogy az emberiség haladása a nagy tömegek testi-lelki jóvoltának emelkedése nélkül nem képzelhető. Mentől magasabb fokán állanak egyesek és osztályok

a műveltségnek, annál erősebben ragadja meg őket a társadalmi élet problémáinak és saját hivatásuknak altruista fölfogása; annál kevesebb ellenállásra találnak lelkükben annak a nemzeti közérdeknek nagy szempontjai, amelyet a művelt világ nagy részében a rendi előjogokon diadalmaskodó fejedelmi hatalom fegyvereinek kellett még nem is oly régen érvényre emelniök.

Megszűnt az elnyomás; megszűnt a védelem szüksége. Ennek érzetét az alsó néposztályokban is az uralomvágy szenvedélye foglalja el. Hovatovább, annál öntudatosabb uralomvágyé, amelyik saját kezébe kívánja ragadni a hatalmat, hogy annak segítségével az alsó néptömegek osztályuralmát állapítsa meg s megvalósítsa szocialista radikalizmus ideáljait.

Ezek között a trón lerombolása foglalja el egyik első helyet. Védelmet nem kér ma már a köznép a királytól. Segítséget szívesen fogad el tőle, ha erre az alkotmányos élet súrlódásai közben alkalom kínálkozik. Ad hoc szövetségre léphet a királyokkal e súrlódások, meghasonlások válságos pillanatában. Segítségével nyerhetnek csatákat a királyok, de a fejedelmi hatalom pyrrhusi győzelmei ezek. Trón, oltár, rend, valódi szabadság, kultúra és haladás természetes támaszai fölött juttatják diadalra a rombolás, a fölforgatás daemonait.

A nemzeti intelligencia alkotmányos jogai, szabadelvű és nemzeti törekvései okozhatnak itt-ott súrlódást és kellemetlenséget. Veszélyt a trónra nem ezek jelentenek többé. Azok a fölforgató tendenciák fenyegetik a dinasztikus érdekeket is, amelyek materializmus, az istentagadás, az önzés és gyűlölet sivár világnézetével mételyezik meg az emberiség lelki éfétés a főkvesztett szenvedélyekre, a gyűlölet romboló munkájára alapítják uralmukat.

Ezekben rejlik az igazi ellenség, az igazi veszély. Mindazt, ami rendet, békét, nyugalmat, gazdasági és kulturális haladást jelenthet az emberiség egyetemére nézve, ez az ellenség fenyegeti. Ezzel szemben kell kezdet fognia az emberiség legszentebb javait megvédelmezni hivatott minden tényezőnek; ezeknek az anyagi haladás, a fölvilágosodás, a szabadság, a megértő szeretet fegyvereivel való leküzdésére kell a trón körül egyesíteni a társadalom minden szellemi és erkölcsi erejét. Néptömegek szenvedélyeinek életre keltése és segítségül hívása az alkotmányos élet küzdelmeiben, corioláni cselekedet, öngyilkos munka, akár fejedelmek túl-

buzgó szolgálai tegyék, akár a nemzeti közélet egyensúlyt veszített harcosai.

Csakis servilis lakájok kiaszott lelkében fogamzhatnak meg az a másik gondolat, amely azért lát fejedelmi érdeket az általános szavazatjogban, mert leszállítja a parlamentek színvonalát. Az uralkodóház hivatását mélyen lealacsonyítja az a sivár fölfogás, amely a fejedelmi hatalom természetes ellenségét látja a nemzeti társadalom minden szabad intézményében, minden erőforrásában, amely akkor véli szolgálni a királyt, ha gyengíti a nemzetben lüktető életerőt.

Királyához híven ragaszkodó embernek fölháborodással kell visszautasítania ezt a dekadens gondolatot. Aki valóban hisz a dinasztia történelmi hivatásában, aki uralkodóházunk jövő nagyságát, hatalmát, dicsfényét valóban szívében viseli, az nem abban fogja a dinasztikus érdeket keresni, hogy leromboljon élő erőket, hogy sülyedést, hanyatlást, züllést terjesszen maga körül s a népekben rejlő hatalmi források elernyesztése útján biztosítsa a túlsúlyt a fejedelmi hatalom számára. Micsoda enervált végelgyengülése volna a dinasztikus fölfogásnak, amely azt tűzné ki célul, hogy indent elzsiabasztva maga körül mint relative legerősebb tényező, kényeszerint gazdálkodjék az elgyengült, tehetetlen hanyatló monarchiában.

Hazájának és királyának igazán hű szolgálja előtt egész más ideálnak kell lebegnie. Valóban erősnek, hatalmasnak akarja minden igaz magyar ember látni királyát; olyan nagynak és hatalmasnak, aminő csak akkor lehet, ha jogos hatalmi törekvéseinek szolgálatában egyesítheti a szabadon kifejlődő népet minden anyagi, szellemi és erkölcsi erejét, ha érvényre igyekszik juttatni a társadalomban rejlő minden értéket, ha akként igyekszik szervezni a nemzet közéletét, hogy előtérbe jusson, irányítson, vezessen a politikailag legértékesebb elem, ha nemzeti és dinasztikus érdekek, törekvések, végcélok harmóniájában keresi a biztonságot és erőt, ha azokból kovácsolja az együttérzésnek és együttakarásnak minden vésszel és megpróbáltatással dacolni képes acélkapcsait.

Aki bízik a dinasztia hivatásában és jövőjében, aki nem ideig-óráig tartó szánalmas vegetálást, hanem fényes múltjához méltó érvényesülést kíván számára biztosítani, az a dinasztikus érdeket csak abban a politikában keresheti, amely fejleszteni törekszik a

nemzetben élő politikai erőt, az alkotmányos intézmények súlyát, tekintélyét, akcióképességét; amely nemcsak gazdagságban és kultúrában erősnek, de politikailag jól szervezettnak akarja látni a nemzetet, hogy a korona bonyodalmak, veszélyek napjaiban a megelégedett, virágzó, szabad nemzet egész erejére, egész odaadására támaszkodhassék.

A jól fölfogott dinasztikus érdek a választójog reformjánál a nemzet legjobbjainak, politikailag legérettebb, legerősebb tényezőinek érvényesülését követeli. A dinasztia rendelkezésére álló erőt fokozza, az ő hatalmát erősíti mindaz, ami emeli a parlament belértékét, öregbíti az abban rejlő politikai erőt; a nemzettel együtt a dinasztia is gyengíti mindaz, ami leszállítja a parlament színvonalát. Mentől több politikai képzettség, érettség és megbízhatóság van a parlamentben, annál erősebb támasza lesz az államhatalom minden indokolt erő kifejtésének, a dinasztia minden jogosult hatalmi törekvésének. A parlament züllése az államot diszkreditálja az egész világ előtt s a monarchia nagyhatalmi állását ingatja meg. A korona fényét és hatalmát is kompromittálná minden olyan választási reform, amely a magyar nemzet közélet vezetését avatatlan kezekbe juttatná: a dinasztia európai pozíciójának és a monarchia nagyhatalmi állásának pedig az a választójog adná meg a kegyelemdőfést, amely az intelligenciát a nyers tömegek áradatába fullasztaná és reáuszítaná a magyar nemzetre a nemzetiségeket.

Minden uralkodó, aki e névre valóban érdemes, minden alattvalóját egyenlően közel érzi szívéhez. Hivatását teljesíti a király, ha alattvalói egy részének üldözését, elnyomását meg nem engedi. De hát, van-e szó ilyenről a magyar állam kebelében? Kívánta-e, várta-e valaha királyától a magyar nemzet, hogy mások elnyomásában segítségére legyen?

Nincs másik nemzet a föld kerekén, amelyik nemzeti államat tudott volna ezer év minden veszélye között föntartani úgy, hogy amellet a jogoknak olyan széles körével s a testvéri érzésnek olyan melegével ajándékozta volna meg a jogara alá került többi népfajokat. Ezek a példátlanul széles körű jogok fennállnak ma is, s ha nem nyilvánulhat zavartalanul mindenütt mindenkivel szemben a testvéri érzület, ezért magukra vessenek azok, akiknek magatartása a magyar nemzet jogos fölháborodását és bizalmatlanságát hívta ki. Szűnjenek meg ezek a visszás jelen-

ségek; helyezkedjenek ez ország nem magyar ajkú polgári fenntartás nélkül a magyar alkotmány talajára; nyújtsanak felénk őszintén testvéri jobbot. Meg fogják látni, mily gyorsan áll helyre az a jó viszony, amelyet minden, hazáját valóban szerető magyar embernek óhajtania kell. Ebben az óhajtásban is együtt érezhet királyával a magyar nemzet. Nincs senki közöttünk, aki örömmel ne ragadná meg a becsületesen nyújtott baráti jobbot, aki hátrálatni akarná nemzetiségeink anyagi és kulturális fejlődését, amint fenntartás nélkül ismerik el ezek a magyar állam egységét és nemzeti jellegét.

Ennek elismerése pedig éppen annyira érdeke a dinasztíának, mint a nemzetnek. Hiszen nincs senki a kerek világon, akinek sorsa olyan teljesen össze volna forrva a dinasztíáéval, mint a magyar nemzeté. Mi ketten vagyunk ebben a monarchiában, akiknek számára végigélni érdemes élet egymás nélkül nem képzelhető.

Az alkotmányos jogaiban, nemzeti létében, politikai érvényesülésében meg nem támadott magyar nemzet a monarchia benső egyensúlyának és külső állásának legbiztosabb támasza.

Erősebb volt a dolgok mélyén fekvő ez a nagy igazság a félreértések és szenvedélyek minden pusztító erejénél. Keresztültörte magát három évszázad küzdelmein és szenvedésein. Végre a 67-iki kiegyezésben öntudatos életre kelt. Király és nemzet egy akarattal temette el hosszú keserves évszázadok ellentéteit. Szébb, boldogabb, pezsgőbb élet nőtt ezek sírhalma fölött, S ha arra látszanak is mutatni a közel múlt némely jelenségei, mintha kikelnének újból sírjukból a gyászos múlt sötét szellemei, a felületen mozgó, múló jelenségek ezek, amelyek király és nemzet összhangzó érdekeinek helyes fölismerésében ne tévesszenek meg bennünket.

Hiszen a magyar nemzetnek pillanatnyi káprázatát gyorsan követte a kijózanodás. Rövid pár év elég volt, hogy belássa a jel-szavak után futás összes veszélyeit s az örvény széléről visszatérve, fölvegye ismét az igazi nemzeti reálpolitika fonalát. Az életnek ebben a gyakorlati iskolájában töltött pár esztendő pedig végképp diszkreditálta és lejáratva a függetlenségi politikát, Az egész magyar nemzet érzi, hogy a jövő fejlődését a 67-iki alapon, királyával egyetértésben kell keresnie. A dinasztia részéről jövő bizalmatlanság soha nem lehetett indokolatlanabb.

Viszont mindaz, ami határainkon kívül és belül történik

napról-napra fokozottabb mérvben utalhatja a magyar nemzettel való szolidaritásra a dinasztiaát. Ha volt idő~amidőn a létérdekeink közötti szolidaritás háttérbe szorulhatott, most, amidőn új erők születnek, új irányok ébrednek, új gravicionális központok támadnak, amidőn forrásba jön, vajúdik, átalakul minden körülöttünk, amidőn meginog annyi minden, ami sziklaszilárdnak látszott, most minden, de minden szinte bántó világossággal ezt a szolidaritást hirdeti.

A múltban is akkor volt nagy és hatalmas a dinasztia, amidőn a magyar nemzet támogatására számíthatott. A múltban is megpróbáltatást, gyengülést, vereséget jelentett a magyar nemzettel való meghasonlás a dinasztiaira nézve is. De most, vajjon képzelhető-e olyan berendezkedése és olyan nemzetközi állása a monarchiának, amely uralkodóházunk jogos aspirációját kielégítheti annak a rokonok nélkül, egyedül álló nemzetnek odaadó közreműködése nélkül, melyik a Duna völgyének legexponáltabb részén 20 milliónyi egységes államot alkotott, amelynek minden tagja érzi, hogy a nagy világon e kívül nincs számára hely, s amelyik éppen ezért a monarchia jogosult nagyhatalmi törekvései számára saját létérdekeiben is teljes megfeszítéssel bocsátja rendelkezésre ennek az államnak egész erejét. Ennek a nemzetnek egész egységes erejére, hűségére és energiájára számíthat a dinasztia mindaddig, amíg a politikai vezetés az értelmiség kezében marad, amíg a nemzet azokat ruházhatja föl politikai hatalommal, akikben megvan a szükséges képzettség, képesség és hazaszeretet, hogy helyesen fölismerjék és híven szolgálják a nemzet valódi létérdekeit. A dinasztianak ezt a legerősebb és legbiztosabb erőforrását támadná meg minden olyan választójogi reform, amely a nemzeti-ségi, felekezeti és szocialista demagógia martalékaul dobná a nemzet közéletét.

TARTALOM :

	Oldal
<i>Tisza István</i> : Előszó.....	3
Az osztrák képviselőválasztás.....	5
Az osztrák képviselőház.....	18
A német képviselőválasztás eredménye.....	54
Hieronymi a választójogról.....	102
A választójog reformja és az ipari munkások	119
A választójogi reform küszöbén.....	127
Az általános választójog és a dinasztia.....	150
<i>Réz Mihály</i> : A választói jogról.....	62
Gróf Andrássy Gyula, választójogi tervezete.....	80
A kor szelleme és a választói jog.....	90
<i>Méhely Kálmán</i> : A választójogi reform kérdése és az iparosok.....	41